

Т. 5. 6
207

ТРГОВАЧКО КЊИГОВОДСТВО

III ДЕО

ЗА НОВЧАНЕ ЗАВОДЕ, ФАБРИКЕ И РУДАРСТВО

УЏБЕНИК ЗА IV РАЗР. ТРГ. АКАДЕМИЈЕ И ЗА ПРИВАТНУ УПОТРЕБУ

НАПИСАО

ЈОСИФ ПРЕДИЋ

ДИРЕКТОР ТРГОВАЧКОГ КУРСА И НАСТАВНИК СРП. КРАЉ. ТРГ. АКАДЕМИЈЕ

II. ДОПУЊЕНО ИЗДАЊЕ

СВЕСЛОВЕНСКЕ КЊИЖАРНИЦЕ М. Ј. СТЕФАНОВИЋА И ДРУГА

БЕОГРАД

Штампарија М. Карића, Краљев Трг 25 — Велика Пијаца

1921.

Т. б. б.
207

ID = 89223943 УНИВ. БИБЛИОТЕКА
Тр. Луки Беловачу Киб. 45220.1
маг

ТРГОВАЧКО КЊИГОВОДСТВО

III ДЕО

ЗА НОВЧАНЕ ЗАВОДЕ, ФАБРИКЕ И РУДАРСТВО

УЏБЕНИК ЗА IV РАЗР. ТРГ. АКАДЕМИЈЕ И ЗА ПРИВАТНУ УПОТРЕБУ

НАПИСАО

ЈОСИФ ПРЕДИЋ

ДИРЕКТОР ТРГОВАЧКОГ КУРСА И НАСТАВНИК СРП. КРАЉ. ТРГ. АКАДЕМИЈЕ

II. ДОПУЊЕНО ИЗДАЊЕ

СВЕСЛОВЕНСКЕ КЊИЖАРНИЦЕ М. Ј. СТЕФАНОВИЋА И ДРУГА.

БЕОГРАД

Штампарија М. Карића, Краљев Трг 25 — Велика Пијаца

1920.

ПРЕДГОВОР

Давнашња потреба да за удеоничка друштва, а нарочито за новчане заводе и фабрике, имамо књигу којом би се заинтересовани могли корисно послужити, нагнала ме је да и ово дело напишем.

У књизи је, пре свега, поновљен цео систем двојног књиговодства, а нарочито је поново објашњено оснивање и закључивање књига, само да би ствар била што разумљивија при доцнијем објашњењу књиговодства код удеоничких друштава, које сам, за сваку врсту књиговодства засебно, пропратио примерима.

Надам се да ће ова књига не само дати корисне поуке ученицима виших трговачких школа и појединим самоуцима, већ да ће моћи послужити као корисно упуство за управне и надзорне одборе наших удеоничких друштава, како би чланови тих одбора могли што тачније и савесније одговорити својим дужностима а тиме и оправдати поклоњено им поверење од стране удеоничара. Чланови тих одбора неће се тада, ако би било неправилности у вршењу њихове дужности, моћи више правдати речима: „Па ми то не разумемо, а нема ко да нас поучи и упути шта и како све да радимо те да скинемо са себе сваку одговорност у смислу строгих одредаба закона о удеоничким друштвима“.

Формат сам овој књизи дао већи него што је био код раније штампаних мојих дела о књиговодству

(I и II део и занатлијско), да би јој садржај, нарочито због примера, био прегледнији.

Од штампарских грешака које су се, и поред највеће пажње, поткрале, навео сам у „Исправкама“, одмах напред иза „Прегледа садржаја“, само оне, које би квариле смисао или дале повода погрешном разумевању.

Изјављујући на овоме месту топлу захвалност свима оним пријатељима и познаницима који су помогли да ова књига угледа света, желим у исто време да се њоме сваки корисно и са задовољством послужи.

Београд, Видовдан 1903. год.

Ово **друго издање** исправљено је и допуњено је још са књиговодством за рударска предузећа. Иначе је без промене.

Београд, 8. Новембра 1920. год.

Јос. Предић.

У В О Д

ПОНАВЉАЊЕ О СИСТЕМУ ДВОЈНОГ КЊИГОВОДСТВА

Пре но што приступим излагању о употреби система двојног књиговодства код удеоничких друштава (новчаних завода и фабрика), сматрам за потребно да још једном, *украшко поновим* оно што је најважније о систему двојног (дуплога) књиговодства, који је у другом делу моје књиге обрађен и примерима објашњен.

Двојно књиговодство, као што је већ познато, има *циљ* да покаже не само стање имања једне радње и у чем се оно налази; не само резултат, напредак или назадак (добит или штету), већ оно показује и *приходе и расходе по свима грамама рада*. По томе се овај систем у главном и разликује од система обичног — простог — трговачког књиговодства. С тога је двојно књиговодство, где је могућно водити га, много корисније, јер служи као саветодавац: оно опомиње и упућује нас којим пословима треба да се бавимо, а које да напустимо, јер се не исплаћује, т. ј. не доносе користи итд. Тежња да се види од куда управо резултира напредак или назадак у радњи нагнала је књиговође, које су прво време водили књиге само по простом књиговодству, да размишљају како ће водити своје књиге па да могу у свако доба и на свако питање дати одговора. У које се време први пут започео водити систем двојног књиговодства, не зна се тачно; али је свакако то било онда када су се почела стварати удеоничка друштва (види о овоме II део, и о удеоничким друштвима у овом делу).

Циљ двојног књиговодства, који је горе објашњен, постижава се тако званом „*Рачунима*“.

Ови се рачуни сматрају као нека лица или помоћници који се налазе у радњи. Ово се, наравно, само замишља. Ти Рачуни имају задатак да се сваки од њих стара само о ономе, што му се повери, с тим да се ни један не сме мешати у послове другога, али да могу међу собом имати рачунских односа исто онако као и лични рачуни при вођењу простог књиговодства (види пример у уводу II дела). Пошто дакле Рачуни могу имати међу собом рачунских односа, то они „дугују“ и „потражују“, а изложени су у књизи коју називамо „Главном Књигом“ а која се води по фолији, као год и „Партијалник“ по систему простог књиговодства.

Рачуни по двојном књиговодству замењују лица, стога је усвојено правило да се пишу великим почетним словима. Други је разлог за такво писање, што реч „рачун“ значи рачунање, па ма какво оно било; даље „рачун“ значи и списак робе који продавац даје купцу, и помиње се често пута, да неко има или нема рачуна за неки посао итд. Најзад још један, и то најглавнији разлог да се Рачуни пишу великим поч. словом „Р“, јесте тај: да боље падају у очи, да се јаче истичу, а то ће потврдити сваки књиговођа кад помисли на журнализирање или на пренос рачунских односа из Дневника у Главну Књигу: у првом, тако исто и у другом случају, растојање између књиге у којој се књижи и књиге из које се црпу подаци износи готово један метар (а и више, према облику књига), а на таквом растојању, нарочито после рада од 3—4 часа, било би неразговорно, кад би се, поред осталог текста, још и Рачуни писали малим почетним словима. Ми се, у последње време, у писању доста угледамо на Французе; тако: имена месеца сада пишемо малим почетним словима, а за Рачуне нема ни код Француза утврђена правила, јер већина пише вел. поч. слова, а неки пишу мала. Немци пишу велика слова, а то је готово и код свију осталих народа усвојено, пошто је, као што рекосмо, потпуно оправдано.

У Главној се књизи *Рачуни отварају* према потреби, а ова настаје кад неки посао учеста, кад се чешће понавља. Као што је познато, бива и то да се за неку врсту рада отвори један рачун, па се доцније укаже потреба да се, место тога једног Рачуна, отворе више њих, нпр. Рачун Меница за на-

плату може се *разгранати* на рачун наплата у францима, маркама, крунама итд. Бива и обратно: да се више Рачуна (сродних) споје у једно. Ако нема потребе да се Рачун разгранава, нпр. Рачун дув.³ лозова, акција Нар. Банке итд., онда се разни такви рачуни могу спојити у један „Рачун Ефеката“.

По природи својој *деле се Рачуни* у сродне групе. Као најважнија Рачуни могу се сматрати: *Рачун Главнице*, *Рачун Изравнања* и *Рачун Добити и Штете*, јер они показују оно што је најглавније. Први, т. ј. *Рач. Главнице*, показују стање главнице у почетку рада и годишњи прираштај при успешном раду. Из њега се види за читав низ година да ли је и како је радња напредовала (или опадала), види се њен развој и добивају се статистички подаци о томе која је година била у приносу боља, која лоша итд.

Други од горе наведених Рачуна, *Рачун Изравнања*, показује, као главни резултат при закључку књига, у чему се налазило стање имања (по свима гранама рада — као попис) и за колико је имање чисто порасло, за колико је веће (или мање) но што беше при посљедњем закључку (попису). Трећи од поменути Рачуна, *Рачун Добити и Штете*, треба, ако се правилно, тачно и поштено радило, да потврди исказе Рачуна Изравнања, т. ј. да упореди приходе и расходе, и да као (главни) резултат покаже да имање збиља треба да је веће за онолико колико то Рачун Изравнања означаје, јер су приходи били у ствари за онолико већи од расхода, а то значи да је добит у истој суми постигнута. Кад се искази оба ова Рачуна потпуно слажу, онда се вели: „слажу се биланс и закључак“, а то, као што је наведено, значи у исто време да је тачно и поштено рађено. Напротив ако Рачун Изравнања показује да имање није порасло за онолико колико то показује Рачун Добити и Штете, онда имамо непобитан доказ да није поштено рађено, да има злоупотребе, утаје итд. У овом случају има дакле зараде или прихода, тако рећи, на папиру, али у ствари Рачун Изравнања при прикупљању стања (при попису) није затекао стање које би било веће за онолико колико то означаје Рачун Добити и Штете. Напротив, ако се деси обратно, т. ј. да Рачун Изравнања налази у ствари већу добит но што показује упоређењем прихода и расхода сам Рачун Добити и Штете, тада

се на први поглед види да се у таквој радњи ради поштено и савесно, али без реда и невешто. Значи да су приходи унети у саставни део имања, али да нису забележени, да се о њима није водило рачуна.

Рачун Изравнања Balance, Bilanz-Conto, равнотежа — развага) добио је свој назив отуда, што при закључку књига изравњује Рачуне који показују стање што их он упоређује (Активу и Пасиву), „балансира“, а при том се види за колико је Актива већа од Пасиве, т. ј. колика је добит, пошто је и износ главнице при последњем закључку (попису) унесен у Пасиву (дуг) радње. Рачун Изравнања враћа сутрадан сва поједина стања дотичним Рачунима, те је тиме и сам увек изравнат.

Рачун Добити и Штете (Gewinn- & Verlust - Conto, Comptes profits et pertes) добио је свој назив што из њега резултира или добит или штета. Погрешно је кад се поједини приходи или зарада називају добитком. Добитка може бити само ако су у раду приходи већи од расхода, дакле ако резултат рада показује веће приходе и тада је добит, или, обратно, штета,

Кад буде у овом понављању говора о закључку књига, вратићемо се на ове рачуне поново.

Остале Рачуне, као што је познато, делимо у три групе по природи њиховој: у *стварне, личне и помоћне* Рачуне.

Стварни Рачуни стварају се о стварима које представљају неку вредност, које се налазе у радњи и чине саставни део имања те радње. Сви стварни Рачуни дугују при улазу дотичне ствари у радњу (по цени стајања), а *поштражују* при излазу (по цени продајној или употребљеној). Сви показују *стање* дотичне ствари и сви се закључују Рачуном Изравнања, који прима стање по вредности ствари на дан закључка. Ну пошто неке ствари улазе у радњу по једној а излазе по већој или мањој вредности, то се овакви Рачуни закључују још и Рачуном Добити и Штете. Рачун Добити и Штете допуњује оно што је Рачун Изравнања при примању стања повисио или смањио у вредности код појединих Рачуна (у првом случају приход, а у другом расход). О стварним Рачунима води се још и шконтро, ако је то могућно, ако нису, као што је то код разноврсне робе, због великог броја артикала.

Лични Рачуни воде бригу о личним рачунским односима појединих лица према радњи. Они *дугују*, као и по простом књиговодству, кад се лицу изда нека вредност или се неком вредношћу задужи (каматом, провизијом ит.д.), а *пошражују*, кад за њих прими радња неку вредност или кад им се вредност одобри (као и код задуживања).

Сви лични Рачуни показују стање личних рачунских односа дотичног лица према радњи, те се стога сви закључују Рачуном Изравнања. Дешава се да код неког лица наплата потраживања постане сумњива, или да се чак никако не може ни наплатити. У таквом се случају ипак потраживање не расходује Рачуном Добити и Штете, већ се таква (дубиозна) потраживања преносе на засебан *Рачун сумњивих наплата*, па се тек овај Рачун закључује Рачуном Добити и Штете, т. ј. отписује се по могућству (према добити), што више.

Радње које имају великих пословних веза, дакле повећи број личних Рачуна, воде те Рачуне у засебној књизи, у тако званом *Паршијалнику* (Personen-Conti-Buch) или у књизи *Текућих Рачуна*¹ (Conto Corrente), ако послови теку без прекида те се обрачун врши повремено (полугодишње или свака 3 месеца), и ако се на дуговања и потраживања рачуна уговорена камата. У Главној Књизи не отвара се дакле партија (фолија) за поједине личне Рачуне, него за сва лица отвори се један *Рачун личних рачуна* (Conto pro diversi или Personen-Conto) или Рачун разних особа, или Рачун Текућих Рачуна, Рачун Улагача (Улога), Залагача (Залого) ит.д. Добро је да се овај Рачун подели на Рачун разних особа у земљи (домаћих) и на Рачун разних особа на страни (страних) или се, што многи раде, лични Рачуни деле по монети, нпр. на Рачун разних особа у маркама итд.

Додаци личним Рачунима, као: „мој“ (mio) — „наш“ (nostro) — „његов“ (suo) — „њихов“ (loro) — „особени“ (separato) — „привремени“ (sospeso) — „на пола“ (a metà) — и т. д. додаје се према потреби, као што је у другом делу изложено.

Помоћним Рачунима су предмет већином приходи и расходи при извесним радовима (камата, трошак итд.). Они се

¹ О текућим Рачунима биће доцније говора.

дакле не старају ни о стварним ни о личним Рачунима, те се стога често зову „измишљени“ Рачуни (Conto finto). У ову групу Рачуна уврстићемо и оне који се, истина, старају о стварима које су саставни део имања, али се *ше ствари не налазе у радњи* (јер би се тада о њима старали стварни Рачуни), нпр. менице у депоу, роба у комисиону итд.

Сви помоћни Рачуни *дугују* кад се за њихов Рачун нека вредност изда, или се неком Рачуну ради њих (за њихов Рачун) вредност одобри, нпр. исплати, или неком одобри камата итд., или се пошље у депô или у комисион итд.

Помоћни Рачуни, напротив, *пошражују* кад се за њихов рачун нека вредност прими, или неки Рачун неком вредношћу задужи (провизија, камата итд.), наплати или из депоа — комисиона — врати — прода. Помоћни Рачуни, који показују приходе и расходе, закључују се Рачуном Добити и Штете, а само у неким случајевима, кад се неки расход учини пре закључка књига а важи за време после закључка (нпр. стан кад се плати унапред) преноси се унапред учињени издатак — који не треба да сноси година за коју се књиге закључују — помоћу Рачуна Изравнања на нову годину, на нов рачун. Исто бива и са приходима. Камата, која се наплати у напред за време после закључка књига, преноси се, као што знамо, на *Рачун преносне камате*, а овај се закључује Рачуном Изравнања.

О овоме преносу, као и о капиталисању, камате улагачима који не дођу да је приме пре закључка, биће опширно говора у одељку о закључку књига код новчаних завода.

О књигама и о току књижења. По систему двојног књиговодства потребне су ове главније књиге: Главна Књига (Hauptbuch, Grand livre), Благајница (Cassa, Caisse), Првобележница (Prima Nota) и Пописник (Inventar). Доцније, када се посао разграна, потребан је још и Дневник (Journal)¹, који сада по систему књиговодства, служи као Зборник рачунских односа појединих Рачуна (Sammeljournal). Сем ових главнијих књига воде се по двојном систему још и све шконтро књиге као и помоћне, када се и у колико за њих укаже потреба

¹ Спомиње се у Наполеоновом закону (издатом 1807 године).

По нашем српском закону, као што је познато, свака је радња дужна да води уредно само „Пописник“ и „Дневник“, да мора имати препис својих писама, и да чува примљена писма (све бар 10 година). У нашем закону нема дакле ни помена о књигама које се системом двојног књиговодства траже; стога се трговачке радње, ако баш и воде двојно књиговодство (што је врло ретко), ограничавају само на законско наређење, поред Главне Књиге у којој су изложени Рачуни. Пошто ће у овоме делу бити говора о удеоничким друштвима, то ћемо изнети и ток књижења који ће потпуно одговарати систему двојног књиговодства, а неће се косити са законским наређењем; изнећемо управо ток књижења како се *књижи у свима нашим и страним новчаним заводима* уопште.

Ток књижења по систему двојног књиговодства, без обзира на законско наређење које било државе, своди се на ова правила:

Сви послови (случајеви) који се врше *за гошов новац* спроводе се одмах у књигу *Благајницу* (Cassa—Buch). Ова је књига дакле извор за књижење свију рачунских односа који су обављени готовином (у узакоњеној монети).¹ Благајница је дакле опширан Рачун Благајнице, који је као и остали рачуни изложен у Главној Књизи. Код већих радња уведени су *благајнички табаци* који се воде за сваки дан, закључују се и предају књиговођи да из њих пренесе рачунске односе у Главну Књигу директно или посредовањем Дневника или Зборника. Код још већих радња, нарочито код удеоничких друштава, књижи се *налозима*, о чем ће доцније бити говора.

Послови пак који нису вршени за готово већ *на почек на време, на кредит*, књиже се одмах у *Првобележницу* (Zeitgeschäfte или Creditgeschäfte).

У *Првобележници* књижи се простим и сложеним ставом, по општем правилу: да се **увек ставља прво Рачун који дугује** (дужник), а испод њега Рачун који потражује (поверилац), и то овај последњи у трећи падеж; нпр.

¹ Може се, по потреби, отворити и Благајница за злато а и за осталу страну монету, ако се њоме ради.

Рачун робе
Рачуну меница.

Ово правило важи и онда кад се појави *више* дужника који дугују *једном* повериоцу, и обратно (сложен став). И тада се ставља један или више дужника на прво место, а за њима повериоци, нпр.

3 дужника
Рачуну домаћих особа

за примљених од Крсте Спасића, Ниш

Рачун Домаћих Меница
за менични пријем (Спасићев) Дин. 400 —
Рачун Ефекаша
за 4 дув. лоза сер. № „ 52 —
Рачун разних купона
за 40 купона 2% зајма à 2, — „ 80 — Дин. 532 —
или, обратно, за више поверилаца према једном дужнику; нпр,

Рачун робе
следећима

за примљену робу и издате вредности

Рачуну Домаћих Меница
за издату мен. бр. на Дин. 1200 —
Рачуну Меничних пријема
за издат акцепт за „ 2000 —
Рачуну Ефекаша
за датих 10 акција Н. Н. Завода „ 1000 — Дин. 4200 —

Овај пример нека послужи за углед нарочито оним нашим књиговођама који још *немачки* мисле а на *српском* језику књиге воде, те ће ваљда и они, а и надлежни, увидети да је поред овако лепих, једном већ усвојених израза, излишно употребљавати стране, чиме се само изопачује наш језик а понекад и књиге чине неразумљивим. Има их, на жалост, који још повериоце називају „веровницима“! Повереоцем постаје

онај који је већ *поверио* нешто своје дужнику; а док је само *имао вере* у њему а још му није ништа поверио, могао би се још назвати „веровником“. Дешава се, даље, и то да неке књиговође књиже ставове сасвим по своје шефу, као да у српском трговачком свету нема правила, већ да цело Српство чека да му га неко створи, као неку новину. Ти особењаци — а можда и незналице — употребљавају још изразе нпр.

„Рачун Благајнице на Рачун меница“! Нарочито у извештајима неких српских (а још више хрватских) завода ван Србије може се, на жалост, такво што још наћи, а и мноштво других неправилности и грешака у нашем, иначе, лепом и простом језику. О свем том биће више говора доцније кад буде реч о извештајима, где ћемо изнети све те мане и недостатке, као и оне изграпно и самовољно сковане речи као: „причувни фонд“, „Заклада“, „Вађевине на залог“, „делица“ (делимак), „Особењачки фонд“, Одбор за надзор, „биланце“ итд. итд.

Пренос рачунских односа у Главну Књигу бива, по систему двојног књиговодства, непосредно из Благајнице и Првобележице и то дневно, те је тако у књигама увек све до последњег дана укњижено (ажур). Као што је напред већ речено, овако се радило у прво време по постанку двојног књиговодства, а и данас се још практикује у мањим радњама и у земљама чији закони то изреком не забрањују. Према овом начину преноса рачунских односа у Главну Књигу, многи још и данас деле систем двојног књиговодства на *француски*, на *италијански* итд. начин, а у ствари су то једни и исти системи. Тако звани *американски* начин, по коме баш у Америци, као што је доказано, не воде књиге, преносе се сви рачунски односи непосредно у американску Главну Књигу, без Благајнице и Првобележнице, или помоћу њих. Таква Главна Књига има табеларан преглед, те се према томе, и сви рачуни, један до другог, изложени на обе стране: па пошто ово, у први мах, изгледа практично, то се овај начин књижења, као и многи други практични проналасци којима је колевка Америка, прозвао „американски“.¹

Па и код самога т. зв. „американског начина књижења“ не мења се систем двојног књиговодства ниуколико. Рачуни

¹ као што у нашем броју има назив „морски“, кад је нешто необично, ретко, као: морска кокош, морски зец, морско свинче итд.

имају међу собом, као обично, рачунских односа; збир дуговања мора да се слаже збиром потраживања (збирни биланс, проба или контрола) итд.

Кад бисмо систем књиговодства хтели делити по томе како се са рачунским односима долази до Главне Књиге, морали бисмо уврстити још један нов „српски“ систем, пошто је нашим Трговачким Законом изреком наређено да све мора проћи кроз Дневник (дан по дан итд.), те по томе многи који воде двојно књиговодство и не воде Благајницу засебно (јер њу има у Дневнику), нити Првобележницу, већ воде неку ручну књигу (шмирбух — Strazze), те из ове преносе непосредно у Дневник, а из овога у Главну Књигу на фолије дотичних Рачуна.

При ошварању фолија у Главној Књизи почиње се обично са Рачуном Главнице (фол. 1.) а за овим долазе остали Рачуни; али то није правило, нити има основа за то. Да се неби десило да се за неки Рачун отворе две, а можда и више, фолија, треба одмах удесити *регисшар* (показивач), по коме ће се одмах видети, да ли је за Рачун који се појавио већ отворена фолија или не; иначе служи регистар да се лако нађу фолије.

При преносу рачунских односа у Главну Књигу може се лако погрешити, тј. да се у неком рачунском односу задужи дужник, неком сумом, а да се превиди и не одобри исти износ повериоцу, или обратно. Стога се увек, кад се год посумња у исправност књижења, чини проба или се врши контрола тако званом *збирним билансом* (Probabilanz). Ако су сви рачунски односи тачно стављени и дужницима и повериоцима, тада се биланс слаже, т. ј. збир дужника раван је збиру поверилаца (види II део). Као што се види, књиговођа, радећи по двојном књиговодству *себе самог контролише*, и то је *прва контрола*. Збирни биланс чини се за сваки месец посебно, нађу се салда, ако се сабирају и ранији месечни збирови, и преписује се на чисто у *Књигу билансија*; ово је управо *месечни закључак* књига. У ту књигу билансија преписује се и годишњи биланс а у њој се врши и сам закључак, те се ставом стања из тога прегледа преноси као закључак у Главну Књигу (види II део). Друга је контрола при налажењу салда у појединих рачуна. Кад се нађена салда упореде, мора збир салда дуговања да је раван збиру

салда потраживања. Овакве контроле немамо по простом књиговодству (нпр. салда у партијалнику), стога је тамо потребно прегледати више пута рад, па чак и да више лица контролишу неколико пута, само да се неби каква грешка поткрала и тиме створио попис и биланс, који је лажан.

Грешка може, даље, бити и при самом одређивању рачунских односа, т. ј. може се нпр. Рачун погрешно задужити уместо да му се одобри; тада се, као што знамо, исправља *шторнирањем*. Нарочиту пажњу треба обратити на наређење свију трг. закона, да у потврђеним књигама, ако хоћемо да су уредне, *не сме биши мрљошина ниши гребошина*. Погрешно написану цифру треба танко превући, да се види шта је раније било написано, а више или ниже те погрешне цифре, у истом реду (на истом децималном месту), треба ставити исправну цифру. *Ако се ма и једна једина умрљана цифра нађе у књигама, већ се ове сматрају као неуредне и немају полудоказну силу; стога треба на то добро пазити.*

Оснивање књига по систему двојног књиговодства бива као што смо већ чули, тако, да се уложена готовина спроведе кроз Благајницу, остали пак улог кроз Првобележницу, а из ових двеју књига преноси се или непосредно у Главну Књигу, или посредовањем Дневника — Зборника.

Оснивање књига по систему двојног књиговодства састоји се дакле у томе, да се забележе рачунски односи који постају кад Рачун Главнице (шеф, газда) преда вредности имања појединим Рачунима на руковање.

Кад се при оснивању улаже само готовина, без икакве Пасиве, тада је оснивање књига извршено рачунским односом Рачуна Благајнице и Рачуна Главнице, т. ј. први дугује другом, као код уплата капитала код удеоничких друштава. Али ако је при оснивању Актива разноврсна а има и Пасиве, тада се оснивање књига опет врши по већ утврђеном правилу, т. ј. Рачун Благајнице дугује капиталу уложену готовину, а осталу Активу потражује Главница, што се књижи у Првобележници сложеним ставом, као:

Следећи:

Рачуну Главнице
за улог Активе при оснивању (или при попису)

Рачун Меница

Рачун Ефекаша итд.

Пасиву дугује радња, према томе став при оснивању књига у неке радње која има и Пасиве, гласи за Пасиву овако:

Рачун Главнице

Следећима:

за Пасиву при оснивању (или попису)

Рачуну Н..... Н.....

Рачуну меничн. пријема итд.

Најзад, ако је, рецимо, радња постојала и своје књиге водила по простом књиговодству а хоће да заведе двојно, онда су Актива и Пасива врло разноврсне. Нарочито при свођењу вредности (камата итд.) било би доста непрегледно кад би се, као у горњем примеру, оснивале књиге непосредним бележењем рачунских односа између Рачуна Главнице и осталих Рачуна. У таквом случају, а у циљу да Рачун Главнице потражује само чисту имаовину, врло је корисно, нарочито за почетнике, вршити оснивање књига помоћу Рачуна Изравнања. Као што је познато, Рачун Изравнања и попис по фолији вођен, јесу једно и исто. Ми ћемо дакле начинити попис радње која жели да уведе систем двојног књиговодства, и то по фолији: лево Активу, десно Пасиву. У овако начињеном попису показаше *салдо* између Активе и Пасиве *износ чисте имаовине* (Главницу или капитал). Овај попис претворићемо врло лако у Рачун Изравнања, лево дугује а десно потражује; код појединих делова имања ставићемо пак поред назива (обележја) још и реч *Рачун*. Тако ћемо код готовине, која се у Активи најпре појављује, додати још „*Рачун*“, те ћемо имати *Рачун Гошовине* или *Рачун Благајнице*. На исти ћемо начин поступити код свију осталих Рачуна, а за само салдо, које, као што рекосмо показује износ чисте имаовине, ставићемо: *Рачун Главнице*, а тиме смо оснивању књига већ дали правац по систему двојног књиговодства (конттирање при оснивању).

Познато нам је да Рачун Изравнања при закључку књига прикупља стања и упоређује их; стога ћемо при горњем претвореном попису у Рачун Изравнања сматрати као да је

Рачун изравнања покупио стања од Рачуна, који као да су постојали, као да су књиге већ вођене. Знамо даље, да Рач. Изравнања покупљена стања сутрадан враћа појединим Рачунима, а тај моменат нама баш и треба при оснивању. Ми ћемо дакле рачунске односе Рачуна Изравнања, који смо добили претварањем пописа, употребити у обратном рачунском односу, и тиме смо основали књиге као што смо желели, т. ј. да нам Рачун Главнице потражује износ чисте имаовине (чисто салдо). Ставом изражено, то би оснивање изгледало овако:

Следећи:

Рачуну Изравнања

за Активу при оснивању (попису)

Рачун Благајнице	2200,,—	
„ Меница	7800,,—	
„ Робе	89000,,—	
„ Намештај итд.	<u>1000,,—</u>	<u>100000,,—</u>

Рачун Изравнања

Следећима:

за Пасиву при оснивању (попису)

Рачуну Акцепата	16000,,—	
„ Страних особа	4000,,—	
„ Домаћих „	2000,,—	
„ Главнице	<u>78000,,—</u>	<u>100000,,—</u>

Дешава се да неко прими радњу а нема свога сопственог капитала. У таквом случају при оснивању и нема Рачуна Главнице, већ поједини Рачуни у Активи дугују дотичном Н Н повериоцу.

Овака радња може постојати, јер није презадужена, пошто има Активе као и Пасиве. Рачун Главнице имаће да се створи тек ако приходи претеку расходе, т. ј. ако буде добити, и тада ће се постигнута добит унети у Главницу оваквим ставом:

Рачун Добити и Шшеше

Рачун Главнице

за унос постигнуте добити у капитал Дин.

Ово се чини пошто су све књиге закључене, или се чини и при самом закључку књига као што ће се видети из овог што даље долази.

О закључку књига.¹ По систему двојног књиговодства морају се при закључку израдити неки предходни радови, којима се вредност имања своди на сам дан закључка књига.

Пошто је дакле и последњи дан последњега месеца у години укњижен и за тај месец начињен збирни биланс, то се начини годишњи збирни биланс ради контроле, да ли се годишњи збир дужника слаже са збиром поверилаца. Нарочито почетници треба ову пробу одмах да учине, и тек онда да приступе тако званом Закључном Књижењу и самом Закључку.

Закључно Књижење има циљ: да имању сведе вредност на дан закључка. Кад се неби ово чинило био би биланс нетачан и лажан, јер би се Актива, а тако исто и Пасива, показала много већа или мања но што је у ствари, а то не значи тачност, истиност и искретност.

У закључном књижењу морају се разни Рачуни свести на своју стварну вредност, као:

Лични Рачуни да се задуже или да им се одобри камата до закључка књига, а тако исто и да се обрачуна провизија итд. (тек. рачуни).

Меницама да се сведе вредност на дан закључка књига, нарочито ако је по њима камата унапред наплаћена.

Ефектима, који носе интересе, да се с талона скину (одсеку) купони а камата да се унесе у приход при закључку.

Камата да се обрачуна на потраживања по улозима или облигацијама (а код новчаних завода допише се улагачима), да се пренесе унапред наплаћена, или да се капиталише итд.

Дубиозна потраживања да се оцене те да се од њих, по могућству, отпише. У ова потраживања треба унети и ду-

¹ Закључак књига означаћемо са „³¹/₁₂“, као крај године.

биозна потраживања по меницама и по отвореним рачунима.

Отписи који треба да се изврше итд.

Све ће се ово доцније, кад буде реч о закључку књига новчаних завода, примерима објаснити.

Закључно књижење бива сложеним ставом, ако је при свођењу више Рачуна обухваћено. Кад се закључно књижење спроведе на фолије дотичних Рачуна, онда се начини понова годишњи збир, нађу се салда и приступи се самом закључку. Нарочито почетници треба овога правила да се држе, а старије извежбаније књиговође врше прво закључно књижење, па тек онда почетни годишњи збир и закључак.

Закључак Књига. При објашњењу оснивања књига по систему двојног књиговодства навели смо да се оно састоји у томе што се обележе рачунски односи који постоје при предаји Активе и Пасиве појединим Рачунима на руковање. Рачун Главнице потражује Активу а дугује за Пасиву. При закључку књига потребно је да сви Рачуни изнесу своје стварно стање, и да о томе дају рачуна (извешћа) Рачуну Главнице. Рачун Главнице, који је предао стања појединим Рачунима, требало би да сада, при закључку, прими та стања (та извешћа) од појединих Рачуна, да их упореди и да се увери, да ли је стање веће или мање него што је било при закључку. У том послу (у примању стања) требало би да се Рачун Главнице у исто време увери, да ли је стање појединих Рачуна, означено у закључку, а тако исто и укупно стање, у свем тачно и исправно, дакле да ли је тачно, поштено и савесно рађено.

Знамо да овај рад при закључку не врши Рачун Главнице сам собом, већ има своја два помоћника, два (замишљена) стручна лица, дакле два Рачуна који тај посао врше за рачун и по налогу Рачуна Главнице, а то су: *Рачун Изравнања* и *Рачун Добити и Штете*.¹ Сваки од ових Рачуна врши свој посао самостално и то тако, да један не зна шта други ради, а оба дају резултате свога рада Рачуну Главнице у облику извешћа, као неки преглед. Рачун Изравнања зађе први од Рачуна до Рачуна, покупи стварна стања Активе и Пасиве, упореди их и добива тако попис, у коме је и износ главнице ставио у Пасиву, те према томе, као што је већ објашњено, показује главни резултат: *за колико је имање веће или мање но што је било при последњем закључку, или, ако то први*

¹ или Губитка и Добитка.

пут чини: за колико је при првом закључку имање веће или (при неуспешном раду) мање но што је било при оснивању радње.

Сутрадан по закључку, Рачун Изравнања враћа покупљена стања дотичним Рачунима натраг, те они долазе поново у исти рачунски однос у каквом су били пре закључка, пре него што су били изравнати од стране Рачуна Изравнања, дакле пре него што су, тако рећи, разрешени од дужности и одговорности.

За Рачуном Изравнања зађе, као што знамо, Рачун Добити и Штете и покупи, т.ј. прибележи, све приходе и расходе, упореди их и добије тако главни резултат: добит (ако су већи приходи), или штету (ако су већи расходи). Исказ Рачуна Изравнања о постигнутој добити и исказ Рачуна Добити и Штете треба да се потпуно слажу.

Књиговођа, који управо замењује оба ова Рачуна, постижава горњи циљ при закључку на овај начин и врши закључак књига овим редом:

1) Пошто је и последњи дан укњижио и спровео све у дотичним Рачунима у Главној Књизи, он начини збирни биланс за последњи месец и за целу годину, спроведе закључно књижење, начини према овоме поново годишњи збир и, ако се збир дуговања свију Рачуна са збиром потраживања слаже, онда књиговођа

2) нађе салда појединих Рачуна (рачунска салда), па ако се и ова слажу, онда

3) књиговођа нађеним рачунским салдима одређује *сшварну вредност*,* и *шада* ова *сшварна салда упућује шамо где им је место*, т. ј. упућује их или у Рачун Изравнања (у Активу или Пасиву) или у Рачун Добити и Штете (у приходе или расходе). У овом се раду књиговођа налази, тако рећи, на раскрсници, од које воде разни путеви; једни воде добру, тачности, поштењу и искрености, а други злу, непоштењу и злонамерном, лажном изношењу стања, лажне добити или штете. Подобност, спрему, знање и поштење своје показаше књиговођа најбоље на овом месту, при овом раду. Овај рад при закључку одликује књиговођу од осталог посленог особља: њему је све поверено (нарочито код трговачких фирми), те је зато књиговођа сразмерно и боље награђен него остало особље.

* у споразуму са шефом или ортацима.

Код удеоничких друштава, о којима ће доцније бити говора, дужност је књиговођи да при закључку упућује стварна стања, а тако и приходе и расходе онако *како* и *колико* то правила налажу*); а надзорном је одбору дужност да *цео рад преко године, а нарочито закључак књига, контролише* те да се увери да ли је, пре свега, закључак у смислу правила склопљен; а друго, да ли су поједина стања у Активи и Пасиви тачно и искрено изнесена.

Врло је велика олакшица за књиговође кад се при закључку послуже онаквим прегледним закључним билансом, као што сам то изнео у II делу свога Књиговодства, а то ће се и при закључцима у овој књизи моћи поново видети. За ово 35 година својега рада, као књиговође а нарочито као наставника, стекао сам то искуство, да је не само за почетнике већ и за најизвежбаније књиговође велика олакшица ако се послуже онаквим прегледом каквога до сада нисам нашао још ни у једној страниј књизи, која ми је год дошла до руке а којима иначе у великом избору располаже лепо уређена библиотека наше Трговачке Академије. Из тога прегледа, који сам назвао „закључним билансом“, има књиговођа да начини

4. Закључак, да начини закључни став, ако му се биланс слаже, т. ј. ако је салдо Рачуна Изравнања равно салду Рачуна Добити и штете.

Овај закључни став изложен је већ у закључном билансу и треба га само просто преписати у облику става, и то у самом Дневнику овако:

(I. СТАВ)

Рачун Изравнања

Следећима:

за Активу при закључку

Рачуну Благајнице итд. (ређати по билансу).

(II. СТАВ)

Следећи:

Рчу Изравнања

за Пасиву при закључку

Рачун Главнице итд. (по билансу).

*) Никаква наређења Управе, која би се косила са правилима не треба да изврши.

Међу њима последње и салдо Р-на Добити и Штете ако је било добити.

(III. СТАВ) Рачун Добити и Штете

Следећима:

за расходе у току рада (периоде)

Рачуну трошкова

итд. (све по билансу).

Међу њима последње и салдо Рачуна Изравнања ако је било добити.

(IV. СТАВ) Следећи:

Рачуну Добити и Штете

за приходе у току рада

Рачун робе

итд. (по билансу)

Кад се ови рачунски односи спроведу и пренесу из Дневника на дотичне фолије и Главној Књизи, *биће сви Рачуни изравнаши*, и тада се подвуку закључне црте и *закључак књига је довршен*. Стварно стање, које је од појединих Рачуна примио Рачун изравнања 31/XII, враћа их овај су-традан те постају обратни рачунски односи у ставу за тако звано

5. *Поновно ошварање Рачуна*, односно поновно задуживање и одобравање рачунских односа појединим Рачунима, или повраћај њихов у рачунско стање у каквом беху пре закључка књига.

Ставови за ово гласиће:

Следећи:

Рачуну Изравнања

за пренос Активе на нов Рачун

Рачун Благајнице

итд. (све редом као при закључку)

Рачун Изравнања

Следећима:

за пренос пасиве на нов рачун

Рачуну Главнице

итд. све и

најзад *Рачуну Добити и Штете*

за постигнуту добит (Салдо)

Познато је да се ова добит, ако је има, може одмах при закључном ставу унети у Главницу; али је *правилније и боље*, нарочито за почетнике, пренети добит Рачуном Изравнања на нов рачун, те ће Рачун Добити и Штете $\frac{1}{1}$ при поновном отварању Рачуна *пошраживаши од Рачуна Изравнања* износ добити (а код штете обратно).

Код самца ће ова добит бити чиста добит, јер су лични трошкови закључени Рачуном Добити и Штете. У овом ће се случају добит унети у Главницу оваквим ставом:

Рачун Добити и Штете

Рачуну Главнице

за унос чисте добити у капитал радње

Код другарских (оршачких) радња, напротив, добит коју износи Рачун Добити и Штете на нов рачун јесте *добит за поделу*, дакле добит, на име које су ортаци већ изузели неки део (аконтирани на име зараде), која није, као у горњем случају (код самца), начисто претекла по *одбишку и личних трошкова*, а ови се, као и сви лични Рачуни закључују Рачуном Изравнања.

Добит коју дакле износи Рачун Добити и Штете на нов рачун и потражује од Рачуна Изравнања, јесте добит за поделу; добит, која има пре свега да подмири све другарске трошкове; стога се она не може сва унети у капитал, већ само оно што преостаје по намирењу или покрићу другарских личних трошкова. Са ових разлога добит код другарских радња дели се међу ортаке у смислу њиховог међусоб-

нога уговора (види I. део VII. издање, стр. 23/25.). Та се подела, по двојном књиговодству чини ставом у Дневнику који гласи нпр.

1/1

Подела добити:

Рачун Добити и Штете

З-ци поверишела

Рачуну личном другара Н Н
 за припадајућу добит по уговору нпр. ?% 10000,—
 Рачуну личном другара М М
 за његов део по уговору X% 9600,—
 Рачуну личном другара П П
 по уговору X% 2400,—
 а затим се одмах уноси вишак (ако га има) неутрошене добити у главницу оваквим ставом:

З дужника

Рачуну Главнице

за унос неутрошене чисте добити

Рачун личн. другара Н Н	4500,—
” ” ” М М	5000,—
” ” ” П П	3000,—

Дешава се, да понекад неки ортак, због фамилијарних потреба (болести, смрти, итд.), изузме на име добити више но што му при билансирању припада. У том ће случају његов Рачун остати задужен, неизравнат са још онолико, колико је више изузео, и при уносу у Главницу његов лични Рачун неће суделовати; а у самом пописнику, у коме се дописивање капиталима појединих ортака врши, неће се таквом ортаку ништа ни дописати.

Ову поделу добити међу другаре навели смо да бисмо пре свега, имали такав закључак пред очима; јер оснивање књига па и сам закључак код удеоничких друштава има

доста сличности са другарским радњама (од којих управо и воде своје порекло). Удеоничко друштво и није ништа друго него једна велика другарска радња, са врло много другога — чланова — удеоничара, која се води по нарочитим правилима а стоји под надзором државне власти, и за коју постоје и нарочити закони у свима, земљама, па тако исто и ми у Србији имамо Закон о удеоничким друштвима (од 17/XI 1898. год.).

По овом нашем закону одговарају Чланови Упр. и Надзорног Одбора за све штете, које су проистекле неправилним радом и то за време од 3 године пре но што су ступили на дужност; за време док су били на дужност и још 3 године пошто су разрешене од Дужности. Према оваквом зак. наређењу не вреди ни разрешница (абсолюторија) коју редовни зборови издају Упр. и Над. Одбору за минули рад.

УПОТРЕБА СИСТЕМА ДВОЈНОГ КЊИГОВОДСТВА

КОД

УДЕОНИЧКИХ ДРУШТАВА

Систем двојног књиговодства, као што је већ у II делу наведено, имао је свој постанак свакако код удеоничких друштава, код којих се употребљавало књиговодство, истина, не баш овако како се то данас чини, т.ј. по неком утврђеном правилу и у смислу неког законског наређења, већ су књиге вођене произвољно, управо онако како је ко нашао за боље, практичније и прегледније. Тада није било обавезно водити те и те књиге, нити је било законског наређења о инвентару и о уредном вођењу књига, као што је то доцније, кад је створен трговачки закон (прво у Француској под Наполеоном I) постало обавезно.

Ну још и пре постанка удеоничких друштава, која су имала *неки општи привредни циљ*, употребљавало се двојно књиговодство код великих другарских (ортачких) радња у којима беше већи број другара (заједничара), јер се тада указала потреба да се при полагању рачуна може свакоме члану такве другарске радње дати одговора на свако стављено питање. Овакове велике другарске радње — као што су нпр.: компаније за прекоморску трговину, које су имале своје сопствене лађе¹ — водиле су своје књиге по систему простог књиговодства и тек су поступно прешли на двојни систем. Па и данас још постоје радње које своје књиговодство комби-

¹ Ове су заједничке радње дале основа за доцније склапање бродарских друштава.

нију из оба система и воде тако у својој радњи књиге за своју употребу удешене, нешто по простом, нешто по двојном систему. Разуме се да књиге морају одговарати законском наређењу, а оно што је више учињено, учињено је из своје побуде и за своју потребу. Ово чине обично млађи људи који мисле да у рачунским стварима има новине, да има још нешто што је „најпрактичније“, теже да ту тајну пронађу, али доцније обично охладе према својој идеји и редовно се враћају већ утврђеној истини, већ опробаном и најбољем начину вођења својих књига. У оваквим експериментима нашло је двојно књиговодство доцније, код већ остварених удеоничких друштава, свој постанак и своје усавршење на рачунској основи и истини.¹

Књиговођа који је темељно схватио систем двојног књиговодства, који потпуно добро зна да води књиге за једну трговачку радњу, за самца, или који је водио чак и књиге у другарској радњи, такав ће књиговођа без велике муке моћи разумети и водити књиге код каквог удеоничког друштва. Сем познатих рачуна, имаће још само да се упозна са неким новим Рачунима којих код обичне трговачке радње нема и који су код удеоничких друштава потребни, нпр. Рачун дивиденде, тантијеме, резервног фонда итд. Оснивање књига врши се као и код обичне трговачке радње;² отварање Рачуна бива према потреби, а ова ће се према правилима (статутима) моћи унапред утврдити. Конширање се дакле мора при самоме оснивању и у почетку рада правилно вршити, да би се целом раду дао правилан правац, а шок књижења је исти, по систему двојног књиговодства. Послови који су обављени за готово и који се тичу трговине, спроводе се кроз Благајницу нарочитим налозима за Улаз и Излаз готовине, што ништа не мења ствар. Рачунски су односи исти; само је начин одређивања рач. односа удешен према потреби због

¹ Постанак двојнога књиговодства може се упоредити са постанком наших народних песама: сваки је понешто додавао, те је тако постала нека целина. Бенко Котрулић је први ово изложио у своме спису.

² Једино кад се издају привремене акције, на које се примају делимичне уплате (рате), изгледа као да има неке разлике, али у ствари се износи: колики је номинални а колики уплаћени капитал (види биланс наше Народне Банке).

већега броја одељења, због веће контроле итд., као што ћемо доцније видети. Послови који су на време, на почек, на кредит обављени, књиже се познатим ставовима кроз *Првобележницу*, или нарочитим налозима, или табацима итд., али опет по познатим правилима, т.ј. треба што опширније навести у тексту, или објашњењу, све што се односи на став, а нарочито на редне бројеве и рокове меница, серија и нумере ефеката и т.д. *Закључак књига* код удеоничких друштава разликује се од закључака код трговачких радња поглавито у томе, што се добит никако не дописује главници (ако је већ капитал уплаћен), нити се одобрава појединим удеоничарима (као код ортачке радње), већ се дели као дивиденда (сразмерни део добити) удеоничарима, ако је на збору тако решено.

Од постигнуте добити уноси се редовно сваке године неки део у резервни фонд, како је то правилима предвиђено; даље се од добити одваја један део за Управни и Надзорни одбор и чиновнике, као награда за савестан рад, а и ради подстрекавања на такав рад у опште, ради се дакле *поглавишо у смислу правила* дотичног удеоничког друштва. Књиговођа који као новајлија ступи у какво удеоничко друштво *шреба пре свега да се добро упозна с правилима и с пословним редом*, ако га је Управа издала, те да се тако сви послови врше *искључиво у смислу правила*, тако да књиговођа оне наредбе које би се косиле с правилима, не врши без нарочитог писменог наређења Управиног али решења донесеног у седници (по записнику). Разуме се да књиговођа треба да стави примедбе али, најзад, мора послушати кад му се нешто нареди, јер је за то плаћен, а писменим налогом Управиним он је у таквом случају довољно заштићен од сваке одговорности.

Код фабричких, а још више код транспортних (железнич. и брод.) па и рударских, друштава обично су самим правилима утврђени отписи тако, да књиговођа има само правила да се држи.¹ Па и у правилима неких новчаних завода има тачних наређења колико ће се при закључку дубиозним

¹ Тако је у правилима код фабричких друштава тачно одређено колико ће се отписивати од машинерија, колико од алата и прибора, колико од непокретности ит.д.

потраживањима свести вредност, а има и таквих који по својим правилима отписују све дубиозе те се оне у билансу и не појављују.² Ово је, разуме се, могућно само код таквих удеоничких друштава која се не упуштају у разне вратоломне шпекулације, те с тога великих дубиоза и нема, а баш да их и има, оне се, према великој заради, могу све отписати.

За дубиозна потраживања јесте најбоље да се створи фонд за отпис дубиозе, а од дубиозе да се ништа не одписује и тада се добива преглед колико има дубиоза и да ли су и колико већ покривене нарочито за то створеним фондом. У овај фонд се уноси при закључку неки део од чисте добити, према потреби т.ј. ако су при неком закључку оглашене као дубиозне веће суме, тада се више уноси и обратно.

Овако се исто може да чини за амортизацију зграде ако друштво такове има. Вредност зграде појављује се у Активи целом сумом, а у Пасиви дотични фонд.

За књиговођу код удеоничких друштава најглавније је дакле да зна наређење друштвених правила (која су, наравно, израђена према закону о удеоничким друштвима), и да у смислу правила отвори оне и онолико Рачуна (да контира) колико сам посао захтева, за колико се потреба укаже, као што је при понављању система двојног књиговодства у самом уводу наведено, а што ће се поновити и јасно моћи видети и на самом практичном примеру.

² Наша Народна Банка.

О АКЦИОНАРСКИМ ДРУШТВИМА У ОПШТЕ

Акционарска (удеоничка) су друштва постала већ одавно, нису дакле нека скорашња појава. Још за време Римљана, чињени су први покушаји да се мањи капитали удружују и да се тако створи већи (заједнички) капитал који је у прво време имао неки нарочити циљ за неки нарочити посао. Чим се овај посао завршио престала је обично така заједница, као нпр. код данашњих *mèta* послова (на пола). Кад се пак поново указала потреба, склапана су поново таква друштва. Та првобитна удружења нису дакле ни приближно имала таква уређења као што их имају данашња; нису имала тачно одређени, иначе кратки, рок свога трајања; за њих није било чак ни законских наређења.

Ако дакле овака друштва сматрамо уопште за друштва а не као привремене ортачке радње, онда можемо навести да су она била предзнаци за доцнији развитак, да су то управо били први покушаји, да су се тада указале и прве потребе за груписање капитала.

Колико је до сада познато, прва таква друштва оснивана су, као што рекосмо, у римској држави. Циљ је овим друштвима био да од државе закупе порез у неким областима, да држави дакле положи готов новац, колико је уговорено, а да друштва прибирају и прикупљају порезу, десетак и друге дажбине.¹ За ово закупљивање требало је обично повећих сума новаца, какве нису у оно доба стајале појединим имућ-

¹ У суседној нам Бугарској све до скоро су баш наши српски трговци узимали десетак за неке округе под закуп, што је бивало још и за време Турака.

нијим лицима на расположењу, те су стога и стварана таква друштва. Ово су дакле били први покушаји, а друштва су била, као што је речено, кратка века. На дуже време оснивана су друштва прво у Немачкој, и то за експлоатацију руда. Ова су друштва већ по самом свом циљу била сталнија. Чланови су били капиталисти, а и знатан број стручних рудара који су, истина, учествовали с мањим капиталима, али су послужили својим стручним знањем.

Што се тиче трговачких друштава зна се да је око половине једанаестог века основано прво тако друштво у Италији, у облику неког новчаног завода (Банке). То су била више хумана друштва и имађаху нарочито циљ да сузбијају лихварство (зеленашлук), које је у то доба узело маха и упропашћавало не само трговце већ и остале грађане који су им пали шака. Овакве банке са добротворним циљевима осниване су од то доба скоро по свима већим, а доцније и мањим градовима. Најстарија већа и уређенија Банка те врсте била је Банка која је основана године 1148 у Ђенови, а одржала се све до краја осамнаестог века (до 1707 год.) Поред хуманог циља, осниване су доцније Банке и за вршење неких финансијских операција. Тако су још тада основане финансијске групе које су држави давале (а доцније за то и посредовале) зајам, који се на разне начине враћао и амортизовао.

Сем Банака са означеним циљевима, основана су доцније трговачка друштва као неке компаније (Compagnien) или нека бродарска друштва која су се бавила прекоморском трговином. Тако је у 17. веку основана холандијска, а доцније француска и немачка компанија за трговину са Источном Индијом и Америком. Воља за удруживањем капитала бивала је све већа, што су сјајније резултате показивала већ основана друштва. Тако је у Енглеској (1694 год.) приликом остварења државног зајма у 1,200.000 фуната стерлинга створена једна финансијска група — једна Банка која је примила на себе финансирање тога зајма. Та је Банка добила назив „Енглеска Банка (Bank of England) и остварила је доцније још неке државне зајмове, те је тако потпуно постала Банка с правом на издавање новчаница (банкнота).

По примеру ове Банке, за сразмерно кратко време основане су у свима већим државама сличне Банке са истом по-

властицама — привилегијама. Ну, поред оваких овлашћених Банака, осниване су и друге Банке, новчани заводи, и у опште удеоничка друштва, тако да је у 18. веку већ био знатан број таквих друштава. У то доба појави се и зли дух: обмањивања и злоупотребе при куповини и продаји акција отела су маха и укоренила су се у Француској и Енглеској; рекламе и лажни извештаји о стању и напретку понеког таквог друштва учинише те се почело акцијама трговати; почело се са берзанским шпекулацијама; почело је право коцкање са акцијама разних друштава за разна предузећа. Стање је постало по трговину опасно, те је 1720. године изашла забрана да се више не могу оснивати удеоничка друштва. Ова забрана повучена је тек 1825. године, тако да за све то време није ни једно ново друштво могло постати. У Француској је при крају 18. века (1793) изашао закон, да се удеоничка друштва могу оснивати само по одобрењу владе.

Од немачких је најстарије удеоничко друштво што је основано у Бечу (год 1719). под називом „Оријенталска компанија,“ а имала је поглавито циљ да развије и учврсти трговину са Истоком не само између градова у Аустрији, већ и међу осталим немачким градовима, који су били у Немачком Савезу (бунду), коме је све до 1866, центар био Беч.

На основу трговачких закона, издавани су даље у разним земљама разни закони, од којих су неки ишли у корист а неки на штету не само будућим, него већ и основаним друштвима. Шпекулације берзанске узимале су све више и више маха. У шпекулацију се увукоше и занатлије, чиновници, па и сами радници и раднице. Све је то почело да шпекулише на берзи, те је, ради олакшице, можда баш због сиромашнијега радничкога сталеза отпочео неки посао, такозвани „Kost-Geschäft.“ т. ј. шпекулант изабере неке ефекте, а нарочито акције на којима мисли да ће што зарадити, и затражи од банкара да му те акције и т. д. преда о уговореном року, али да их по набавци задржи при себи у „косту.“ Разуме се да је тај „кост“ шпекулант скупо плаћао чим су акције почеле падати (Derport) у цени, а примио је, разуме се, у готовом сваку разлику за колико су акције скочиле (Report) за један месец дана, тј. како је уговорено за овакав берзански посао.

Година 1873. била је судбоносна; болест за берзанским шпекулацијама достигла је свој врхунац. Све се то дало на

посао. Удеоничка друштва ницала су као печурке, а банкарске радње с њима упоредо: анонсе на све стране, а још више су се виђала радосна лица, која су попримала диференцију, јер акције почеше услед јаке тражње да скачу, па и остали ефекти скакаху у курсу сваког дана. Турски државни лозови достигли су необично висок курс. Све је то тако ишло до 1873 год., када је почетком маја, почео курс да варира: час је скакао час падао, а 9. маја у 11 сати пре подне, наступио је лом (крах). Тога су дана курсеви тако нагло пали, да су неке акције постале скоро без вредности. Настаде ужасна забуна и страх. Многи, који су сав свој капитал уложили у какве шпекулације осташе без капитала. Сиротиња која је шпекулисала на Берзи, имала је грдне деференције да плаћа а то није могла, већ је, материјално исцрпена, дизала руке. Још истога дана проносили су се гласови: да је Н. Н. из очајања скочио у Дунав, други да се обесио, трећи да је померио памету итд. На дан краха настаде на улици пред Берзом (Шотенринг) метеж; цео је Беч појурио Берзи; кафане се испразнише, пролаз улицом био је немогућ. Кукњава, врева вика, ларма на све стране, а то је и нас, тадашње ђаке у Бечу, као очевидце, веома интересовало.

Овим су „крахом“ оштећене многе и многе фирме по провинцијима, а тако исто и у суседним државама, нарочито у Немачкој. Па и од српског капитала изгубљене су грдне суме; тако се рачуна да су само Панчево и Нови Сад том приликом изгубили око један милион форината српскога капитала, пошто је крах на Берзи повукао за собом читаву поворку других невоља. Крах је, и ако не непосредно а оно посредно, захватио чак и Србију; једна тадашња нова српска тековина, Прва Српска Банка, мораде ускоро пропасти због несавесна рада, због шпекулантских предузећа која су претпостављала нарочито стручно знање (грађење железница).

Све ово нерасположење и неповерење према удеоничким друштвима било је само пролазно, и убрзо је прешло у заборав. Увидело се да је склапање удеоничких друштава једини начин да се дође до већих капитала за неке циљеве. Знало се да је било и да надаље може бити злоупотреба, па се почеше ипак оснивати удеоничка друштва, али су у Управу бирани људи који заслужују потпуно поверење, људи опробани, који су располагали већим капиталом. Удеоничка

друштва почеше поново ницати, али закони који су међутим донесени, спречавали су у неколико да се поново падне у стари грех. Нарочито грађевинарска и жељезничка друштва узеше маха те се за последњих 30 година жељезничка мрежа испреплетала по целој површини земљиној.

За овака велика предузећа су корисно послужила удеоничка друштва, док се она, напротив, за мања предузећа никад нису показала као корисна. Велики апарат, грдни трошкови, скупља администрација, зборови, седнице итд., учинише те је ретко кад неко мање удеоничко друштво напредовало, а за веће такве послове увек се показало од користи. Жељезнице су већином грађене од за то основаних удеоничких друштава, или на основу концесија (или без ње) које имају одређен рок, а по истеку овога рока жељезнице већином прелазе у државне руке. Тек у новије време почеше неке државе саме градити себи жељезнице, као што је нпр. Русија саградила сибирску жељезницу у дужини од преко 7000 километара. У Америци су жељезнице више приватна предузећа.

Тржиште за удеонице јесте Берза; на њој се тргује ефектима, али се какве било удеонице не могу куповати или продавати, док се предходно не добије за то допуштење од берзанске Управе (котирање на берзи).

О историји и развићу удеоничких друштава има богате литература на француском, немачком и енглеском језику, а ми ћемо се задовољити овим кратким прегледом који смо изнели и из кога се види, када су и како постала удеоничка друштва.

У Србији је почело живље удруживање мањих капитала у веће тек од год. 1883, када је прво основана Београдска Задруга, са недељним уплаћивањем од 50 пара по уделу. Доцније је та задруга претворена у удеоничко друштво, а њеном су примеру следовала и остала удеоничка друштва, којих је већ било у знатном броју, те је године 1898 донесен и наш закон о удеоничким друштвима

Оснивање удеоничких друштава. При оснивању каквог удеоничког друштва треба пре свега добро познавати прилике места и околине, а понекад и целе једне државе. Ваља имати ово на уму:

1. Да ли уопште има потребе да се такво удеоничко друштво оснује и у којем се циљу намерава основати.

2. Има ли могућности да се друштво, оствари, т ј. да ли ће се моћи уплатити капитал.

3. Да ли има стручних лица која ће руководити посао и управљати имањем друштвеним, те да друштво, нарочито ако му је циљ техничке природе, може напредовати. Кад се дакле то све добро проучи, онда се тек приступа самом оснивању. Предходни договори виђенијих и заузимљивијих људи бивају по приватним становима, или у каквом јавном локалу. Тај предходни, ужи одбор изради нацрт правила, у коме изложи све жеље, циљ итд.; он позива на договор поједине чланове, а доцније и остала заинтересована лица, путем новина. Тај се одбор зове „оснивачки одбор“. Његова је дужност да све послове врши док се оснивања не оствари, док се не изабере управа која ће руководити пословима. Колико и кад треба тражити уплате, као и сва остала наређења по том предмету, садржи већ и сам закон о удеоничким друштвима и у правилима сваког удеоничког друштва мора то бити изложено.

Правила или шпашуши једног удеоничког друштва садрже ове одредбе: Циљ друштва, име фирме и печат, као и ко има права да пуноважно потписује фирму; капитал (износ у сребру или злату), начин уплате (по члану 11. и 14. закона); да ли ће акција гласити на име или на доносиоца, као и суму на коју ће гласити; подмирење трошкова око оснивања; тачно обележене послове којима ће се друштво бавити; органи друштва; Управни и Надзорни одбор; о збору удеоничара, редовни и ванредни; право гласа, рад и предлози на збору; о билансу и закључку књига, употреба добити и њена подела, дотације фондовима; престанак друштва; државни надзор и повластице, ако их друштво ужива, итд.

Према задатку друштва разрађују се и правила: тако ће транспортна друштва, фабрике, новчани заводи итд., имати своје нарочите одредбе или пословнике.

Имањем друштвеним рукује одбор који се бира на збору из средине акционара и зове се *Управни Одбор* (Verwaltungsrat). Сваки члан управног одбора мора имати и депоновати онолико акција колико правила прописују. Овај депо служи као гарантија и кауција (јамчевина), која се дотичном

члану враћа, кад престане бити члан управе. Управни одбор управља имањем наизменице. Чланови дежурају, т.ј. имају свој дан када морају бити на послу, и потписују обично поред Управника (директора), кореспонденцију и све што треба у смислу правила или то врши генерални директор сам.

Важније се одлуке доносе у седници Управнога Одбора, на којој мора бити присутан онолики број чланова колики је правилима предвиђено, те да се може донети пуноважна одлука. На име награде за свој труд и дангубу од својих послова добивају чланови Управе већином дневнице одређене статутима, а сем тога имају још и удела од чисте добити (тантијему).

Чланови удеоничког друштва — удеоничари или акционари — пошто су одбору поверили рад и управу, немају права да се у току рада мешају у послове управине. Њихово право важи само на збору; а да би се преко године могао контролисати рад управе, бира се из средине удеоничара на збору нарочити одбор који ће контролисати или надзиравати рад управе, и тај се одбор зове *Надзорни* или *Коншролни Одбор*. Његове су дужности тачно обележене у друштвеним правилима, а тако исто и у самом закону, као што ћемо доцније видети.

Збор удеоничара. Навели смо већ да поједини удеоничари немају права да се мешају у послове Управе у току године; али на збору имају право да искажу све своје жеље, своје негодовање и замерке о раду Управе и Надзорнога одбора. На збору има сваки удеоничар право да се распита о свакој маленкости коју је приметио, и да затражи објашњења. Удеоничару то право нико не може закратити, па ма се р'д збора продужио и идућега дана. Управа је дужна одговорити на сва питања која су јој упућена, и не сме се можда изговарати тиме да ће се збор продужити у недоглед итд. Одобравати рад Управе онако насумце, а из неке навике или неког слепог поверења према личностима које су на управи никад не води добру; јер се тим путем и најсавеснија Управа временом може довести у искушење, да себе сматра за некаквог дипломираног управљача, који, као са неке недомашне висине, хоће понекад да одговори члановима друштвеним, управо да их ућуткује, ма да они врло често имају право изнети пред збор да Управа ово или оно није урадила у смислу правила, већ више самовољно итд. Доказано је да има дуго-

годишњих чланова у управама друштвеним, који хоће да заборава да су они само поверењем, избором, позвани да управљају заједничким имањем, већ се више понашају као да рукују својом приватном имавином. При давању разрешнице треба дакле добро пропратити рад Управе, треба свестрана питања стављати о неким стварима које се појављују у билансу, а које изгледају прикривене и неразумљиве. Права удеоничара на збору, редовном и ванредном, изложена су, у смислу законских прописа, у свима правилима удеоничких друштава.

На збору се доносе и одлуке о *употреби постигнуше добити* и о подели чисте добити међу удеоничаре. Онај део добити који, по решењу збора (скупштине), долази на сваку поједину акцију, зове се *дивиденда* (делимак), и исплаћује се по купонима који су свакој акцији додати на прилогу — талону. Купона има за камату (код већих завода), за дивиденду и за супердивиденду, т.ј. накнадну дивиденду, пошто је дивиденда у проценту утврђена. Код нас се може сматрати као супердивиденда она дивиденда која се исплаћује на акције по којима је већ исплаћен интерес одмах при крају године, или одмах у почетку нове године. Ово се чини стога, што је радом зарађено поуздано онолико колико износи камата, а по завршном рачуну исплаћује се још и вишак, према решењу збора. Овакав рад треба да је предвиђен и у самим правилима.

О повишењу или смањивању главнице друштвене одлучује се, у смислу правила, на збору. *Повишење капитала*, ако је то правилима већ предвиђено, бива или издавањем акција другог издања (друге емисије), или издавањем *приоритетских акција* или *приоритетских обвезница* (приоритета). Ове приоритетске акције или обвезнице имају првенствено право на камату која је зајемчена од чисте добити, а осталим — да их назовемо оснивачким — акцијама остаје за поделу она добит која претекне по исплати камате на приоритете. Новчани заводи повишују каматну стопу на улоге, да би привукли стране капитале, и тек ако и то не помогне, повишују свој капитал.

Смањивање капитала код удеоничких друштава бива редуковањем броја акција, обично куповином својих сопствених акција, ако то реши збор и ако се таква одлука не коси са законом.

Ликвидација или престанак удеоничких друштава бива у смислу правила, и значи: поступно сужавати обим по-

слова и вршити само оне, који воде ликвидацији. При оваквом престанку или ликвидовању рукује имањем обично нарочити *ликвидациони одбор*. Овоме одбору, који се бира у смислу правила, дужност је да сву имаовину, па и сам резервни фонд, у колико он није послужио за покриће губитака који су постали од правилног рада Управе, поступно претвори у готовину; да распрода све, па и сам намештај друштвени, и да најзад позове последњи збор ради поделе имања, или да тај посао повери каквом новчаном заводу или каквој другој фирми или удеоничком друштву.

Спајање неког удеоничког друштва с неким другим друштвом, које или постоји или ће се тек основати, бива по одобрењу збора, на коме мора бити присутан већи број акционара него што је потребан кад се решавају обична питања, или кад се пред редовним збором полажу рачуни (по правилима). Спајање бива дакле у циљу да се удружени капитали удруже са неким опет удруженим, те да се створи много већи заједнички капитал. Овакав се случај десио при оснивању Извозне Банхе, којој се придружила и Српска Трговачка Задруга.

Бива и то да се *трговачке фирме прешварају у удеоничко друштво*, а то се чини онда кад се види да би фирма могла обављати огромне корисне послове кад би имала већег капитала, те се тај потребни већи капитал ствара удружењем на акције. И за овакве случајеве имамо већ и ми примера, као што је Рипањска Фабрика Цемента, која је била својина приватног лица, па да би могла успешније, са већим капиталом радити, претворена је у удеоничко друштво. То се исто десило и са Столарском Задругом, која је, као својина једнога вештачког столара, показала да лепо напредује, и да би још боље напредовала кад би располагала већим капиталом. Овај ће се капитал створити свакако тиме што ће се Задруга претворити у удеоничко друштво, те ће моћи тада да прими и веће грађевинске послове по столарској струци, да се не би столарски радови за веће грађевине морали довлачити чак са стране, као што је то све до скоро бивало.

О НОВЧАНИМ ЗАВОДИМА У ОПШТЕ

Новчани заводи (Credit-, Geld-Institute, Instituts de Crèdit), постали су, као што већ знамо, прво у Италији, беху дакле удеоничка друштва, па и данас се само за удеоничко друштво вели „новчани завод“. Приватна лица када се баве истим пословима зову се *банкари* или — ако раде у мањем обиму и ако се баве поглавито разменом новца, куповином и продајом злата и разне стране монете — *мењачи* (сарафи; Wechsler, changeur). Изгледа да су баш и ови мењачи и дали први повод за оснивање новчаних завода. Против њих и осталих који су врло радо послуживали капиталом, т. ј. давали новац са грдним интересом који се није годишње већ у много краћим роковима обрачунавао и наплаћивао, устало је тада коло хуманих, честитих људи, те основаше Банке, да би могли јефтинијим новцем послужити.

Циљ је новчаним заводима да јефтиним новцем послуже трговини, занатима и радиности уопште. Овај се циљ провлачи, као црвен конац, кроз правила сваког новчаног завода, ма да се сви не држе строго тога циља. Заводи немају главни циљ да деле што већу дивиденду, јер, тежећи за тим, обично промаше оно што им је правилима на првом месту стављено у дужност. Има и данас завода који, да би постигли што већу добит, при позајмицама рачунају не само највећу законом допуштену меру интереса, већ још ваздан неких такса, тако да интересна стопа износи 16 па и више од сто. Овакав се рад не може сматрати као каква помоћ, која би одговарала циљу таквог завода.

Циљ је, даље, новчаним заводима да буде вољу за штедњом; да појединцима дају прилике да могу своју уштеду

дати на приплод; да им је новац који су уштедели осигуран, и да се могу користити њиме у случају потребе. Овим послом, примањем уштеда или капитала појединих на приплод по мањој камати, а давање новца потребнима по већој, новчани заводи постану управо посредници између капитала и рада. Они овим трговањем са новцем имају своје лепе користи, јер се врши велики промет, а уједно потпомажу све оне којима је новац потребан. Зар би, нпр., какав капиталист хтео позајмити ма и најмању суму новца каквом сиромашнијем занатлији, како би овај могао израдити своје рукотворе за сезону у којој се понајвише троше ти његови производи? Свакако не, или бар у врло ретким случајевима, у којима више решава сродство или познанство итд. Капиталисти дају своје капитале заводима, а они даље опет онима који их употребљавају, тако да први не знају за друге, а обе стране знају за завод.

У Србији, у опште у земљама у којима Срби живе, свест за оснивање новчаних завода дуго се није будила. Дуго и дуго смо били без ових корисних установа, али, кад се једном и у нас почела осећати иста потреба као што се осећала и при постанку првих завода због зеленаша, тада су, нарочито успехом Београдске Задруге, почели и у нас, један за другим, ницати заводи као задруге, штедионице, банке и т. д.

Најстарији наши новчани заводи, пре поменутог оснивања Београдске Задруге, били су Ваљевска Штедионица у Ваљеву, Смедеревска Кредитна Банка и Београдски Кредитни Завод (који је основан баш у време пада Прве Српске Банке). Ван Србије био је свега један већи наш завод, Панчевачка Штедионица¹, а тек доцније почеше и тамо оснивати један завод за другим. У новије време створише Срби и у туђини своје центре за новчане послове, исто тако као што је Народна Банка центар за нас. Ти су центри Српска Банка у Загребу и Централни Кредитни Завод у Новом Саду.

Данас има у Србији више од 200 новчаних завода, са уплаћеним капиталом од преко 40,000.000 динара, а ван Ср-

¹ И овај завод, један од најјачих, пропао је потресен нешто ударом 1873 год., нешто и неискреним радом, а нешто и поплавом која је (1878) учинила грдне штете.

бије у нашој држави има наших завода око 200, са великим уплаћеним капиталом. Сви ови наши новчани заводи напредују, и може се рећи да су, с малим изузетком, сви коракнули напред, што се понајбоље види из завршних рачуна који се објављују у „Трговинском Гласнику“ у Београду а раније и у „Трговачким Новинама“ у Новом Саду.

Уређење новчаних завода бива, у главном, по њиховим правилима, која треба да су саобразна Закону о удеоничким друштвима те се тако њихово уређење своди на оно што је законом предвиђено и у правилима изложено (Управни, Надзорни Одбор, Збор итд., а код новчаних завода још и Цензорски Одбор, као што ћемо доцније видети).

Послови новчаних завода. Као посредници између капитала и рада, новчани заводи гарантују својим сопственим капиталом улагачима за њихов улог. Капитал новчаних завода уплаћује се или у један мах (што већ ређе бива), или поступно, т. ј. недељно, месечно или у отплатама (ратама), према потреби, а на позив управе дотичнога завода. Овај први посао врши се, као уопште код свију удеоничких друштава, на један исти начин, а рачунски су односи, као што знамо, прости, т. ј. *Рачун Благајнице дугује Рачуну Главнице* за примљену уплату, била она ведељна или месечна или у отплатама, што ће се видети из примера у одељку ове књиге који говори о оснивању таквог завода.

Остали послови којима се новчани заводи баве јесу у главном ови:

1. Есконт, куповина разних меница пре њихова рока;
2. Зајмови на залог (на разне ствари од вредности);
3. Зајмови по текућим рачунима уз неку подлогу;
4. Зајмови на непокретна имања (хипотеку, реалан кредит);
5. Примање улога на штедњу, на разне начине;
6. Употреба свога кредита (ресконт, тек. рач., мен. кредит);
7. Комисиони послови (куповина, продаја, наплата и т. д.);
8. Општи послови.

ЕСКОНТ

Есконтовати менице значи куповати менице пре њихова рока. Меница вреди онолико на колико гласи на сам дан рока, а раније, пре рока, вреди мање; што даље до рока,

све мање вреди, те се при куповини *мора свести* вредност на дан кад се она купује, што бива помоћу интересног рачуна. Нађени интерес одбије се од суме, те се само *нешто* — *износ* исплаћује, о чем се издаје и рачун, тако звани *есконтни рачун* (обрачун) или *ноша* или *дисконтна ноша*.

При свођењу вредности рачуна се оно процентно мерило (стопа) које је или управа одредила или које је самим правилима предвиђено. Бива и то да се за веће износе рачуна мањи интерес но за мање, а то се чини само да би завод придобио и веће фирме, које са мањим процентом раде и немају рачуна да плаћају велики интерес. За ово се обично одреди скала, нпр. од 100—1000 дин. 9%, од 1000—3000 дин. 8%, а преко 3000 дин. 7½% итд., како је већ утврђено. У правилима је изложено све што је потребно при раду са есконтом, као: менични рок (обично најдужи 3 месеца) највећа и најмања сума менице која се прима у есконт, са колико потписника, отплате да ли примају или не, т. ј. да ли се о року мора цела меница исплатити, или само неки део у готову, а за остатак да се да нова меница са новим роком а са истим потписима или, ако исти не могу да се набаве, да се за нове тражи допуштење (цензура) и као и за потпуну пролонгацију (што се само у ванредним случајевима допушта).

Заводу се на есконт подноси меница спроводним писмом, у коме је она (или више њих у један мах) тачно описана. Ова спроводница зове се *есконтна листа*; раније имао је сваки завод, ради једнообразности, своје сопствене, већ наштампане, листе, које су искључиво употребљаване за дотични завод. Ове су листе заводи продавали по одређеној такси која је обично била много већа но што је стварна вредност овакве листе. Приход од ових есконтних листа био је толики да је код неких новчаних завода покрио знатан део штампарских трошкова за израду свију штампаних предмета. Ова је ствар повукла на себе пажњу наших финансијера, који су по статистичким подацима срачунали да би ово био леп приход за државу, те су есконтне листе у Србији монополисане, т. ј. држава има искључиво право штампања и продаје есконтних листа, као што је то код меничних бланкета, рачуна (фактурâ) и других ствари.

Текст је есконтне листе остао исти, т. ј. подносилац изјављује ово:

„Подносим (том и том) . . . заводу ниже означене менице на есконт“, и затим ређа менице и описује сваку понаособ: суму на коју гласи, име акцептанта, наредбе итд.

Менице се, дакле, подnose на есконт есконтном листом, коју завод прими и изда на њу подносиоцу признаницу (са редним бројем који је на листи означен), нпр. три менице у износу од 4320 дин., које ће, уз повраћај признанице, или исплатити, ако су „одобрене“ (примљене) од стране цензуре, или ће, у обратном случају, вратити поднесене менице, или све или само неке од њих које су „одбијене“ (непримљене)

Цензура или Цензурски Одбор, који је образован у смислу правила, решава које ће се менице, као исправне (сигурне) итд., купити, есконтовати, а које не. Цензура треба при оцењивању меница да има и ово у виду:

1. да ли су менице исправне, на шта је већ и чиновник дужан да пази при самом примању;

2. да ли потписници уживају кредита¹ и колико су га већ употребили (ово посљедње види се из књига обавеза или, што је боље, из импења (Impegno), т. ј. из засебних листа које су по броју или по азбучном реду сложене и у које се бележи свака обавеза потписникова (као што ће се доцније видети у примеру);

3. да ли менице односно рока, монете, потписника итд. одговарају наређењу правила.

О одлукама цензурским треба водити засебну књигу, у коју се бележи које су менице примљене а које одбијене. Записник оверавају сви присутни чланови који су решавали. Чланови цензорског одбора нису дужни давати објашњења зашто су меницу одбили. Примљене менице исплаћује завод подносиоцу. Подносилац је посљедњи потписник на меници; он је први дужник према заводу, он је пренео меницу на завод и јамчи за то да ће се меница о року исплатити. Акцептант је при акцептовању постао дужник по меници, он је требао већ тада да је примио вредност, али сем трговачких меница, код нас тако није у ствари. Код нас дужник прима новац од завода пошто је цела меница постала неправилним путем, т. ј. и не постаје рачунски односи између

¹ Неки заводи имају књигу кредита, у коју бележе одређене кредите.

дужника и издаваоца, већ је просто једна услуга. При исплати меница постају ови рачунски односи:

Рачун Благајнице од *Рачуна домаћих (месних) или портфељских меница**) за есконтован број (тај и тај), који се добива из књиге или копије меница (а понегде се зове књига меничних нумера или шконтро домаћих меница); затим цело износ меница, т. ј. ако гласи на 1000 дин. то благајница потражује свих 1000 дин. За камату која се наплаћује унапред, дугује Благајница Рачуну Камате домаћих меница за наплаћену на бр. _____ за _____ дана, _____ % износ.

Исплаћене менице пошто су предходно добиле свој редни број, пошто су заведене уроковник (скаденцију) и пошто је рок менице на њој самој, лево или десно поврх текста јасно означен (обично црвеним мастилом); пошто се срѣде по роковима, уносе се менице у потрфељ или у Главну Благајницу на реверс, или се за то спреми нарочита књига (Унос, Износ меница у Главни портфељ).

Портфеља треба да има два, један за месеце а други за дане. Месечни портфељ (лисница) удешен је за 12 месеци великога је обима и у њему се менице по року, за сваки месец засебно, сложе. Првога сваког месеца ваде се менице из месечне лиснице и међу се у дневну, за сваки дан засебно. Код већих новчаних завода, који имају врло велики број меница, удешена је лисница, разуме се, још прегледније, а најбоље је да се за такве велике лиснице набаве и нарочито за тај циљ удешена каса, која служи не само за портфељске (есконтоване) менице, већ и за чување меница које су примљене у депо (оставу), или ради наплате за туђ рачун.

О року се ваде менице дневно из портфеља и предају се ликвидатури, благајнику, према уредби (обичају). Ово се чини или по засебним списковима, или по књизи, коју смо већ поменули, или, што многи заводи још и данас практикују, по самоме роковнику (скаденцији), у којој су изложене све менице којима је рок истога дана. С таквим роковником вади чиновник менице из портфеља и ликвидује их, т. ј. свршава даљи посао.

При потпуној наплати менице постаје овај рачунски однос: *Рачун Благајнице* дугује *Рачуну домаћих меница* за наплаћен бр. _____ Дин. _____

*) Или есконтованих.

Код делимичних наплата (отплата) спроводи се као да је Благајница наплатила целу суму, а да је исплатила нову меницу са новим роком, које мора опет да се поднесе есконтном листом и да је на ову нову меницу, као на нов есконт, наплатила камату. Разлика између износа старе менице и нове јесте отплата која се прима у готову. Нова меница добива свој нови редни број итд., као што је већ речено, и уноси се у портфељ.

Ненаплаћене менице, којима је прошао и последњи рок — а то је сутрадан по року, ако су оба дана радена — шаљу се суду на протест због неисплате. Ово се чини у нарочито за то удешену књигу у коју чиновник суда (пријавник) потврђује пријем менице на протест.

Чим је меница бр. (тај и тај) изашла из радње, о њој се не може више старати Рачун есконтованих меница; он се мора одужити износом дотичне менице, а то бива у Првобележници оваквим ставом:

Рачун меница на прошесту

Рачуну есконтованих меница

За послат бр..... на протест Дин.....

Овако би по правилу, требало поступити: али многе књиговође то не чине, већ чекају да се меница врати с протестом, и тек тада или књиже на неки Рачун који се стара о тим меницама, или задужују адвоката, ако међутим није наплаћена и већ предата за даљу судску наплату.

Менице враћене с протестом не може примити Рачун есконтованих меница на старање, јер им је прошао рок. Стога се у таквом случају књижи:

Рачун прошестованих меница

Рачуну меница на прошесту

За враћен из суда бр..... с протестом Дин.....

Ако се оваква меница с протестом не наплати онда се тек предаје адвокату *спроводним писмом*, које се, наравно, копира те ће књиговођи послужити као податак за књижење. То се чини оваквим ставом у Првобележници:

Рачун меница код адвоката
Рачуну прошесшованих меница

За предат бр. с протестом ради наплате Дин.

За „Рачун меница код адвоката ради наплате“ употребљавају многе књиговође разне друге, погрешне називе, као: „менице са прошлим роковима“, „менице у парници“ „менице за судску наплату“ итд., а неки опет и не спомињу реч „меница“, већ задужују личност самога адвоката. Сем наведених Рачуна есконтованих меница, на протесту, протестованих, и меница код адвоката, има још један рачун који води бригу о домаћим меницама које су, својина Завода, али се не налазе у портфељу већ код некога другог завода у депо-у, ради кредита; или су поверене заводу као остава (депо) а нису његова својина већ служе као гаранција за дат кредит.

У првом случају, када Завод шаље своје менице другом заводу у депо,¹ књижи се у Првобележници:

Рачун депонованих меница (или меница у депо-у код...)
Рачуну есконшованих меница

За послате у депô бр. Дин.
бр. Дин. Дин.

У другом случају, кад завод прими од приватних или од мањег каквог завода менице у депô, књижи се:

Рачун остава по шек. рач.
Рачуну остављача ш. р. (Н. Н.)

За примљене на оставу менице по списку, или број (тај и тај) или: Рачун меничних остава Рачуну Остављача меница, а ово се чини ако се са више фирми стоји у вези.

При закључку књига треба салдо Рачуна домаћих меница да буде равно стварном стању меница у портфељу, те

¹ Реесконтом сада се више и не служе, јер отежава посао (есконт. листе, обрачун итд.).

се стога врши попис меница при сваком закључку. Овај се попис меница удешава тако да уједно послужи и за израчунавање камате за пренос; стога је у њему, поред броја меница и суме, стављен још и рок, даље има бразда за дане и за каматне бројеве, нпр.

ПОПИС МЕНИЦА ПОРТФЕЉСКИХ (као бордрô)

извршен 31 децембра 1903 год.

мен.	Бр. 7844	за	1 јан. 1903	Дин.	100	дана	4	Кам.	бр. 1
"	" 7846	"	2 "	" "	300	"	2	"	" 6
"	" 7847	"	} 3	" "	500	"	} 3	"	} " 27
"	" 7850	"		" "	200	"		"	
"	" 7851	"	" "	" "	200	"	"	"	"
"	" 7853	"	} 4	" "	600	"	} 4	"	} " 64
"	" 7856	"		" "	1000	"		"	
	итд.	итд.			итд.				итд.
	нпр.				<u>Свега мен. 64208—</u>				<u>Кам. бр. 12876</u>

Камата за пренос 9⁰/₀ од гор. бр. Дин. 321,90. Ако се при упоређењу салдо Рачуна меница са стварним стањем не слаже, онда је потребно да се *колационирају (упореде) бројеви сваке менице* по Благајници са преписом или књигом меница. Тим ће се радом дознати како су менице према њиховим бројевима спроведене у благајници, јер се дешава да меница гласи на једну суму, а спроведена је са другом сумом. Ово може да буде случајна грешка, а може и да је злонамерна, што се врло често дешавало, нарочито код оних мањих завода који нису вршили редовно пописе, који нису упоредили бројеве. Има их и таквих који нису књигу за меничне бројеве никако ни водили, или, што је најгоре, водили су редне бројеве на менице али су у почетку сваке године почињали са новим бројевима. Ово је учинило да су се нпр. код адвоката налазиле по две, три менице разних сума а под једним истим бројем! Па каква је ту контрола могућна? — Никаква, и обично, ако не баш увек, такви заводи имају дефиците, злоупотребâ и свакојаког зла, које повлачи за собом солидарну одговорност Управног и Надзорног одбора, јер се они, ради правдања, не могу позивати на своје незнање и невештину.

При закључку закључује се Рачун домаћих меница, Рачун меница на протесту и протестованих меница — Рачуном Изравнања, *ако већ при самом закључку није јасно да се неке од прошесшованих или на прошесту меница постале дубиозне (сумњиве)*. Рачун меница код адвоката оцењује се, и која је наплата сумњива ставља се на Рачун дубиоза, а остатак се закључује, т.ј. преноси у нову годину на нов Рачун, Рачуном Изравнања, а дубиозна потраживања отписују се, ако је могућно, сва, а ако се то није могло, тада се неотписани део закључује Рачуном Изравнања. (Или види фонд за отпис).

ЗАЈМОВИ

А. ЗАЈАМ НА ЗАЛОГЕ¹

Обично је предвиђено у свима правилима новч. завода, да могу издавати зајмове којима служи као гаранција заложена ствар (ефекти, драгоцености, роба). Има завода који по својим правилима могу примати у залог и земаљске производе; неки, поред тога, још и робу, а чисто заложни заводи примају, поред свега наведенога, још и разну покретност, намештај, па и рубље, одело, итд. — све што представља неку вредност.

Рад са залогома врло је корисна установа, јер се њоме користе сви, па и трговци, кад им се укаже тренутна (ментана) потреба, а заводима је овај посао један од најсигурнијих, који доноси врло леп приход, а одузима сразмерно много мање времена но што је то случај код меница. За овај посао нема цензуре, есконтних листа, издавања признаница и есконтних рачуна, пролонгација са отплатом и са новим меницама, које задају толико исто посла као и нов есконт итд. Једино што се при самом издавању зајма, при процени и издавању „Заложнице“, утроши нешто више времена, док се даље отплате, продужења и исплате врло брзо отаљавају.

У нашим крајевима имамо само у Београду једну „Заложну Банку“ и у Загребу „Заложницу“ или „Залагаоницу“, и то су заводи који се баве искључиво радом са за-

¹ Такозвани „Ломбардски послови“ (Lombard-Creditgeschäfte Ver-satzgeschäfte), који су добили свој назив отуда што су мењачи у горњој Итилији, у Ломбардији, први почели бавити се таквим пословима.

логама; у осталим пак заводима то је само једна споредна грана рада.

Вредност ствари које заводи примају у залогу служи као гаранција за зајам; стога је потребно да се вредност *шачно ушврди* (констатује). Код ефеката је то лака ствар, јер су они нотирани (ценом обележени) на берзи; а на још некотиране хартије од вредности, т.ј. са којима још није допуштено трговати на берзи, обично се не издаје зајам. Код драгоцености вреди исказ процениоца (златара-јувелира), који уједно јамчи за означену вредност, а на име награде добива при крају године обично до 1% од процењене вредности. За остале ствари од вредности, код заложних се завода узимају нарочити процениоци стручњаци, од којих сваки оцењује само оне предмете којима тргује, или, ако је занатлија, које сâм израђује: мануфактурист за мануфактуру, кројачи за одело итд.

Процењена је вредност основ за висину зајма који се издаје по правилима дотичних завода ($\frac{1}{2}$, $\frac{2}{3}$ или $\frac{3}{4}$ од процењене вредности), а камата, процена и остале таксе (негде још и провизија, писарина, лежарина, наплата за бланкете и за штампање ствари) наплаћује се унапред до рока. Рок је обично три месеца, али се може и краћи рок одредити (по статутима). Ако заложена ствар није знатно пала у вредности, може се обично рок продужити више пута, уз наплату камате унапред. Напротив, ако је вредност заложене ствари пала, може се тражити и потпуна наплата, што обично бива ако су ефекти заложни. Има завода који баш због оваквих случајева траже од залагача да, поред заложених ефеката, још и своју солу-меницу изда заводу за износ зајма, по којој би се у случају потребе тражила наплата.

Залагачу издају заводи писмену исправу (признаницу), у којој је забележено да је ствар примљена у залогу, да је издат зајам и да ће се, уз повраћај зајма и исправе, вратити заложена ствар. Ова исправа зове се *заложница* (Lombard-Schein, Veratzschein, Versatzzettel).

Заложнице гласе или на име или на донесиоца. При примању залогe и издавању зајма, сада је већ скоро свуда уобичајно, да заложилац потпише изјаву да означене ствари залаже и да прима дотични зајам под означеним бројем за-

ложнице.¹ Ова изјава служи уједно као копија или препис саме заложнице, а све су такве изјаве повезане у засебну књигу, „књигу залога“. У овом препису залогâ има и нарочито одређено место за примање отплатâ по залози, за продужење рока, као и за изјаву да је заложилац примио купоне са заложених ефеката, ако их је било. По овој изјави или препису издаје се заложница под истим редним бројем који тече, без прекида, из године у годину. Заложница садржи: редни број, дан издавања, рок плаћања (ако гласи на име тада и име заложивоца), садржај, т. ј. тачан опис заложених предмета (код лозова серије и бројеви и са којим купоном још неодвојеним са талона); процењену вредност, издат зајам (цифрама и словима); обрачун т. ј. колико је одбијено камате итд.; нето (чист) зајам и потписи чиновника, (директора, благајника или шефа одељења, или члана управе, како је већ заведено код дотичног завода). Сем овога оштампан је извод из правила о раду са залогома, ради равнања.

У раду са залогома постоје ови рачунски односи при издавању зајма:

Рачун Благајнице потражује од *Рачуна Зајма на Залогe* за издат зајам по заложници број..... за..... Дин..... а за наплаћену камату, процену итд.:

Рачун Благајнице

Рачуну камаше зајма на залогe

за кам. на број..... за..... дана. Дин.....

Рачуну Процене итд., што ће се видети из примера који ће се доцније навести.

При отплати се не мења број залогe, стога се Благајница само задужује за примљену отплату и камату по залози број..... Дин.....

При исплати (враћању) зајма, Благајница се задужује у корист *Рачуна Зајма на залогe* за враћен зајам број..... Дин..... И отплата и потпуна исплата бележе се у препису залогe, и то, у првом случају, колико је отплаћено,

¹ Раније су преписиване заложнице у засебну књигу, као Шконтро.

а у другом се случају прецрта цела копија, или се означи „подигнуто“ и стави се датум када је то учињено (ради лакшег упоређења кад то затреба).

Ако се заложница изгуби, тада завод издаје сопственику препис, ради судске амортизације, а на самом препису у књизи залога стави се примедба: „изгубљена“ или „амортизована“ заложница.

Камата се и при раду са залогама наплаћује унапред; стога и код Рачуна камате зајма на залоге има камате за пренос. Ова се камата преноси као и код меница, т. ј. начини се попис залога, нађе се стварно стање, ради као контроле, а уједно се у списку означе и рокови залога и израчунају се каматни бројеви, из ових пак камата за пренос, а по мерилу према коме се наплаћивала камата. Обично се за мање зајмове на драгоцености наплаћује већа камата него код зајмова на ефекте.

Код оних залога којима је рок прошао пре закључка књига, треба обрачунати камату која припада до закључка књига, пошто је то приход за годину дана за коју се књиге кључују. И ова се камата добива из списка при самом попису,¹ а за нађену камату задужују се заложници, или њихов заједнички Рачун разних особа, или Рачун ненаплаћене камате по залогама; нпр.:

Рач. разних особа (заложница залагача)

Рачуну камате зајма на залоге

за обрачунату камату до $\frac{31}{12}$ на залоге бр..... Дин.....

Свима је правилима предвиђено и скоро сви заводи имају ту повластицу, да оне залоге којима је рок прошао па се сопственици не јављају да своју залогу изваде или да рок продуже, ма да су њихови бројеви већ путем штампе предати јавности, да такве залоге изложе јавној продаји, пошто је оглас у новинама изашао онолико пута колико је то предвиђено пословником или самим правилима.

О оваким залогама не мора се више старати Рачун зајма на залоге, стога он пре продаје, може да се одукује оваквим ставом:

¹ Као за менице (види стр. 47.).

Рачун продатих¹ залога

Рачуну зајма на залоге

за изложене продаји залоге број..... (износ појединог зајма), а по извршеној продаји одобрава се Рачуну продатих залога за сваки број добивена (излицитирана) цена кроз Благајницу, која се задужује за примљене суме, Од сума добивених при продаји залога подмирују се камата, трошкови и таксе које се по појединим заложницама имају наплатити, и спроводе се кроз Првобележницу, пошто је благајница целом сумом већ оптерећена.² Тада се добива овакав став:

Рачун продатих залога

Следећима:

Рачуну камаше зајма на залоге

за накнадну камату на залоге

број од до (дана продаје) Дин. Дин.
" " " " Дин.

Рачуну трошкова

за накнаду трошкова продаје на залоге број Дин.

Рачуну вишка од продатих залога

за преостатак од продатих залога и то

на број Дин. _____
" " "
" " " Свега Дин.

Колико је од продаје залога претекло за сваки број види се из горњег става и, кад се појаве залагачи са заложницама,

¹ Или се прво преноси на Рачун залога са прошлим роковима па тек овај Рачун ступи при продаји у горњи однос, али то не мења ствар, а посао је краћи.

² Овако је правилно, т. ј. да се онако и књижи како је ствар текла; но многи спроводе све (камату, трошак и вишак) кроз Благајницу, сложеним ставом, непосредно при пријему готовине од продатих залога.

њима се вишак исплаћује без накнаде икакве камате. Ово се спроводи кроз Благајницу, да она потражује од Рачуна вишкова од продатих залога. Суме које се не подигну за читав низ година (како наређују правила), обично припадају каквом добротворном циљу, а код неких се завода уносе у резервни фонд.

Дешава се да заводи у случају потребе траже и добијају код већих завода кредита по отвореном рачуну, и то не само на основу оставâ у меницама, већ и на основу ефеката, па и самих залога по којима су они издали зајам. У таквом случају, кад се примљени ефекти у залогу дају даље у депô, књижи се оваквим ставом:

Рачун депонованих залога

Рачуну зајма на залогe

за депоноване код Беогр. Задруге бр.

При овом је послу потребна највећа тачност и пажња јер се могу пореметити и помешати бројеви самих залога или неких ефеката, који су под неким бројем залогe заложени, са бројевима друге неке заложнице. Заложити поново неке ствари које су већ код завода заложене, заводи не треба да чине, јер би таквим „пазалогама“ они стварали себи још више прилике да греше, па да најзад имају чак и парнице и да морају да накнађују штету која би постала нпр. променом бројева лозова, или пропуштањем рока за продужење пазалогâ, те да тако дође и до продаје заложених ствари, за шта би завод према своме заложивоцу одговарао.

У већим градовима постоје у разним државама и такозване државне залагаонице, које по сразмерно малу камату издају зајмове и тиме помажу сиротињу (у Бечу нпр. њихов *Versatzamt*). Сем ових има и приватних фирми које се баве позајмицама на залогe, али у ствари не издају заложнице, већ неке изјаве којима се обвезују да ће „купљену“ ствар вратити до некога рока, уз повраћај изјаве и у њој означене суме. Новчани заводи примају ствари од вредности не само у залогу већ и на чување, и наплаћују зато од остављача неку чуварину. При примању *оставâ* на чување издају заводи једну исправу, у којој они остављачу признају да су наве-

дене ствари примили на чување, или на име кауције (од Управног или Надзорног одбора, чиновника итд.)

При раду са оставама (Derôt) постаје, кад се оне примају, овакав рачунски однос:

Рачун остава (простих)

Рачуну остављача (простих остава)

за примљену оставу бр. од г. Н. Н. вредност

а при враћању остава књижи се обратно, дакле:

Рачун остављача (простих остава)

Рачуну остава

за враћену оставу бр. г. Н. Н.

При примању кауције, о којој се обично води засебан рачун, књижи се.

Рачун кауције (или оставе за кауцију)

Рачуну полагача кауција

за примљених нпр. 30 удеоница бр. од г. Н. Н.

а при враћању бива обратни рачунски однос.

Рачун остава и *Рачун остављача* закључују се Рачуном Изравнања. Први долази као Актива, други се појављује у Пасиви. Чуварина коју прима благајница показује приход, и закључује се Рачуном Добити и Штете.

Б. ЗАЈМОВИ ПО ТЕКУЋИМ РАЧУНИМА

Новчани заводи дају приватним лицима (појединим фирмама) и мањим новчаним заводима кредита по отвореном рачуну, и рачунају на своја потраживања, и обратно, интерес, стога је то, као што знамо, рад са „текућим рачунима.“

Кредит по (отвореном) текућем рачуну или је покривен или непокривен (blanco).

Покривен је кредит, кад као гаранција за њега служи депô меница или ефеката, и обично се тражи већа сума за 20 и више процената покрића, но што је одобрени кредит. О

самом депо-у као и о рачунским односима који постају, већ је дато објашњење; овде је потребно само поновити, да при примању депо-а треба одобрити вредност депо-а фирми која полаже менице, ефекте итд., а задужити је сумом која јој је издата по текућем рачуну. При давању меница итд. у депо треба књижити и одобрити Рачуну меница или ефеката, а задужити рачуне депонованих меница, односно депонованих ефеката итд.

Текући рачуни закључују се редовно сваких 6 месеца, али се може уговорити и краћи рок, нпр. тромесечни. При закључку је главно да се текућем рачуну *сведе вредности на сам дан закључка*. Овај закључак или свођење бива на три главна начина, о чем ће бити доцније говора у засебном одељку ове књиге „О текућим рачунима.“

В. ХИПОТЕКАРНИ ЗАЈМОВИ

Зајмови који се, са дужим роковима, узимају на непокретне имање а враћају се годишњом отплатом (ратама, годишњинама или ануитетима), јесу хипотекарни зајмови или зејмови на хипотеку, на непокретност.

Хипотекарни заводи и Банке баве се искључиво оваквим пословима, а остали новчани заводи врше послове ове врсте само ако је то правилима нарочито предвиђено и ако имају довољно лежеће (бесплодне) готовине на расположењу, која се редовним пословима, есконтом и залогам итд. не може пласирати (издати на приплод).

Ми у Србији имамо само један чисто хипотекарни завод,¹ нашу *Управу Фондова*, која је основана и уређена нарочитим законом, а има тај циљ да прими и рукује разним фондовима, као и уштеђевином појединаца. Готовину примљену на име тих разних фондова, као и улоге (уштеђиване) појединих, издаје Управа Фондова као зајмове који се амортизују, а за њих јамчи вредност непокретнога имања дужникова, на које се сума зајма интабулише. Интабулација мора да је на првом месту, т. ј. Управа Фондова има првенствено право наплате својега потраживања од вредности имања која

¹ Hypothekenbanken или Bodencreditbanken, које дају зајмове на пољска добра и градска имања, такозвани Immobiliencredit, што је, поред грађевинских друштава, и подигло светске градове и украсило их монументалним грађевинама.

се добива продајом, ако до тога дође. Године 1862, августа 16, изишао је први закон о устројству Управе Фондова, т. ј. тим је законом створена или основана Управа Фондова. Истина да уређење њено није ни приближно било онакво каква имађаху модерне Хипотекарне Банке, али је она ипак била од велике користи. Управа Фондова није никако могла напредовати те је, тако рећи, постала нека заборављена установа. Нико од државних чиновника није марио да буде премештен у Управу Фондова; шта више, неко се време сматрало то као казна, ако нпр. неки полицијски или које друге струке чиновник, буде са службом премештен у Управу Фондова. Такви су људи и сами осетили да нису за ту струку и да својим радом неће много привредити установи, те су обично, и не улазећи у посао а немајући ни воље да га добро проуче, већ су прву згодну прилику употребљавали да напусте Управу Фондова. На њихова су места долазили опет нестручни, нови људи, и тако је то ишло годинама, па зато и није чудо што се у том заводу била укоренила несталност и неред, тако да је било година за коју ни завршни рачуни, као биланс нису ни склапани, нити су предавани јавности.

Штетне последице од овакога нестручног, неуређеног и занемареног рада најзад се увиделе и на надлежном месту, те се поче озбиљно помишљати на преуређење (реорганизацију) Управе Фондова. Да би се дошло до жељенога циља, обратила се пажња првенствено на то да се за Управу Фондова придобију и поставе људи стручни, људи који би својом вољом и знањем корисно послужили, који би проучавањем сличних установа на страни створили модерну Хипотекарну Банку. Марљивим заузимањем и прегнућем стручних људи, добром вољом надлежнога министра и повољним расположењем и Народнога Представништва, створен је закон који је ступио у важност 8. јула 1898 год. Тим је законом наша, донде сасвим занемарена, Управа Фондова подигнута на ступањ једне модерне установе — она је постала један по савременим начелима уређен Хипотекарни Завод.

Управа је Фондова, истина, државна установа, али она има своју „автономију“, самоуправу, има свој Управни и Надзорни Одбор и свој резервни фонд, који је створен одвајањем од чистог прихода а износи суму од један милијун динара.

Управа Фондова рукује овим главним фондovima: санитетским, шумским, школским; затим пензионим фондом чиновника, свештеника и учитеља. Сем тога она рукује новцем који прима као улоге на штедњу, у злату и сребру, по проценту који се према приликама мења и одређује га сама Управа. Сада плаћа Управа Фондова 4% за улоге који се дају на краће време, а 5% за улоге на дуже време.

Сав огромни капитал који се прикупља код Управе Фондова на горњи начин, издаје Управа као зајмове на непокретна имања, а то управо и јесте главни посао једнога хинотекарног завода. За градове (вароши) издаје сада Управа Фондова зајмове *само у злату*, а, изузетно даје само сељацима у сребру. У оба случаја наплаћује Управа Фондова на име интереса шест по сто (6%), отплата 1%, тако да се са 64 полугодишње рате наплати цео зајам за 32 године.

Интерес се наплаћује код Управе Фондова унапред (антиципативно), стога она при давању зајма одбија интерес на зајам за 6 месеца унапред, тако да отплата почиње првом ратом ануитета, по плану за амортизацију. При издавању зајма *пошражује Благајница* сребра или злата од *Рачуна зајмова* за целу суму зајма.

При примању отплате (рате — ануитета), задужује се *Благајница у корист Рачуна зајмова* (у злату или сребру) за онолико колико је у рати на име отплате од капитала обухваћено, а остали део рате *дугује Благајница Рачуну камаше хипотекарних зајмова* (злато, сребро). У случају да дужник одоцни са уплатом рате о року, дужан је да плати на време за које је задоцнео камату на суму ануитета коју је био дужан да положи. Ово књижи Управа фондова: да *Рачун Благајнице дугује интересу на интерес* (т. ј. интерес на одоцњене отплате).

Ако дужник жели још пре рока да врати цео зајам Управи Фондова, он је дужан то на 6 месеца раније да јави Управи.

Продају имања ради наплате за своја потраживања врши Управа Фондова преко свога нарочитог извршног одељка. Дужници који о року не положе рате, добивају од Управе Фондова нарочиту опомену, за коју она наплаћује таксу од 5 динара. Ако по истеку од месец дана после прве опомене дужник не измири своје дуговање, онда му се имање изложи јавној продаји, што се огласом у званичним „Српским Но-

винама,¹ објављује. Лицитације се врше при самом извршном одељку Управе Фондова.

Новим је преуређењем предвиђено да У. Ф. треба да има и своје филијале по унутрашњости Србије, што је до сада већ у неколико и остварено, тако да до ове, 1903, године постоји 12 филијала, већином по већим градовима. Филијали шаљу редовно своја извешћа, тако да се свакога дана зна не само целокупно стање готовине, већ и сва остала стања, пошто се редовно свакога дана чини бруто-билансија (збирни биланс).

Управа Фондова издаје и заложнице (Pfandbriefe) на основу и у границама хипотекарних зајмова, на које она плаћа 5% камате. Ове заложнице важе као државни папири, ослобођени су од порезе а примају се на име кауције на државним касама, пошто и сама држава за њих јамчи.

Овим заложницама, које су према нашим приликама најподесније а пружају и најповољније услове, привлачи Управа Фондова знатне капитале, које опет пласира као зајмове на хипотеку.

Ове 5%-не заложнице (обвезнице Управе Фондова амортизују се вучењем двапут годишње, 1. маја и 1. новембра.

Какав је успех наша Управа Фондова показала од када је преуређена и постављена на модерну основу, најбоље сведоче њени годишњи извештаји, које сваки књиговођа треба пажљиво да прати, јер се из њих има многом чему да научи.

Стање Управе Фондова које се сада износи у њеном завршном рачуну није више, као што је некад било, само приближно, а можда и нетачно, већ је стварно, тачно, и по свима правилима двојнога књиговодства склопљено. У извештају Управе Фондова може се видети камата која је улагачима капиталисана; види се камата за пренос, т.ј. она која је наплаћена за време унапред после закључка књига; види се, уопште, све што се може тражити од ове модерне установе наше, којом се само дичити можемо. Какав ће ток узети послови Управе Фондова док се и катастарско премеравање буде извршило те се једном буде престало тапијама доказивати својина имања, показа ће скорашња будућност.

Сем Управе Фондова издају још неки заводи зајмове на непокретна имања, нпр. Београдски Кредитни Завод, Трговачки Фонд, и још неки, што се може видети из њихових завршних рачуна (биланса).

¹ сада Службене Новине.

При давању зајмова приближно је исти поступак (процедура) као и код Управе Фондова, тј. имање се мора проценити и премерити ради судске интабулације обвезница (облигација), па тек пошто је ово све свршено (а зајам претходно одобрен), исплаћује се зајам. То се књижи кроз *Благајницу*, да она *пошражује од Рачуна зајмова на непокрешности*. Интерес се одбија унапред за неко време, по правилима, и тада се Благајница задужује износом наплаћенога интереса.

При отплати, годишњој или полугодишњој, књижи се тако, да саму отплату *дугује Благајница Рачуну зајма на непокрешности*, а интерес, који је у ануитету, *дугује Рачуну камаше од зајмова на непокрешности*. При првој отплати (рати, ануитету) долази много већи део рате на име интереса а само мали део на име капитала. Код познијих рата расте постепено отплата, а на већ смањени капитал смањује се и интерес, по самоме амортизационом плану (шпиц. таблица).

При закључку се закључује Рачун зајмова на непокретности Рачуном Изравнање и показује Активу. У билансу Београдског Кредитног Завода може се видети да је тај Завод ставио у Активу целу суму издатог зајма на непокретности (износ дуговања дотичног Рачуна), али је, напротив, ставио у Пасиву износ примљених отплата (потраживање дотичног Рачуна), и тиме се хтело да покаже: колико је свега издато а колико је од тога већ враћено. Кредитни Завод не даје зајмове под истим погодбама као и Управа Фондова; зато се и дешава да му се зајмови враћају обично пре рока, тј. чим се дужник задужи код Управе Фондова. У осталом то је свакако једна врло лепа прилика да се људи у случају преке потребе спомогну, док им се не одобри зајам код Управе Фондова.

Г. ЗАЈАМ НА РЕАЛНИ КРЕДИТ.

Ова врста рада код нас још није заведена и неће се моћи ни завести пре но што се изврши катастарско премеравање и док се не оснују баштинске књиге („грунтовнице“) код судова, у којима ће свако имање по најтачнијем премеру бити означено. При куповини и продаји биће довољно да се између купца и продавца начини уговор, у коме ће се навести имање по изводу (екстракту) из баштинске књиге, па да се тај уговор поднесе суду да га у грунтовници спроведе.

Тада ће „тапије“, које су сада у нас још једини ослонац при куповини и продаји непокретности, бити излишне, а тиме ће се многе неприлике уклонити.

Реални је кредит (као што му и само име казује) стваран кредит, и њиме се могу користити само они који имају непокретнога имања (нарочито зграде); он се разликује од хипотекарног кредита у толико што зајам обично нема онако тачно одређенога рока као код хипотекарног, нити се, према томе, отплаћује годишње (ануитетима), а као гаранција служи и овде непокретно имање дужниково. Ово је врло корисна установа за свакога, а нарочито за трговце, јер се зајам по реалном кредиту може остварити кад год се хоће, кад затреба а исто тако може се вратити заводу кад год се хоће. Ствар је сасвим проста: сопственик непокретнога имања интабулише дотични завод, код кога жели да ужива кредита, с неком сумом на основу изјаве да жели употребити реални кредит, а за доказ да је употребио такав кредит служи његова соло-меница. Чим нема менице, не може бити ни говора о дугу, те се тада интабулација може брисати у свако доба, чим се поднесе уверење дотичнога завода да нема менице, т.ј. да дуг у ствари и не постоји.

У случају да неком лицу које је ступило у везу са заводом, устреба новаца, оно треба само да оде у дотични завод, да начини меницу¹ у износу колико му је потребно (разуме се не више но што има кредита), и одмах добива новац. Неки заводи, да би привукли што више заинтересованих, обично и не одбијају камату при давању зајма, већ исплаћују соло-меницу нето-износом, а интерес се наплаћује кад дужник дође да исплати меницу. Интерес се тада рачуна од дана издавања па до дана исплате (или још за који дан више, по правилима).

При издавању зајма има оваквих рачунских односа:

Рачун Благајнице потражује од *Рачуна меница реалнога кредитша* за издат зајам Н..... Н..... по соло-меници бр..... Дин..... При враћању зајма постаје обратни рачунски однос, а сем тога ће Благајница дуговати Рачуну камате на менице, или ће ово књижити при наплати реалног кредита за наплаћену камату на меницу број.....

При закључку закључује се Рачун меница реалнога кредита Рачуном Изравнања, а за интерес који по тим ме-

¹ соло.

ницама припада за дотичну годину задужују се дотични дужници укупно оваким ставом:

Рачун дужника реалног кредиша (или разне особе)

Рачуну камаше реалног кредиша

за обрачунату камату на менице реалнога кредита број . . . Дин. . . . итд.

У случају да дужник изузме већи део одређеног му кредита и да интерес и зајам достижу скоро целу суму за коју је завод интабулисан, дужник се позове да даде отплате, а ако то и на више позива не учини, онда се на основу соломенице затражи наплата, а на основу интабулације, ако треба, и сама продаја имања.

Ово би за нас била врло корисна грана рада, ма се она поставила на другу основу, што ће се свакако и учинити, чим се буде извршило катастарско премеравање које је већ започето а услед ратова застало.

У суседним културним земљама, новчани се заводи врло радо баве пословима реалнога кредита. И многи тамошњи новч. заводи унели су тај посао у свој круг рада, имају за то нарочита наређења у својим правилима, а и нарочите пословнике, у којима је тачно изложено све што се односи на тај посао, као: процена, висина зајма, начин употребе, рок отплате, исплате итд.

Сем наведених начина по којима заводи могу давати зајмове, има још један, а то је давање зајмова такозваним *вересионим задругама*, које су постале у циљу да се члановима такве задруге издаје зајам по меницама које су жириране од Задруге или Заједнице. Таку једну задругу саставља коло заинтересованих лица (а може бити и више таквих кола), који начине међу собом уговор: да за менице чланова своје задруге *јамче солидарно*, т. ј. сви за једнога, један за све. Чланови су међу собом одређивали појединим својим друговима кредите, и као гаранцију полагали су заводу, код којег су образовали заједницу, неку суму у фонд вересионе заједнице. Из овога су се фонда подмиривали трошкови (или како је то већ уговорено) и исплаћивале се менице које дужник не би исплатио нити би продужио рок, који је дакле постао

инсолвентан, који је обуставио своја плаћања, пошто је пре-
задужен или му је због других каквих околности, постало не-
могућно да се одужи.

Оваке вересионе задруге осниване су нарочито у добу
када је берзанска шпекулација не само са ефектима већ и са
земаљским производима постала права болест; па како је и
сама побуда за такав рад била на нездравој основи те је овај
често водио пропасти, то су и те вересионе задруге биле
кратка века. Штетне шпекулације упропашћивале су обично
баш саме чланове таквих задруга, те су, услед солидарне оба-
везе, повукле за собом и остале чланове. На тај начин не
само да су такве задруге пропале, већ су и сами заводи код
њих изгубили грдне капитале. Ово је учинило да се у новије
време одустало оснивањем таквих вересионих задруга, пошто
су се показале као некорисне и штетне, не само за појединце
него и за саме заводе.

О УЛОЗИМА

Напред смо већ поменули да новчачи заводи својим
уплаћеним капиталом и резервним фондовима гарантују ула-
гачима за уложене капитале (уштеђевине).

Примање улога или уштеда од појединих лица по мањој,
а издавање по већој проценатној стопи, управо је трговање
новцем, а уједно је и посредовање између капиталиста, при-
вредника и радника.

Разни заводи примају улоге на штедњу (Spareinlagen)
на разне начине; тако су најобичнији улози на уложне књи-
жице, затим на благајничке упутнице (Cassascheine, bons de
tresor) и на признанице по текућем рачуну.

Уложне књижице (Sparbüchel) издају заводи као при-
знаницу на примљену готовину ради приплода. Свака се
примљена сума бележи у књижицу која се издаје улагачу, а
тако исто се заводи у *Књигу улога* (препис уложних књи-
жица или партијалник улагача) под истим редним бројем под
којим је књижица издата.

Уложне књижице имају исте бразде и удешене су исто
тако као и књига улога, само су ове последње малога (цеп-
ног) формата.* За сваког се улагача отвара у *Књизи улога*

* и у њима нема бразде за кам. бројеве.

засебна фолија (партија), а број дотичне фолије ставља се на уложној књижици, и на исти се позива при сваком књижењу. У случају да улагач изгуби своју уложну књижицу, Завод му из Књиге улога издаје препис који се код суда оверава и пријављује ради судске амортизације (поништења). Уложне књижице, као и Књига улога воде се по фолији али већином по пагини (страни). Раније су оне махом вођене по фолији, али се у новије време одустало од тога, пошто се из уложне књижице по пагини вођеној увек види бруто-салдо (без интереса). Ово, у колико је корисно и прегледно, у толико може да буде и штетно, пошто се већ и то дешавало да чиновник који ради на улозима, у брзини, при великој навали посла, погрешно сабере или погрешно одузме (види примере који су изложени), па ту грешку заведе и у књижици и у Књизи улога. Тада се при закључку не слаже Рач. Улога. Разуме се да улагач, ако уопште контролише књижицу, може да се жали и да тражи исправку, а то редовно и чини ако је грешка на његову штету; али бива и обратно, да улагач ћути, или из незнања или из немарности, а понекад баш из користољубља, ма да је уверен да по књижици има више него што је свега уложио. Онај други начин вођења уложних књижица по фолији (са две наспрамне стране), истина, не показује у свако доба стање бруто-салда, али је корисније зато што се уложене суме бележе на левој страни засебно, а подигнуте на десној, и не записују се једна испод друге, тако да се збирови при улагању морају сабирати или, при враћању улога, одузимати. Код Књига улога, по фолији вођеним, бележи чиновник просто уложену или подигнуту суму, па тек при исплати или шестомесечном закључку налази камату и нето-салдо, које преноси на нов рачун (види примере доцније изложене).

Истина, кад се погрешни, па ма на који од ова два начина да су вођене књиге, учињена се грешка брзо нађе, ако су чиновници иоле вешти, тачни и савесни, те врше контролу при закључку књига; тада се и завод не може оштетити. *Контрола* се састоји у томе што салдо Рачуна улога или улагача који се стара о тој грани рада, мора да је равно збиру свију улога (бруто, без камате) по Књизи улога. Стога је потребно да се при закључку књига, 30. јуна и 31. децембра сваке године, начини списак — извод — свију улога. Збир улога по овоме изводу мора да је раван салду Рачуна улога

у Главној Књизи, и то ће бити знак да су улози спроведени кроз благајницу са истом сумом са којом су укњижени у Књизи улога.

О раду са улозима важе за сваки завод она наређења која су у правилима изложена и која прописују: погодбе под којима завод прима улоге; најмању суму која се може примити (обично 0.50 дин.); рок отказа за мање и за веће суме; каматно мерило (стопу) итд. Камата се израчунава помоћу каматних бројева; на суме испод 50 пара не рачуна се никаква камата, а на суме преко 50 пара до 1 динара рачуна се као на један динар; годину рачунају обично у 360 дана, те се стога употребљавају каматни кључеви (Schlüsselzahl), који се добивају, при рачунању интереса, скраћивањем именитеља 36000;¹ дан улагања и дан враћања улога обично се не рачуна, а може се учинити нарочита погодба, да интерес тече тек после неколико дана. Ово се чини обично кад неко донесе веће суме које се не могу одмах пласирати.

При враћању улога важи отказ, јер се само мање суме (обично до 100 дин.) враћају одмах без отказа; али Завод може и веће суме исплатити без отказа, ако нпр. има довољно готовине.

Рачунски су односи:

При примању улога дугује Рачун Благајнице Рачуну улагача (или улога) број и износ.....; даље, пошто се за уложну књижицу наплаћује њена вредност, то се задужује Благајница још и у корист Рачуна штампаних предмета (тискарија). При враћању улога пошражује Благајница од Рачуна улагача за враћен улог број..... Дин....., а и при исплати камате потражује Благајница од Рачуна камате на улоге за исплаћену камату на улог број..... (до дана исплате) од каматних бројева..... по..... %; затим износ у динарима (колико износи камата). Уговорену камату улагач не добива целу, већ му се, у корист државне касе, одбија 1% на име пореза на уложени капитал. Сума тога одбитка преноси се са Рачуна камате на улоге на Рачун пореза на улоге оваким ставом, нпр.:

¹ У Енглеској рачунају годину у 365 дана, те је именитељ 3650.

Рачун камаше на улоге

Рачуну пореза на улоге

За X% државног пореза од камате 844.10 Дин. 8.44

При закључку књига, $\frac{36}{6}$ и $\frac{31}{12}$, своди се вредност на дотични дан, т. ј, рачуна се камата¹ коју би улагачи имали да приме кад би се баш на дан закључка сваки од њих пријавио: али, пошто они то не чине а било би и немогућио, то се улагачима рачуна камата и дописује се главници, тј. капиталише се. При овом раду употребљава се исти списак — извод — којим се контролишу Рачун улога са књигом улога, те се у самом изводу изнесе колико којем улогу припада на име камате која је на партији сваком улагачу дописана. Рачун улога у Главној Књизи треба да показује исто салдо које показује збир улога и доданог интереса (капиталисаног), и преноси на нов рачун. То се капиталисање спроводи оваквим ставом:

Рачун камаше на улоге

Рачуну улагача (или утога)

за капиталисану камату до 31/12 на улоге:

нпр. Број 146	капитал	1500.—	камата	38.—	свега	1538.—
„ 180	„	400.—	„	13.—	„	413.—
„ 197	„	30.—	„	1.05	„	31.05
„ 198	„	60000.—	„	1480.10	„	61480.10
„ 100	„	15.—	„	0.40	„	15.40
итд.		итд.		итд.		итд.
Свега кап. Дин.		174501.—	кам.	9106.10	укуп.	193607.10

У ставу је дакле цео извод улога преписан, и из њега се види колико је при закључку било свега уложеног капи-

¹ Камата се рачуна и на дуговање и на потраживање по истом проценту (види пример израђен и описан у II делу, VII издање, страна 60). Ово је управо најобичнији облик текућег рачуна, у коме се обострано (pro et contra) рачуна камата помоћу каматних бројева који се, ради олакшице, као и код текућих рачуна скраћују са 100. О томе ће бити више говора у одељку о текућим рачунима.

тала, колико камате за капиталисање, а колико износе оба укупно, као збир или салдо Рачуна улога за пренос на нов рачун. Рачун улога, као Пасива завода, закључује се Рачуном Изравнања.

Благајничке упушнице издају већи заводи који примају улоге на штедњу, а код нас се ређе употребљавају, ма да је то врло практичан и користан начин улагања, нарочито за саме улагаче. (Извозна Банка).

Упутнице (штампани бланкети) гласе на доносиоца и издају се само у утврђеним округлим сумама (нпр. 100, 500 и 1000 динара). Текст је упутници нпр.

БРОЈ 40

Београдски Кредитни Завод

500 плаћа доносиоцу ове упутнице 500

Пет стотина динара у злату

са 4% интереси од данас до исплате.

у Београду 1 маја 1903 год.

Благајник,

(сув
печат)

Директор¹

Упутнице су повезане у сушу, са којег се скидају и имају своје редне бројеве, а сем тога се још воде и засебне књиге о упутницама, које служе једно као контрола, а друго, што је још потребније, при закључку, ради израчунавања интереса, који се у овом случају не капиталише, као код улога на књижице: али се ипак интерес, што га завод дугује, налази стога, да би се могао унети при билансирању у расход завода. Ово свођење вредности бива такође по изводу благајничких упутница које су још у течају, који се извод при закључку књига гради и из њега се књижи, при закључном књижењу, ставом, нпр.:

Рачун камаше на упутнице

Рачуну неподигнуте камаше

за камату: на упутнице по 100 Дин.

Број 744 од . . . до 31/12 Дин. 2·40

„ 746 „ „ „ „ 3— Дин. 5·40

¹ или члан управе, ликвидатор, или како је већ утврђено.

на упутнице по 500 Динара	Пренос Дин.	5.40
Број 260 од до 31/12	Дин.	17.—
„ 261 „ „ „ „	„	24.10
на упутнице по 1000 Дин.	Дин.	41.10
Број 60 од до 31/12	Дин.	42.—
„ 64 „ „ „ „	„	63.—
		105.—
	Свега кам.	Дин. 151.50

Остали рачунски односи при примању и враћању јесу исти као и при раду са улозима по књижицама, т, ј. Рачун благајнице дугује Рачуну благајничких упутница (бонова, записа) за издате 4 упутнице по 500 Дин. бр. 780/3. Дин. 2000.—, а при враћању (повлачењу) упутница бива обратни рачунски однос.

Упутнице се могу употребљавати и ради олакшице у промету; њима се може вршити и исплата, пошто се њена вредност може тачно према интересу израчунати. Пошто на полеђини има израч. камата. Оне се дакле разликују од новчаница (банкнота) тиме што им је вредност свакога дана све већа за суму интереса на њу.

Улог на признанице (на текући рачун) још се ређе дешава у нас, а употребљава се за привремене позајмице. Тако су некада Београдски Кред. Завод, а пре њега Прва Српска Банка, примали улоге чак и у иностраној монети, нарочито у аустријским форинтама, и за примљене суме издавали су признанице. Саме признанице издаване су или у облику писма,¹ или је текст унапред већ био штампан, па се само уписивало име улагача, висина сума, висина камате итд.

Рачунски су односи као и према сваком личном рачуну, или се за такав посао отвара засебан Рачун улога на признанице, коме је благајница или дотични Рачун стране монете дуговао у каквој је већ монети новац положен. При враћању бива обратни рачунски однос, а при закључку сведе се вредност улога по текућем рачуну капиталисањем камате, и то опет по нарочитом изводу или списку, који се као и код раније наведених случајева гради.

¹ Нпр, Господину Н. Н. — Примили смо данас од Вас фор и одобравамо Вам вредност од данас са 5% у тек. рачуну; или: Господ. Н. Н. положио је данас фор, коју му суму са 5% одобравамо, вредност од данас, у тек. рачуну.

ТЕКУЋИ РАЧУНИ

Текући рачуни (Conto Corrente) *Салда-конши* јесу лични рачуни у којима теку рачунски односи без прекида, и на њих тече уговорени или условљени интерес. Код текућих рачуна, према томе, игра време од када вреди дуг или потраживање, највећу улогу. Ово време означаје се даном валуте или скаденцијом.

Књига текућих рачуна, то је управо Партијалник у коме се рачуна интерес на поједине партије, а и само књижење се врши као по простом књиговодству, т. ј. обележе се само рачунски односи лица према радњи, без дотичног Рачуна дужника или повериоца, као по двојном књиговодству; тако нпр.:

Извршену 15/VII. исплашу по налогу Јов. Јовановића,
књижићемо овако:

Дугује	Јов. Јовановић, овд.	Потражује
15/VII за исплату по налогу	Дик. 300.—	

Као што се види књижено је дакле, као и по простом књиговодству, у Партијалнику. Речено је већ, да сем тога што теку рачунски односи, тече и интерес на свако дуговање и потраживање и, према томе, и на горњу исплату од 300.—дин. треба да се рачуна интерес од дана валуте, т. ј. скаденције до исплате или до закључка. Из овога се види да у текућим рачунима треба још једна бразда за означање скаденције или вредности од када вреди рачунски однос, а следствено и једна бразда за дане за које се на рачунске односе рачуна интерес као и бразда за каматне бројеве.

Дан до којег се рачуна интерес утврђен је, (ако се не укаже потреба за какав други дан) увек на дан 30. јуна и 31. децембра сваке године.

Ови дани када се морају закључити текући рачуни јесу основ за срачунавање камате, а то се врши помоћу каматних бројева, као код Улога на штедњу.

У Књизи улога вреди свака уложена или подигнута сума од дана улагања (или дан, два доцније, према прави-

лима) па до закључка књига; стога је свођење вредности улога, односно капитализовање камате улагачима, сасвим проста ствар, као што је познато.

На против, код текућих рачуна дешава се да се текућем рачуну нека сума одобри или се он њоме задужи, али она стварно вреди, или скадира, тек после закључка; нпр.

Одобри се некоме меница *15. маја*, у износу од 3000 — дин.. којој је рок тек *15. јула*. Ова меница стварно вреди тек на дан рока, и пошто се, према наведеном правилу, сви текући рачуни, па и овај, морају закључити под 30. јуном исте године, то се и горњој меници мора свести вредност на дан 30. јуна.

Главни је дакле циљ текућим рачунима да се вредност њихова, односно њиховог салда, тачно сведе на дан закључка дотичног личног рачуна.

Ово свођење бива на три главна начина, који сви имају један исти циљ, и зову се:

Немачки начин — *Прогресиван* или са црвеним бројевима

Француски „ — *Решроградан, Епоха,*

Енглески „ — *Штепенасши, Шафел,*¹

о којима ће сада бити опширније говора.

Опште правило при закључку за сва три наведена начина гласи:

При закључку рачуна се месец у 30 дана, на суме испод 50 пара не рачунају се каматни бројеви, а преко 50 пара узима се као цео динар; каматни бројеви се скраћују са 100 итд. (види у Рачуници о свему овоме).

Провизија се рачуна увек од веће стране, т.ј. ако је нпр. *Дугује 30.000 Дин.* а *Пошражује 20.000 Дин.*, то ће се провизија рачунати на Дин. 30.000.

Напротив, провизија се *не рачуна* код неких пошта или случајева код којих је већ обрачуната и овај обрачун писмом спроведен и од примаоца потврђен. За ове такозване „*франко-потше*“ ставља се испред износа вредности знак — *fco* — а за њих се дозна из самога писма или копије, *иошто се у текућем рачуну књижи непосредно из кореспонденције, само*

⁰ Овај последњи управо и није неки засебан начин, само се камата обрачунава на засебном листу, као што ће пример показати.

да би шекући рачуни били „ажур“,¹ што је и од преке пошребе, нарочито код банкарских радња.

Сем провизије рачунају банкарске радње и за берзанске послове — разуме се од веће стране, по одбитку франко-поште — још и сензарију а и могућу куртажу. Тако исто задужује се или се одобрава на име поштарине приближно онолико колико је издато.

Сваких 6 месеца шаљу се изводи из текућих рачуна на преглед и утврђење салда, да би се оно сагласно пренело, о чем у кореспонденцији има довољно објашњења.

При закључку књига дужан је салдаконтист да закључи све рачуне; да пошаље изводе овојим комисионарима. да сачека, или, ако на време не стигну, да затражи од својих комитената изводе; да их прегледа и салда утврди; да стави примедбе, ако их има, које ће служити као подаци за кореспонденцију у спорним случајевима.

Најзад је дужност салдакониста да начини *извод* по свима партијама по текућем рачуну; у том ће изводу тачно означити *салдо капитал*; *интерес* којим га треба задужити или му одобрити; *провизију*, *сензарију*, *куртаж* *поштарину* итд., сучим има да се задужи или да му се одобри, и то све треба да је прегледно, тако да би књиговођа при закључном књижењу могао начинити потребне закључне ставове, т.ј. задужења каматом, провизијом итд. појединим, или, обратно; одобравања.

Збир дуговања свију партија по текућем рачуну мора да буде раван, при закључку заједничком, Рачуну у главној књизи, т.ј. *Рачуну разних особа*, или *Рачуну шекућих рачуна*, или *Рачуну личних рачуна*, или, ако су ови рачуни подељени, у *домаће* и *стране*: збир дуговања текућих Рачуна мора да је раван одговарајућем збиру по главној књизи; то исто важи и за потраживања.

У обичном текућем рачуну у виду Књиге улога, вођеној по фолији, лева је страна за улагање а десна за повраћај улога. У текућем рачуну је обратно лево „дугује“ а десно „потражује“, али је сам закључак исти, као што се види из примера за улог на идућој страни.

¹ додневно.

Уложено

Добросав Катић, Ђуприја са 4%

Подигнуто

Дан улога	О П И С	Динара	Дана	Кам. бројеви	Дан исплате	О П И С	Динара	Дана	Кам. бројеви
1903					1903				
Јуна 10	Уложено	500	170	850	Новембар 10	Враћено	600	50	300
" 20	"	100	160	160	" 20	"	400	40	240
Октобар 6	"	1000	84	840	Децембар 31	Салдо бројева	—	—	1580
" 30	"	451	40	270	" 31	Салдо за изравн.	1068	35	—
Децембар 31	4% од број 1580	17	55	—					
		2068	95	2120			2068	95	2120
1904									
Јануар 1	Салдо на новрачун	1068	35						

Ово је најпростији вид текућег рачуна у коме нема „вредности“ (шкаденције) после закључка књига, него се своди обично на дан закључка овде 31/12. или 30/VI.

І. Закључак конто-корента по немачком начину

Код овога начина, који је уједно и најлакши за почетнике, играју такозвани *црвени бројеви* највећу улогу, и једино се њима разликује овај начин од закључка обичне књиге улога, додавши још трошкове, провизију и т. д.

Црвеним се мастилом пишу такозвани црвени бројеви за оне скаденције које стижу после закључка књига, да би се разликовали од других каматних бројева, који представљају вредност на дан закључка књига.

Примера ради да наведемо ово:

Пример: У неком текућ. рачуну задужена је на пр. 15 маја меница дин. 300.— за 15. јули. Треба ли сматрати да дужник дугује вредност од дин. 300.— стварно још 15. маја? —
Одговор је: **не!**

Али, пошто је ова меница увршћена у остала дуговања то ће се и на њу рачунати каматни бројеви, које дужник у ствари не дугује, с тога се и пишу црвеним мастилом, стављају се у дуговања, али се при закључку збир свију црвених бројева које дужник не дугује, а задужен је, преноси у потраживања. То се исто ради и са црвеним бројевима из потраживања, т. ј. преносе се у дуговања, пошто их рачун у ствари не потражује (сторнирају се као грешка).

Овим преносом црвених бројева са „дугује“ у „потражује“, и обратно, сведено је салдо на своју праву вредност на дан закључка, и преносом црвених бројева на противну страну они постају црни, с тога и даљи закључак тече као код какве обичне књиге улога, што се види из овог примера:

Дугује **Текући рачун са Мирком Попићем, Ниш 4% (обострано)** Потражује

Датум	О П И С	Вредност од:	Дана	Износ	Кам бројеви	Датум	О П И С	Вредност од:	Дана	Износ	Кам. бројеви
1903 Јан. 1.	Римесу	1903 Јан.	12 168	10500	17640	1903 Јан.	Салдо на нов рач.	1902 Децем.	31 180	4580	8244
	Трату	Април	10 80	7500	6000		Римесу	1903 Фебр.	2 132	5000	7400
	Исплата гот.	Мај	1 59	3100	1829		”	”	18 130	4350	5742
	Ефекте послат.	”	6 54	18305	9885		Римесу	”	20 100	4598	5979
	Повуку	Август	31	8000	—		Готовину	Март	20 58	11596	11596
	Римесу	Мај	18 42	4698 50	1974		Римесу	Мај	2	3000	1740
	Повуку	Септем	8	5000	—		”	Јули	10 10	1800	180 ¹
	Акције купљ.	Јуни	19 11	11598 20	1276		Транзит. ² поште)	Јуни	22 8	20000	1600
	Изравнање црвених бројева	”	30	—	180		Преносне трате)	—	—	13000	—
	Салдо бројева	”	—	—	3517		4% интерес	—	—	39	—
	Провизија ¹ / ₄ %	—	—	171 13	—		Салдо на нов рач.	—	—	937	—
	Поштарина	—	—	28 05	—		—	—	—	—	—
	—	—	—	—	—		—	—	—	—	—
	—	—	—	—	—		—	—	—	—	—
Јули	Салдо	Јули	1 180	68900 88	42301		—	—	—	68900	88
	транзит. поште	—	—	937	—		—	—	—	—	—
	Трата	Август	31	8000	—		—	—	—	—	—
	”	Септем	8	5000	—		—	—	—	—	—

¹ Деље штампане цифре пишу се црвеним мастилом. — ² Ове две трате, као „транзит“ поште, које су пролазне, преносе се на нов рачун при закључку.

II. Француска-епоха-метода

Код ове се методе узима као основа најранија скаденција, па се све остале скаденције сведе на тај најранији дан; али пошто дан закључка није најранији него последњи дан у конто-контренту, то би тако сведено салдо било сведено на најранију скаденцију, а не на последњу. Ну пошто је нама циљ да салдо сведемо на дан закључка, то се следствено мора на бруто-салдо израчунати каматни број од најраније скаденције, т.ј. од епохе до дана закључка (обратно од немач. методе).

По немачкој методи познато је да скаденције после закључка добивају црвене бројеве које у дуговању нису дуговање већ потраживање, и обратно. Према томе, пошто се на најранији дан сведе и израчунавају дани и каматни бројеви, то су, као што је напред речено, каматни бројеви у потраживању „бројеви дуговања“, и обратно. Зато се и камат. бројеви салда дуговања сматрају као бројеви потраживања и обратно, што ће се из примера видети; све остало иде као код немачке методе. **Пример:**

Дугује Текући рачун са Марковићем и Ко Чачак 4% Потражује

Датум	О П И С	Вредност од:	Износ	Дана	Кам. бројеви	Датум	О П И С	Вредност од:	Износ	Дана	Кам. бројеви
1901 Јан.	За					1903 Јан.	За:				
	Трату	Фебр.	1200	50	600		Салдо на нов рачун	1902	2400	Еп.	(Ероше)
	Трату	”	1800	58	1044		Римесу Беч	Дец 1903	1200	30	360
	Исплату	Јан.	2000	16	320		”	Јан.	1337	9	120
	200 нап. и акција	”	4676	19	888		”	”	5000	14	700
	Римесу	”	6849	23	1576		”	”	—	30	2638
	Исплату	”	1000	27	270		Исплату у готову		—		1241
	Римесу	”	1204	30	361		Интерес на бруто салдо 8793,14		13	80	
	Провизију	”	35	31	—		Изравнање бројева 4% интерес		8817	—	
	Поштарину	”	2	35	—		Салдо за изравн.		18767	90	5059
			18767	90	5059						
Фебр.	Салдо на нов рачун		8817								

Напомена: При препису или изводу који се шаље на преглед ставља се још и знак П. И., што значи погрешке изузимајући (S. E. & O.).

III Енглеска метода (степенаста, Staffel)

Као што је наведено, ова се метода (начин) одликује поглавито тиме што се интерес израчунава на засебном каматном листу; иначе нема никакве битне разлике од раније наведених метода. При већим радњама, које имају много текућих рачуна, корисно се употребљавају каматни листови за поделу посла и за брзо контролисање, пошто су листе за израчунавање камате одвојене и могу се поделити за рад на више чиновника у један мах. Из примера, који је ниже изложен види се, како се води текући рачун и како изгледа каматна листа за то. **Пример:**

Дугује Потражује Господин Милан Поповић, Ниш,

1903		1903		1903		Дин.	П.
Дин.	П.	Дин.	П.	Дин.	П.	Дин.	П.
1	—	1	—	15	—	400	—
Јан.	Салдо	јануар	Феб.	15	За римесу Париз	28210	39930
15	За исплату	”	Феб.	15	”	—	—
15	За римесу Бач	јануар	Апр.	20	” испл. А. Нешићу	600	400
20	” исплаћ. мен. на Ниш	децем.	”	24	” мен. на Београд	400	2500
Март	” ” чек. бр. 18	март	Јуни	19	” чек. на Нар. Банку	8500	10000
21	” посл у готову	април	”	29	” посату готов	4000	4000
22	” испл. Н. С. Илићу	”	”	30	Салдо за изравн.	25000	15064
Мај	” ” чек бр. 200	јули				3206	50
28	” ” ” 2041	јуни				1399	80
30	” 6% инт. по кам листу ¹	”				521	20
30	” 1% пров. на 42706.30	”				42	70
30	” разне трошкове	”				3	80
						<u>71884</u>	<u>—</u>
Јуни	Салдо на нов рачун	јуни				<u>15064</u>	<u>—</u>

¹ на салдо бројева 31271.

Каматни лист уз тек. рач. М. Поповића, Ниш. (фол. 66)

	Динара		ВРЕМЕ	Дана	Каматни бројеви	
					дуг.	потр.
Д	400	—	Од 21. децем. — 31. децем.	10	40	
Д	28210	—				
Д	28610	—	„ 31. децем. — 15. јануара	15	4292	
Д	600	—				
Д	29210	—	„ 15. јануара — 19. фебр.	35	10223	
П	39920	—				
П	10710	—	„ 19. фебруара — 1. марта	10		1071
Д	8500	—				
П	2210	—	„ 1. марта — 21. априла	51		1127
Д	4000	—				
Д	1790	—	„ 21. априла — 22. априла	1	18	
П	400	—				
Д	1390	—	„ 22. априла — 22. априла	—	—	
Д	25000	—				
Д	26390	—	„ 22. априла — 20. јуна	59	15570	
П	10000	—				
Д	16390	—	„ 20. јуна — 28. јуна	8	1311	
Д	1399	80				
Д	17788	80	„ 28. јуна — 15. јула	17	3024	
Д	3206	50				
Д	20996	30	„ 15. јула — 20. јула	5	1050	
П	2500	—				
Д	18496	30	„ 20. јула — 10. августа	21	3884	
П	4000	—				
Д	14496	—	„ 10. августа — 30. јуна	41		5943
Д	521	20	Салдо бројева за израв-			
			нање			31271
	15017	20			39412	39412

КОМИСИОНИ ПОСЛОВИ

У комисионе послове спадају сви послови које заводи врше за туђ рачун, као: куповине, продаје и наплату за туђ рачун, итд.

Лица која врше послове за туђ рачун називамо комисионарима, а наредбодавце комитентима. Ређи су случајеви да су заводи комитенти, т. ј. да они дају наредбе за куповину, као што су у суседним државама Комерцијална Банка, Бечки Кредитни Завод и Англо-Банка, које тргују земаљским производима, фабрикатима па и берзанским артиклима, пошто то њихова правила допуштају. У нас нема ни једнога завода чијим би правилима било предвиђено да завод може за свој рачун да води шпекулацију са наведеним артиклима. Наша Извозна Банка почела је сточну трговину за свој рачун, па се није могла похвалити са својим успехом, као што је то и сама Управа признала. Ти су покушаји чињени да би се извоз наше стоке у већој мери обављао но што је донде било; али Банка није имала поуздане комисионаре, те се на тој врсти рада уверила да такав рад, какав је вођен, није користан. Наша Извозна Банка, па и Савска Банка која се бави извозом, имају циљ да помогну извоз помажући саме извознике отварањем кредита, давањем предујма на вредност робе која је Извозној Банци поверена, т. ј. уступљена на даљу продају или на шпекулацију.

Све што комисионар врши, он врши за туђ рачун, па и капитал је обично туђ, који се нарочито даје за уговорени посао, а за свој труд добива комисионар у % изражену награду као и накнаду трошкова и интереса, ако је комитенту послужио својим капиталом за неко време (текући рачун). По извршеном послу шаље комисионар обрачун по коме или задужује своју провизију итд. у текућем рачуну, или се за износ рамбурсира (наплати), како је већ уговорено.

У комисионим радовима има оваквих рачунских односа: при куповини робе за туђ рачун *пошражује Благајница од Рачуна комисионе куповине* а дугује комитенту за примљену готовину; при пошиљању¹ комисионе купљене робе *пошражује Рачун комисионе куповине* од Рачуна комитенша Н. Н. При

¹ При продаји, ако је за то добивен налог, дугује Благајница или други Рачуни комисионе куповине.

комисионој продаји туђе робе дугује при пријему *Рачун комисионог стоваришта Рачуну комишенша* за примљену робу¹ Рачуну комитента задужује се вредношћу која му је послата аконто или за исплату (на одужење), као и провизијом и трошковима уз обрачун, (види други став) при продаји одужује се ком. стов.; а задужује се комитент његов рачун (њ. р.); и за примљену готовину итд. одобрава се комитенту по тек. рач. нпр.

3 дужника

Рачун комишенша т. р.

За примљ. вредности
Рач. благајнице итд.

Најзад при обрачуну задужује се још комитент и провизијом и стварно издатим трошковима.

Рачун комишенаша (или понаособ Н. Н. т. р.)

Следећима:

За послате вредности		
<i>Рачуну благајнице</i>		Дин. 3000.—
За готовину положену М. М.		
<i>Рачуну стране моцеше</i>		
За готовину поштом (курс)		Дин. 4710·90
<i>Рачуну провизије</i> (комисион)		
За 2% пров. по обрачуну		Дин. 266·50
<i>Рачуну шроткова</i>		
За депеше, пут, итд.	Дин. 14·80	
За оправку амбалаже	Дин. <u>10.—</u>	Дин. <u>24·80</u>
Вредност од данас		Дин. <u>8012·20</u>

(ако је вредност задужена у текућем рачуну.)

Пример који је за новчани завод израђен и у овој књизи изложен обухватио је и овакав случај, те ће се доцније видети цео поступак при оваким пословима које, као што рекосмо, више обављају комисионари и комисионарске фирме, а код новчаних завода ретко се дешавају други случајеви сем наведених, јер обично такав рад није ни предвиђен правилима.

¹ ако је платио подвоз, то задужује у тек. рач.

Исплате и наплате за туђ рачун спадају у делокруг свију новчаних завода и има врло разноврсних, па и занимљивих, случајева.

При *исплатами* које заводи врше по писменом или телеграфском налогу, по акредитиви издатој од стране некога другог завода који са оним првим стоји у пословној вези (види Кореспонденцију о овоме), постају ови рачунски односи:

Рачун комитената (домаћих или страних тек. рач.)¹

Рачуну Благајнице

За готовину положену Н. Н. по телегр. налогу Дин. 1000.— или: за исплату по признаници г. Н. Н.

или: по акредитиви од (датум)..... исплаћених.....

При исплатама наплаћује се провизија и накнађују се трошкови, који у ствари можда нису ни издавани, а то се из обрачуна, који се писмом спроводи, (обухваћено и 1000) књижи ставом н.пр.:

Рачун страних особа (или т. р. Н. Н.)

3 поверишља

За исплату по налогу Н..... Н..... у Бечу

<i>Рачуну провизије</i>	
$\frac{1}{4}\%$ на 1000	Дин. 2·50
<i>Рачуну поштарине</i>	
за поштарину при овом послу	Дин. —·50
<i>Рачуну шроткова²</i>	
За трошак	<u>Дин. 1·—</u> 4—

Овако књижи завод који је извршио исплату, а наредбодавац књижи обратно, што би за наведени случај гласило:

¹ Или Рачун домаћих или страних особа, или најзад може да се отвори лични рачун на име дотичног лица, као што већ знамо (или текући рачун).

² Трошкова у ствари нема, али се овим наплаћује дангуба чиновника, употреба служитеља и писаћи прибор.

Наредбодавац, који је издао нпр. Акредитиву у корист акредитованог књижи из примљеног писма о извршеној исплати тако, да задужује акредитованог у корист Завода који је извршио исплату.

Став за ово гласи:

Рач. шек. рач. Н. Н. (акредитованог)

Рачуну шек. рач. (Завода који је исплатио)

За полож. горњем. од доњег	Дин.*	1000
„ провизију (Завода)	2.50	
„ поштарину „	— 50	
„ трошкови „	1.—	
„ <u>Рну пров.</u> за своју пр. нпр.	5.—	9
		<hr/>
	Свега Дин.	1009

Наплате за туђ рачун врше такође сви заводи, а у неких је ово развијена грана рада, тако да им то, после есконта и рада са залогома, спада у најважнији и најкориснији рад.

Новчани заводи, а разуме се и трговачке фирме и банкарски, наплаћују за туђ рачун поглавито менице, затим купоне (каматне и дивиденде), извучене лозове (срећке) итд., а за свој труд наплаћују провизију, поштарину и трошак, као и при исплатама.

Наплата меница бива или за рачун фирме (фабрике) која је робу продала, или за рачун опет неког новчаног завода који је примио од таквих фирми менице за наплату па их сам шаље неком даље заводу за наплату, т. ј. тамо где су менице домицилиране, на ком дакле месту дужник треба да положи новац.

Наше београдске трговачке фирме радо домицилирају своје акцепте код некога од наших овдашњих завода, с којима стоје у текућем рачуну или уживају кредита на основу својих депозита у портфељским меницама. Такве домицилиране менице дотични завод обрачуна са комитентом који му је меницу послао за наплату, а износом задужује фирму (акцептанта) на текући рачун и издаје му меницу као изравнату.

При примању меница̂ за наплату или просто „наплата̂“ књижи се оваквим ставом.

Рачун наплата¹

Рачуну нпр. страних кореспондената (пошиљаоца)

За примљен број.... frs 724....² Дин. 724. —

При наплати, ако је извршена у домаћој монети, дугује *Благајница Рачуну наплата* за наплаћени бр.....; но ако је наплата гласила у страниој монети па је у тој истој монети и наплаћена (ефективно), онда се задужује онај Рачун стране монете у којој је наплата извршена, или ставом кроз Прво-бележницу, или, ако се воде са стране монете (нпр. за злато) засебне Благајнице, онда оне дугују. При враћању неизвршених наплата *одужује се рачун наплата* (види писмо у кореспонденцији о овом) *на шереш комишенша*, коме се враћа меница стога, што је акцептант нпр. раније већ послао покриће, или је одбио те није хтео исплатити је из других каквих узрока. Ако је комитент при пошиљању наплате наредио да се у случају ако дужник не плати затражи протест због неисплате (*Protest mangels Zahlung*) па да му се са протестом врати или да се учине даљи судски кораци, то се комитенат (наредбодавац) задужује још и свима трошковима и извештава се о томе писмом.

Каткад је потребно, као што је већ наведено, да се примљене наплате шаљу даље ради наплате, ако јој је домицил у ком другом месту; тада се одужује Рачун наплата̂ а задужује се фирма или завод коме је наплата послата на даљи поступак; нпр.

Шабачка Банка

Рачуну наплата

За бр..... послат ради наплате.... Дин....,

Сем овог става, који се из копије писама књижи, потребно је да се и у шконтру, препису или књизи наплата у излазу

¹ Рачун наплата̂ може се, према потреби, поделити као и Рачун девиза̂, на наплате у францима, маркама итд., дакле према монети на коју гласе

² Наплате имају своје засебне бројеве, а страна монета узима се по сталном курсу, пошто је посао за туђ рачун.

забележи да је тај и тај број наплате (под којим је наплата у улазу заведена) изашао из радње, т.ј. да је послата ради даље наплате нпр., као у горњем ставу, Шабачкој Банци.

Дешава се даље — нарочито код нас у Србији а, разуме се, у Београду понајвише — да акцептант за исплату свога акцепта, ако је у страниој монети, понуди нашу узаконену монету, динаре, сребро. У том случају завод који на то пристане, и не тражи ефективну монету, — тргује страном монетом; он мора да сматра као да је у горњем случају продао акцептанту потребну страну монету, да би овој могао измирити свој акцепт (или упутницу). Ако дакле завод има рачуна да то учини или, боље рећи, да се осигура од губитака при набавци потребне монете, то треба, — по вишем курсу — да рачуна ту страну монету коју продаје, и ако је нема, јер ће је примити и ако му се не положи. Рачунски су односи за овај случај овакви:

Рачун Благајнице Рачуну стране монете за продатих нпр. 450 круна á (по) Дин. 1 12; а за тим би се одмах морало књижити да је издата страна монета (овде круне) примљена ради наплате, дакле кроз првобележницу:

Рачун стране монете (круна)

Рачуну наплатâ

За наплаћени бр. К 450 — á 1. Дин. 450.

Рачуну крунаâ је дакле одобрено Дин. 450 — при замишљеној продаји по курсу 1.12. а задужује се по сталном курсу ради Рачуна наплатâ, који се увек води за страну монету по сталном, утврђеном курсу (Umrechnungs-Cours). За разлику између продајнога курса (1.12) и сталнога, неке књиговође употребљавају Рачун ажије, или некакав Рачун разлике на курсу, што у оваквом случају није потребно, јер ће дотични Рачун стране монете (овде Рачун крунаâ) показати за колико је у ствари страна монета скупље или јефтиније набављена (јер се морз набавити), кад се обрачун и измирење комитенту послато, набављено итд.

Обрачунавање наплатâ бива у самом писму, чија копија служи као податак при књижењу. Рачунски су односи управо већ у писму стављени; треба их само превести ставом у Првобележницу нпр.

Рачун страних особа

Следећима:

За изравнане наплате бр..... (или више њих)

Рачуну девиза

број..... (девизе) на..... за..... К 447.—

Рачуну провизије

За $1\frac{1}{2}\%$ на К 450... К 2.25

Рачуну поштарине

За поштарину К —.30

Рачуну трошкова

За обрачунате трошкове К —.45 450.—

Ако је меница примљена за наплату, послата даље неком заводу у другом месту (због домицила) ради наплате, онда се провизија, поштарина и трошкови повишавају за онолико колико су од дотичнога завода у његову обрачуну наведени, што би се и у горњем обрачуну напоменуло; нпр.

Рачуну провизије

За $1\frac{1}{2}\%$ шабачке провизије	2.35	
„ $1\frac{1}{2}\%$ „ наше	2.25	4.50
итд.	итд.	

При наплаши купона ствар је простија, и рачунски се односи своде на ове:

Рачун разних купона (или купона за наплату)

Рачуну домаћих особа

За примљ. 300 ком. 2% купона за I/I 1903 г. 2.— Дин. 600.—

При наплати купона задужује се или Благајница, ако су у сребру наплаћени, или Рачун злата, ако су у злату.

За наплату извучених сређака (лозова) бивају слични рачунски односи; тако се при примању таквих лозова књижи:

Рачун вучених лозова (са згодитцима)

Рачуну Н..... Н..... (или домаћих особа)

За примљене ради наплате

Дув. лоз Сер..... №..... са згодитком	Дин. 500	
2% „ „ „ „ „	<u>1000</u>	1500

При наплати се одужује Рачун вучених лозова а задужује се дотични Рачун (благајнице, злата итд.).

Информације (извешћа, распитнице) спадају такође у посао за туђ рачун. Њих заводи дају пословним пријатељима без икакве накнаде; али, ако се те информације чешће понављају или ако је заводу то нарочита грана рада, онда се за сваку информацију рачуна нека провизија, поштарина и трошак.

Информациони биро-и имају за такве обрачуне нарочите штампане бланкете, који се при давању извешћа одмах попуњавају, ради наплате за свој труд. Ако се, напротив задужује фирма за дате јој информације па се годишње, или још раније, обрачунава, онда се то чини простим ставом на пр.

Рачун Н. Н.

Рачуну информационе провизије

За провизију на дата извешћа (број) Дин

ШПЕКУЛАТИВНИ ПОСЛОВИ

Шпекулативним пословима баве се само они заводи чија правила то предвиђају, али су ретки, и у нас уопште не постоји ни један новчани завод, који би се бавио чисто шпекулативним пословима за свој рачун, као: трговањем земаљским производима и фабрикатима, склапањем картела (уговора по коме се цене неког артикла, споразумно између свију произвођача, држе на истој висини), грађењем железница, путева, канала итд. За то је потребна нарочита организација и стручно техничко знање. Прва Српска Банка имала је по својим правилима врло велики делокруг те је, упуштајући се у грађење Алфелд-фијуманске жељезнице, — која иде тереном врло непогодним, брдовитим, почев од Карловца па све до саме Фијуме (Реке) — а при том не располажући довољним технички спремним људима, изгубила је на томе послу велики део свога капитала. Ово је био прави наук, те се доцније то избегавало па и данас се још те последице шпекулативног рада Прве Српске Банке имају у виду, те се послови чисто шпекулативно и предузимачки не уносе у правила једног чисто новчаног завода. Ми имамо сада доста установа (удеоничких друштава) која врше стручне, али *нарочито одређене послове* као што су Задруга за подизање зграда, за подизање до-

маће индустрије; кланично, керамично, хемијско-техничко друштво итд.

У новије су се време неки заводи¹ почели упуштати у извозну трговину (земаљским производима), али им то није главни, циљ да помажу извознике и извозну трговину, не упушта се у шпекулативне послове чисто за свој рачун, већ само посредује и служе кредитом, као што је то већ њеним правилима предвиђено.

У шпекулативни посао којим се још баве наши новчани заводи може се уврстити ажиотажа, то јест шпекулисање на ажији (разлици у вредности између злата и сребра једнога монетнога система). Грдне разлике у вредности између злата и сребра давале су до скоро прилике заводима да се користе не само обичном куповином и продајом (ефективном) и берзанским закључцима (Schluss), већ и тиме што су есконтовали менице у злату баш у оно доба када је ажија била нижа или најнижа. О роковима, после три месеца, када је нпр. ажија скочила, примали су заводи при исплати меница злато, које је понекад са 5—15% скочила у вредности. а то је врло лепа зарада. У таквим тешким приликама, нашем трговачком сталезу помогли су неки наши новчани заводи тиме што су примали од њих сребро у депô а издавали су им злато, за које се обрачунавало тек пошто су постале повољније прилике (нижа ажија). Интерес који су заводи наплаћивали на те позајмице у злату био је знатно мањи но што је износила разлика уштеђена на ажији, коју су трговци оваком операцијом избегли.

ОПШТИ ПОСЛОВИ

У опште послове једнога новчаног завода спадају они који нису нарочито правилима предвиђени, али које завод врши или као посредник, или по својој потреби.

Као посредник даје новчани завод информације (извешћа; види Кореспонденцију о овом) и наплаћује се за свој труд и за издатке од фирме којој ту услугу чини, ако се то чешће понавља. Заводи врше, даље, исплате за туђ рачун

¹ Српска Кредитна Банка, Врач. Задруга и друге.

по писменом или телеграфском налогу, или по акредитиви. Они, даље, посредују при акцептацији меница, при замени талона итд., а за све то нема нарочитих рачунских односа који до сада не би већ били споменути. Задуживање и одобравање провизије, поштарине и трошкова, то су главни рачунски односи при овој врсти рада.

Ако се заводи баве продајом срећака Класне Лутрије, то и онда нема нових, до сада непознатих рачунских односа. Завод полаже кауцију или даје вредности у депô, а прима срећке и стоји са Класном Лутријом у текућем рачуну. Обрачун се врше после извршенога вучења, а садрже обрачун провизије и удела на добити итд.

Заводи исплаћају и купоне страних завода, врше дакле исплате за туђ рачун, а тако исто могу примати и уплате капитала (рата) за неки завод који га је за то овластио (нпр. при оснивању Извозне Банке).

У овом раду, т.ј. у примању уплате главнице при оснивању некога новог завода, често се у билансу завода који прима такве уплате за нови завод, може видети: „Рачун вредности у течају“, што изгледа за свакога неодређено и неразумљиво, а може се лепо рећи српски нпр. „Рачун уплате за ту и ту банку“, што би свако разумео.

У опште послове спада и исплата камате на главницу (каматног купона) и дивиденде помоћу дивидендних купона са својих сопствених удеоница. Купони се ради исплате подносе заводу по списку у коме треба да су купони сређени по бројевима, те да тако буде прегледно и да не задржава чиновника дотичног завода. Рачун који се стара о дивиденди јесте *Рачун дивиденде* за ту и ту годину, или *Рачун дивиденднога* (или каматнога) *купона* (број. редни), а тиме је означена и година за коју се исплаћују.

Дивиденда се исплаћује по решењу збора, и тада треба од чисте добити одвојити онолико колико је збор удеоничара решио да треба поделити по свакој акцији. Ово се чини одмах после збора оваким ставом:

Рачун добити и шшеше

Рачуну дивиденде за нпр. 1903 годину

За дивиденду збором одређену Дин.....

Ако је пак збор одлучио да се, сем дивиденде, од добити изда нпр. награда (ако није то правилима предвиђено), тантијема, или на неки добротворни циљ, за неки нарочити фонд итд. — онда ће се, после збора, распоредити добит оваквим сложеним ставом:

Рачун добиши и штете

Следећима:

За распоред чисте добити ¹ за поделу по решењу збора	
<i>Рачуну дивиденде за 1903. год.</i>	
За 10% див. на 1000 удеоница а 10.	Дин. 10.000.—
<i>Рачуну особеног резерв. фонда</i>	
За образовање овога фонда по одлуци збора	Дин. 2.000.—
<i>Рачуну милосшање</i>	
За прилог општини у кор. сиротиње	Дин. 100.—
<i>Рачуну награде</i>	
За одређену награду чиновницима	Дин. 200.—
	<u>12.300</u>

Ако је нпр. преостало чисте добити за поделу динара 12.464,50 а распоређено је онако као што је горе изложено, то ће онај остатак у 164.50 дин. бити добит која ће се пренети на нов рачун, јер није дељива те да на сваку акцију припадне бар по 1 динар да се не би исплаћивали разломци једнога динара. Кад дакле збор, или по предлогу Управе или иначе, реши да се „остатак“ добити „пренесе на нов рачун“ онда ту нема шта да се књижи, јер ту добит и онако и надаље потражује Рачун добити и штете, пошто он том сумом није ни задужен. Ово се најбоље види из оностраног примера, по коме је Рачуном изравнања пренета горња добит у 12.464,50 дин. на нов рачун и предата Рачуну добити и штете као повериоцу, који ће је предати оним Рачунима којима збор реши да се преда нпр.:

¹ Пошто је, у смислу правила, резервни фонд већ дотиран, т. ј. у њега унесено колико је прописано правилима.

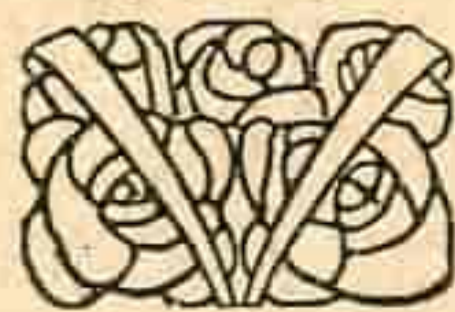
Дугује	Рачун добити и штете		Потражује
15/III Рачуну 4-ици поверитеља	I/1	Од Рач. изравнања	12464·50
„ дивид. за 1903. 10000			
„ особ. рез. фон. 2000			
„ милостиње 100			
„ награде 200			
Салдо на нов рачун 164·50			
12464·50			12464·50
	16/III	Салдо на нов рачун	164·50

Као што се види, збор је одржан 15/III, и учињен је распоред добити, а 16/III, (или истога дана) преноси се остатак добити на нов рачун. Овој ће се добити придружити добит која се буде постигла радом у новој години.

Сем наведених редовних и општих послова има и ванредних послова, који се врло ретко или никако не појављују, као што је редуковање капитала смањивањем вредности самих акција и издавањем нових на мању номиналну вредност, или редуковањем куповином својих сопствених акција. У оба би се случаја задужио Рачун главнице сумом за колико се смањује капитал.

Повишене главнице може да се врше још и издавањем тако званих приоритетских акција или обвезница и тада се задужује благајница у корист Рачуна приоритет. Акција:

Најзад може још да наступи и ликвидација неког новчаног завода; тада се при самом свршетку ликвидације обрачунава Рачун главнице са Рачуном ликвидације и Рачуном добити и штете. При овом коначном закључку (растуривању) завода не може бити говора о Рачуну изравнања, пошто је он само онда потребан ако има неко стање да се пренесе на нов рачун; а у оваквом случају све је потпуно свршено.

О КЊИГАМА И О ТОКУ КЊИЖЕЊА

Главне су књиге код новчанах завода, већ према систему двојнога књиговодства, исте као и код сваке трговачке радње, имају дакле пописник (Inventar) Благајницу (Cassa), Прво-бележницу (Prima Nota), Главну књигу (Hauptbuch) и Књигу биланса. Сем ових се, по систему двојнога књиговодства, може водити још и Дневник (Зборник, Journal), а по нашем се закону мора водити Дневник. Новчани заводи имају пак још велики број споредних и помоћних књига за своју потребу, а тако исто имају и разних штампаних ствари (бланкета) које им служе или ради уштеде у времену, или ради бољег прегледа у раду, нарочито при подели послова, када се за главније врсте послова установе нарочита одељења, као за есконт, благајницу, залоге итд.

За есконти имају заводи — поред књиге меница, роковника (скаденције), обавеза (импења¹), књиге за унос и износ менице из главне благајнице, књиге за протест и књиге за менице код адвоката — још и разне друге штампане формуларе или бланкете, као есконтни обрачун (рачун, ноту,) налоге за улаз и излаз готовине (наплата и исплата), табак са прегледом и збиром наплаћенах и исплаћених меница, наплаћенога интереса, залога, улога итд.

У есконтноме обрачуну изложено је на колику суму меница (или више њих) гласи, менични рок, за колико је

¹ На засебним табацима са овим браздама: Број и износ менице рок у обавези као:.....

дана и по коме % и колико камате наплаћено до рока од дана када је меница есконтована (дисконтована).

Пример за облик есконтнога рачуна при есконтовању:

Есконтована мен. бр. 4463 за 18/I 1903. Дин. 1000.—

Камата 9% за 90 дана Дин. 22·50

(бланкети, писарина, по правил.) „ —·50 Дин. 23.—

Нето-износ за исплату Динара 977.—

За пролонгацију меница, када се само један део прими у готову а за остатак нова меница, гласио би тај обрачун овако:

Стара меница бр. 4463 за 18/I 1903 Дин. 1000.—

Нова меница бр. 6240 за 18/IV 1903 „ 800.—

Отплата у готову Дин. 200.—

9% интереса на бр. 6240 за 92 дана, до 18/IV Дин. 18·40

писарина, провизија итд. (све што се још наплаћује) Дин. —·60

Готовина наплаћена Дин. 219.—

За овај последњи случај имао би ликвидатор, тј. чиновник који свршава ове послове есконта, да начини ове налоге благајници (благајнику):

Београд, 18/I 1903.

У Л А З

Благајница Рачуну домаћих меница

Наплаћен број 4463 за 18/I. Динара 1000.—

У Л А З

Благајница Рачуну камаше дом. менаца

за 9% на број 6240 за 92 дана Динара 18·40

Уз то долази још и налог за улаз за наплаћене таксе; даље би имао да се напише налог за излаз из Благајнице као:

И З Л А З

Благајница од Рачуна дом. меница

за есконшорани број 6240 за 18/I. 1903 Дин. 800.—

Налози за улазе готовине у Благајницу обично су штампани на хартији у величини пресавијенога трговачког писма, и то на хартији једне боје, а налози за излазе друге су боје, да се у случају потребе не би морали дуго тражити, ако би били измешани. Налози добивају из прегледног табака за менице свој редни број, а при свршетку рада уноси се збир есконтованих и наплаћених меница, камате итд. у благајнички табак, који представља Рачун благајнице за дотичан дан. У њему се налази салдо и преноси се у табак за идући дан. Овај сређени прегледни табак служи књиговођи као податак за књижење;¹ он то чини просто једним сложеним ставом за сваки дан (дневно сабирање) овако:

Рачун благајнице

Следећима (по табаку)
(ређа све рачуне а за тим)

Следећи:

Рачуну благајнице

(овде поређа Рачуне дужника који се појављују).

При овом раду (код дневнога сабирања) дужан је књиговођа да прегледа све налоге који су му са благајничким табаком поднешени, и да упореди и суме и бројеве меница ради уверења да није случајно каква грешка учињена; даље је дужан књиговођа да при упоређивању бројева менице заведе у излаз књиге меница, а то ће му бити велика олакшица при самом закључку. Попис меница мораће се тада слагати са збиром „отворених меница“, а оба збира морају бити равна салду Рачуну домаћих меница.

За рад са залогома имају заводи, поред преписа Заложница или Књиге залога, још и *Књигу за процене*, а налози се дају, као и код есконта, за улаз засебно, за излаз засебно, као и за наплаћену камату, процену, провизију, лежарину итд.

Сама заложница има пак облик који се на разне начине удешава, како кад заложница гласи на име или на доносиоца. Ако гласи на доносиоца, онда гласи:

¹ Неки заводи имају такав дневни лист или табак и за Првобележницу.

ЗАЛОЖНИЦА¹

Заложено 19..... Број Рок 19.....

САДРЖАЈ		ПРОЦЕНА

Зајам

ОБРАЧУН

Зајам Дин.
 мање камата:% за дана Дин.
 процена 1% од проц. вредности „
 провизија „
 писарина „ Дин.
 Исплата у готову Дин.
 (потписи чиновника)

Препис заложнице налази се у *изјави* коју залагач потписује и која има овај најобичнији облик:

ИЗЈАВА Број

Потписани признајем да сам примио од Београдске Задруге на име зајма Дин.

За обавезу позајмице и интереса залажем ово:
(опис ствари који се залажу)

што је и у Вашој заложници под горњим бројем означено, а у процењеној вредности од дин.

Изјављујем уједно да пристајем на све погодбе које су изложене у правилима Задруге и које се односе на давање зајмова на Залогe.

Београд 19.....
Горња залога унесена је у Гл. Благ
(потпис онога који тиме рукује)

ЗАЛОЖИЛАЦ
(својеручни потпис)

¹ На полеђини су, као што знамо, бразде за камату и за отплате.

Ако је усвојено да заложница гласи на име, онда се у заложници више „садржаја“ ставља и име заложноца.

Код *Улога* се води, као препис уложне књижице, Књига улога, и то по фолији, као што је означено на страни 63, или по пагини (види каматни лист на стр. 76). И о улозима се раније водило, као и за залоге и за менице, засебни табаци, у који се налози (улази и излази) заведу и среде тако, да се при дневном закључку добива збир улаза и излаза за улоге, па се овај збир преноси у благајнички табак.

Ошале споредне или *помоћне* књиге, ако то нису шконтра удешавају се према потреби. Сваки књиговођа комбинује како нађе за најподесније или како то можда тражи управник, или управни или надзорни одбор. Више пута се измисли тако нека „практична“ књига, која обухвата „сав посао“, има грдно много бразда, али се обично после кратког времена увиди да тај експременат није практичан, да одузима нпр. много времена а не доноси никакве веће користи, те се такве књиге обично занемаре па и сасвим напусте.

МЕСЕЧНИ ЗАКЉУЧАК КЊИГА

При месечном закључку књига код новчаних завода важе већ позната нам правила по систему двојнога књиговодства и при његовој употреби код удеоничких друштава; стога овде нећемо то понављати, јер је и сам *шок књижења* довољно објашњен.

Пошто је књиговођа завео и последњи дан једнога месеца у Дневник — Зборник — и све рачунске односе из овога пренео у Главну књигу на дотичне фолије (партије Рачуна), он одмах начини — збирни биланс (пробу или бруто — биланс), да би се уверио да ли су збир дужника и збир поверилаца једнаки. Ако се ова два збира слажу (месечни биланс), тада ће наћи збир свију Рачуна од поновног отварања рачуна, па до закључно последњег дана онога месеца за који је начинио месечни биланс. Овим се радом добива обрт или преглед свију послова, те се у том билансу (збиру за све време) изналазе и салда која показују стање (нето) свију оних Рачуна који иначе никада не показују добит или штете.

Пошто су код новчаних завода већим делом такви Рачуни, као за готовину, менице, залоге, улоге итд., то се та

рачунска салда упоређују са стварним стањем свакога месеца, управо сконтира се Благајница, менице и залогe; а да би се то могло учинити потребно је дакле да се крајем свакога месеца изврши попис наведених ствари. Ако завод има довољно чиновника и своја засебна одељења, онда сами чиновници врше овај попис, а код мањих завода треба то до врши сама управа а понекад и у присуству надзорног одбора.

Пошто је дакле све ово извршено, препише се месечни биланс и биланс за све време до закључно последњег дана у месецу у засебну књигу „билансâ“. Са овом књигом подноси књиговођа надзорном одбору књиге на преглед за дотични месец, пошто је и сам потписао биланс. Надзорни одбор прегледа све књиге и упореди их са пописом ако је овај учињен, па ако је све исправно, он оверава својим потписом у самој књизи билансâ с напоменом. да је све прегледао и упоредио (ако је то учинио) и нашао све исправно.

Из књиге билансâ саставља се тада извештај о раду за дотични месец и предаје се јавности, а још је лепше ако се месечном извештају додају и стања крајем тога месеца; тада се виде и приходи и расходи за све време рада те се приближно може одредити дивиденда коју ће тај завод за ту годину моћи да плати. Ово утиче јако и на цену акција самога завода, јер ће се оне радије куповати кад се види да завод успева — напредује.

ГОДИШЊИ ЗАКЉУЧАК

Познато је већ како се књиге закључују код другарских радња и како се оне закључују код удеоничких друштава; то исто вреди и за новчане заводе.

Пошто је дакле довршен рад при крају године; пошто је и 31/XII. спроведен кроз све књиге и на фолије дотичних Рачуна; пошто је начињен збирни биланс за месец децембар и за целу годину: онда се приступа *закључном књижењу* или *свођењу вредности појединих Рачуна* (види стр. 18) по изводима или списковима (страна 48). После тога се нађу у годишњем билансу, у такозваном закључном билансу или прегледу (види II. део), салда, која се у самоме прегледу упућују или Рачуну изравнања, по стварној вредности, или Рачуну добити и штете. Затим се начини закључак или закључни

став (стр. 21), који се кроз Дневник пренесе у Главну књигу, а најзад се подвуку и закључне црте.

Разуме се по себи да овом раду претходи тачно пописивање меница (у портфељу, на протесту, код адвоката, за наплату), залога, остава итд., као што смо већ видели.

Добит која се покаже (резултира) употребљава се првенствено за дотацију резервнога фонда (или још неких, према правилима); за камату на приоритете, ако их има; даље за награду Управном и Надзорном Одбору и чиновницама итд., а за остатак добити подноси Управа предлог збору. Стога књиговођа не врши никакво књижење односно дивиденде, већ сачека решење збора о томе и тек тада подели добит, као што је већ поменуто (види страну 88).

Сем тога што се пре збора изнесе у новинама извештај о раду завода у облику Рачуна изравнања и Рачуна добити и штете, управа свакога иоле већег завода спреми и штампа нарочити извештај о раду за минулу годину. У том се извештају износи обично ово; на првом листу, првој страни, имена чланова управног и надзорног Одбора, а ако је већи завод, уврсте се и директор, секретар итд.; дневни ред, за овим опширан извештај Управе; извештај Надзорнога Одбора и предлог за разрешницу; затим завршне рачуне — Рачун изравнања и Рачун добити и штете, Неки већи заводи уносе у извештај још и записник (протокол) последњег збора, али то није баш неопходно потребно (или уносе и статистику).

„У извештају Управнога Одбора баца се на првом месту летимични поглед на рад у минулој години и, ако је било каквих сметња, или каквих других економних итд. неприлика, онда се оне одмах у почетку износе заједно са њиховим штетним последицама. Управа у том случају обично напомиње да је са своје стране учинила све да би заштитила интересе завода и тиме оправдала поклоњено јој поверење, као и да је, поред свих незгода, ипак у стању да покаже повољно стање и напредак. Исто тако је уобичајено да при повољном и успешном раду управа одмах на првом месту то истакне. У овом опширном извештају управином објашњава се управо оно што се иначе види из годишњег биланса (обрт у појединим гранама рада) и из Рачуна изравнања и Рачуна добити и штете; али пошто то није свакоме јасно, правило

је да се образложи и протумачи све што завршни рачуни показују.

У извештају се износи и обрт што га је завод учинио по свима врстама послова, а то се добива из збира дуговања и потраживања у годишњем збирном билансу.

Даље се у извештају, пошто је довршен његов рачунски део, износи предлог управе о подели дивиденде, као и други предлози које је управа већ раније спремила збору ради одобрења, а у смислу својих правила.

Извештај надзорнога (контролнога) одбора обично је кратак, ако је све у реду, и своди се на изјаву: да је контролни одбор у смислу правила вршио преглед редовно и изненадно; да је свакога месеца прегледао рачуне и стања као и годишњи закључак, и да је нашао да се Рачун изравнања и Рачун добити и штете потпуно слажу са стварним стањем, да је дакле све уредно и исправно. Надзорни одбор на основу оваке изјаве, предлаже да се управном и надзорном одбору изда разрешница (*Absolutorium*), о чем збор доноси своју одлуку. Напротив, ако је надзорни одбор опазио какве неправилности које је у своје време управи писмено доставио па ова ипак није поступила по примедбама и т. д., или је баш и учинила све по тим примедбама, надзорни ће одбор и то унети у свој извештај. Ако је управни одбор учинио крупнију грешку; ако је радио противно правилима и самовласно те је тиме и сам завод оштетио, онда надзорни одбор може предложити да се управи изјави неповорење и да се позове на одговор па и принуди на накнду штете, у смислу закона о удеоничким друштвима.

Пошто се пред збором удеоничара прочита извештај, ставља се на гласање: да ли збор прима или не прима извештај на знање и да ли даје разрешницу. После тога се прелази на дневни ред који је за тај збор објављен.

О збору, о дневном реду и о појединим предлозима има у свима правилима тачних наређења, израђених у смислу закона. Исто тако има и наређење, колико удеоничара и са колико акција мора најмање присуствовати на збору те да се овај може одржати и донети пуноважне одлуке; у том се случају збор мора одложити за други који дан, што се мора поново и објавити итд.

Штампани се извештаји раздају на збору удеоничарима, шаљу се свима заинтересованим и пословним пријатељима, а тако исто и надлежном Министарству, које из ових извештаја гради статистику.

УПУТСТВО ЗА ЧЛАНОВЕ УПРАВНОГ И НАДЗОРНОГ ОДБОРА

Да би чланови оба одбора могли потпуно одговарати својој дужности, према правилима а нарочито према строгим наређењима свију закона о удеоничким друштвима, нека им ово што ћу сада навести послужи као корисно упутство. Незнање закона не извињава, ма да се нестручност још може опростити. Толики силни примери дају нам непобитна доказа за то, да је крајње време да се и нестручним члановима управнога и надзорнога одбора пружи прилика да бар знају шта им је дужност, да бар знају да воде контролу над радом, да се бар увере да ли је поштено рађено, кад већ нису дорасли за то да оцене стручни рад књиговође итд. Сви дефицити и све несреће које се дешивају по разним новчаним заводима у свету, па и код нас, обично су изазвани несавесним или немарљивим радом управнога или надзорнога одбора. Поверење, које иначе у трговачком животу и раду игра таку важну улогу, треба при оваком заједничком раду и управљању заједничкога имања да се сведе на најмању меру, на минимум. Лепо наша пословица вели „Чист рачун, дуга љубав“, па се ипак, баш у нас укоренила зла навика да се према пријатељима, родбини, кумовима, итд. не примењује начело и правац на који нас горња народна изрека упућује.

Неограничено поверење не води добру, ако се оно понекад не подвргне контроли. Контрола није неповерење, него она, шта више, баш утврђује стечено поверење према лицу над којим се води контрола. То лице треба и само да тражи да се контралише, ако је чистих руку, а не да сматра вршење дужности надлежних као инат. Велико поверење води пропасти, па ко је онда крив кад неко пропадне „због силног поверења?“ Ко је у првом реду крив што би једна породица остала без хранитеља, која се иначе навикла да има свега и свачега? Ко је крив што таква једна породица

мора да се лати понекад и таквих средстава за обезбеђење свога опстанка, која се косе са моралом и са поштењем. — Нико други до они који су пренебегавали своју дужност и давали дотичном лицу прилике да греши, а један грех рађа други, „грех се за грехом ваља“. Шта би, на пример, рекли или учинили људи који су својим поверењем довели једнога човека до искушења и пропасти, кад би породица таква човека, који је њиховом кривицом упропашћен, судским путем затражила од њих издржање? И шта би суд решио?

Дужност је Управног Одбора дакле, да тачно и савесно врши одредбе друштвених правилâ, имајући при томе увек на уму наређења закона о удеоничким друштвима.

Као дежурни — инспекциони — члан управе (дневни повереник) треба, пре свега, да долази редовно на дужност. За правилан рад је његово присуство неопходно потребно. Дежурни члан Управе, обично по свима правилима, треба да је присутан већ и због тога што и он има један кључ од главне касе те је потребан при вађењу меницâ из портфеља, или залогâ, а то важи нарочито за мање заводе које немају засебних одељења за те послове. Дневни је повереник, даље, још и с тога потребан, што више, пута има да се реши нека хитна ствар за коју нема нарочита наређења у правилима, а није тако важна да би о њој морао решавати цео Управни Одбор у својој сееници. Даље, пошто повереник обично потписује сву преписку, поред директора — управника — деловође итд., то већ и због тога тртба да је на својој дужности, која се иначе обично сматра као неки намет или кулук, нарочито ако чланови за дежурање немају никаквих дневницâ. Не треба заборавити да је сваки члан дошао у управу поверењем збора, па ако не би био у стању да врши ту почасну службу, боље нека је се и не прима.

При свршетку рада једнога дана треба дежурни члан да прими све ствари од вредности које се чувају у главној каси, а тако исто и новац који благајник има у већој суми но што је правилима, или самим пословником, предвиђено. Истина, непријатна је ствар одузимати благајнику, који цео дан рукује новцем, суме које прелазе нпр. 1000 динара, и ако благајник мора обично да положи и кауцију —; али, ако је већ унесено у правила такво наређење, то нема увреде за благајника, већ може пре бити замерке ако се тако не ради.

При примању дежурства, које се распоређује међу чланове управе, треба гледати да поједини члан што дуже дежура, да не предају сваки час своју дужност, а ево зашто: Правило је да се при предаји дужности начини и попис свега што се предаје, односно што нови дневни повереник прима, те да се не би овај посао чешће понављао, боље је да се дуже време дежура. Ретки су заводи који се строго придржавају тога правила, већ и ту царује „поверење“ између чланова, те тако годинама иде сасвим глатко; али шта бива ако се деси злоупотреба, утаја, дефицит? Обично се тада сваљује грешка с једнога на другога те излази да су сви криви, као што је и законодавац то имао на уму кад је наредио да чланови управе солидарно одговарају за штету, ако је она постала *неправилним радом*.

Дежурном је, даље, дужност да прати цео рад за време свога дежурства, ако завод нема нарочита управника, да контролише и саме чиновнике, да ли раде, шта раде, да ли долазе уредно на дужност и да ли одлазе на време са дужности; најзад, како се чиновници понашају према публици итд. Чиновници треба да су учтивии, благи и предусретљиви према сваком клијенту завода; они су дужни, без гунђања и брецања, давати обавештења и одговарати на стављена им питања. Суровост чиновника одбија свет од завода те му тиме наноси штете. Бива и то да се неко од публике из нестрпљења или иначе, а због пргаве нарави, огреши о уљудност и пристојност те га чиновник мора позвати на ред; али он то треба да чини благим, *мирним* начином, без ларме, па ако се понови неуљудност или дрскост, чиновник је дужан да то јави управнику, ако га има, или дежурном члану Управе. Дежурни ће у таквом случају енергично опоменути дотично лице и учинити даље шта треба ако се благим путем ништа не може да постигне.

Неуредне чиновнике који се огреше о правила, о пословник, или иначе, опомене управник или дежурни члан најпре усмено, а ако би се погрешка поновила, онда чиновници добивају обично писмену опомену од Управе, или се казне по прописима који важе за тај завод.

Ово су у главном дужности појединих чланова управе кад врше повереничку дужност.

Управном је одбору дужности да пре свега врши тачно све оне послове који су предвиђени правилима, и да сва решења доноси у седницама, које треба да се сазивају или редовно, у одређено време (ако управа и менице цензурише), или на позив председника управе или управника.

Све што је рађено у седницама мора бити записано у протоколу седницâ, записнику, или књизи за решавање у седницама Управнога Одбора. У оваком се записнику за сваки састанак ставља као наслов: седница Управног Одбора држана (или просто рађено) тог и тог дана; присутни су ови чланови: (ређају се имена чланова); за тим опише рад, нпр.: изнесене су ове менице на оцену (цензуру), од којих су ове одобрене (ређају се менице); или председник износи, или предлаже: (то и то), а управа је решила:....

Члан који се не слаже са изгласаним решењем, или је иначе сасвим противног мишљења, треба да одвоји своје мишљење при потписивању записника; у том случају он за ово што је решено, ако буде злих последица, не може бити одговоран, као и да није био у седници.

При решавању кредита или цензурисању меницâ треба седници поднети обавезне табакe (импења), на основу којих управа решава да ли да се одобри тражени зајам или не. Решења таквих седница, као и исказе појединих чланова, треба држати у тајности.

Управи је, даље, дужност старати се о томе, да ли завод има довољно готовине за вршење својих послова; ако се новцем оскудева, треба управа да ствара нове изворе за то, да затражи кредита¹ или да подигне камату на улоге, како би изазвала што живље улагање уштедâ. Ако се Управа увери да и после свих напора не може да задовољи потребу у новцу, она онда спрема за збор предлог за повишење своје главнице или за издавање акција нове емисије (издања), или за издавање приоритетских акција или приоритетских обвезница, како је већ правилима предвиђено. Ако ово није предвиђено у правилима, онда треба управа да спреми измене и допуне у правилима па да их поднесе збору и надлежном министру на одобрење.

Напротив, ако завод ужива велико поверење — поред свога великог капитала — тако да веће количине готовог новца скоро редовно леже по касама бесплодне, тада управа

¹ меничног кредита (види у Кореспонд.)

мора да се постара да овај новац пласира (да му нађе места), па ако сви напори у томе остану безуспешни (хипотекарни кредит, рад по тек. рачуну, реални кредити), онда Управа мора да смањи стопу камате на улоге а тако исто да је смањи и за зајмове, да би улагачи повлачили капитале и да се, с друге стране, због јеФтинијег новца у већој мери ради са есконтом и са зајмовима. За оваке случајеве крајње је средство смањивање своје главнице на начине који су већ раније овде изложени.

При месечном закључку треба управа да прегледа стања и да упореди стварна (по попису) и рачунска (која подноси књиговођа). Само шконтрирање благајнице мора Управа да врши при крају месеца, а тако исто треба то да чини и иначе, изненадно, кад год то за добро нађе. Извештај књиговођин о раду за дотични месец треба Управа у седници својој да разгледа и, пошто је тај извештај оверио и надзорни одбор, треба га изложити у самом заводу на видном мезту (обично код благајлице) а у исто време предати га и јавности.

При годишњем закључку, који је најважнији, мора Управа, ако хоће, да је савесна, да врши ове послове: да 31/12. пре свега шконтрира касу, да јој нађе стање и, ако је све исправно да својим потписом у књизи благајници (или табаку) овери, да изврши попис меница: домаћих портфељских), страних за наплату, на протесту, протестованих, и оних које су код адвоката (по списку адвокату, који мора да се слаже са изводом књиговође); да попише све залогe и оставе; да прегледа изводе улога, текучих рачуна и хипотекарног и реалног кредита, па да то све оцени и да, где је могућно, сведе вредност на дан закључка па да утврди колико има дубиоза и колико ће се отписивати код појединих. О овоме ће Управа решавати у седници и ставити све у записник на основу којег ће књиговођа учинити закључно књижење. Кад је овај посао довршен, сачекаће се закључак књига и њихов преглед од стране Надзорног Одбора, те се на основу овога у седници Управе, или у заједничкој седници (Управног и Надзорног Одбора), решава о извештају за збор и о предлогу о подели добити, или о покрићу штете, ако је такве било.

Ако добит није у стању да покрије оно што се при закључку расходује, или што је изгубљено правилним радом, онда се то подмирује из резервног фонда који по нашем за-

кону мора да буде у државним папирима (види законско наређење).

Дужности надзорног одбора изложене су исто тако у сваким правилима; која морају бити израђена сагласно с наређењем закона о удеоничким друштвима. Надзорни одбор, као нарочити повереник удеоничара, има у главном да прати рад Управе и чиновништва, да контролише, да ли се све врши правилно. Он дакле прати цео рад, а сем тога одговара за рачунски део. Надзорни је одбор дужан редовно и изненадио да врши преглед целокупне имовине; даље је дужан да прегледа и оверава месечне и годишње рачуне, управо да јамчи за истинитост онога што Управа подноси збору; Надзорни одбор мора исто тако да држи и своје седнице и да води о њима записник. Решења која се односе на примедбе о раду Управе треба Управи писмено да се достави. Поједини чланови Надзорног Одбора могу стављати и своје примедбе, или одвојити своја мишљења, као што за све ово има тачних наређења у самоме закону, па и у правилима.

Код рачунскога дела неки Надзорни Одбори обично греше нарочито при прегледању књига, биланса и завршених рачуна. Многи се задовољавају да збирове које им књиговођа подноси поново саберу те скоро све време контролисања утросе на овај посао и. разуме се, скоро без изузетка налазе „да је све исправно.“ А шта је исправно? Два и два јесу четири, више 10 чини 14 итд.! — Није *ово* језгра контроле! Та онај књиговођа који није нашао да је збир дужника раван збиру поверилаца, неће ни звати Надзорни Одбор пре, но што му се збирови не слажу (биланс и салда у Рачуну изравнања и Рачуну добити и штете). Друго нешто има да се контролише што не лежи у простом сабирању, а то је: да ли је стање изнесено у Рачуну изравнања (актива и пасива), *истинишо*, да није само на хартији, а тако исто да ли су приходи који су унесени стварни или само *фингирани*, *измишљени*, тек да покрију расходе или само да омогуће исплату дивиденде? Ваља контролисати редом, позицију за позицијом; тако

У Активи:

1. Да ли је салдо, означено у благајници, исправно да ли има онолико готовине колико се износи, или је то само неки део, а остало у неким „привременим“ издацима; какви су то издаци, ко их је одобрио, ко примио итд.

2. Да ли има, колико и какве стране монете, и по ком је курсу узета (да ли су се у ствари затекла 31/12).

3. Има ли, колико и каквих ефеката и са којом су ценом стављени у билансу (треба по курсу, као и страну монету), који су им бројеви и серије са којим купоном?

4. Колико има меница у портфељу (депо-у), по списку, а колико треба да има по Рачуну домаћих меница, као и то, да није овај рачун при самом закључку „одужен“ (у „потражује“) са неком сумом на неки Рачун, тек да се поклопи — слаже — са стварним стањем; даље, које су и тачно колико има меница код адвоката, на раду у ликвидатури и на протесту.

5. Колико има залога и остава (по списку), као и да ли су све залогe на броју, а ако се посумња, могу се прегледати све залогe и упоредити са преписом заложница, јер се и ту дешавало злоупотребâ.

6. Ако завод има робе за свој рачун, треба да се изврши премер, а тако исто ако има комисиону робу или комисиону куповину.

7. Непокретно имање, ако га има, у каквом се стању оно налази, да ли су извршене оправке које се расходују; које су обрачунате, да ли је отписано и колико.

8. Покретност да ли се налази и у каквом стању, као и то да ли је отписано од вредности и колико (по правилима); исто тако и за штампане предмете.

9. Код потраживања која су у активи изложена треба се уверити: да ли им је дописана камата, којим Рачунима, за које време и колико ‰, јер се дешавало и то да су, иначе дубиозна, потраживања задуживана каматом, само да се истера дивиденда. Списак или извод тек. рачуна треба прегледати, да није које потраживање дубиозно; даље, колико има дубиозних и да ли да се и колико отписује.

У Пасиви:

10. Колики је број уплаћених или још неуплаћених акција (при оснивању), а колико је поништено због неуплате итд.

11. Колики је и у чему је резервни фонд; у каквим је папирима и да ли се ови налазе у потпуном броју у заводу.

12. Колико је стање улогâ по списку, који треба да се упореди са књигом улога итд.; да ли је камата капиталисана и колико (као што је у Рач. доб. и штете).

13. Којим заводима и колико дугује завод у ствари по изводима из текућих рачуна, који су књиговођи морали послужити за упоређивање ради „сагласног“ преноса на нов рачун.

14. Колико има неподигнуте дивиденде за све раније године, јер се и то већ дешавало да је на име дивиденде за неку годину више исплаћено но што је по тој партији стајало на расположењу, у ком је случају Рачун дивиденде увршћиван у активи под „разни дужници“!

15. Да ли је преносна камата узета у *дуг идућој години*, (у Пасиву) пошто је она унапред наплаћена по учињеним списковима.

У Приходима:

16. Да ли се у Рачуну добити и штете појављују сви приходи који су у смислу правила примани или наплаћивани као камате, провизије, сензарија, куртажа, чуварина, лежарина итд., као и то, да нису приходи, без преноса у нову годину, узети сви као приход за годину за коју се књиге закључују. Да нису у приход стављене позиције које се никада неће наплатити, као што је то бивало да је разна дубиоза задуживана каматом (па и већ покојна лица), па су чак и парничне таксе задуживане каматом, да би ова ушла у приход и повећала дивиденду итд.

У Расходима:

17. У њима се појављује Рачун трошкова, и то или један рачун за све трошкове, или за сваки трошак засебно, према буџету (ако га има). И код трошкова треба за сваки већи издатак тражити дотични налог (за излаз), оверен управником или дежурним чланом, што Надзорни Одбор треба преко целе године да чини те да тиме олакша посао на крају године. Дешава се да се трошкови, ако су велики, *преносе* са Рачуна трошкова на Рачун основних трошкова, *само да би се смањили расходи*, јер се са Рачуна основних трошкова отписује само неки део, а остатак са Рачуном изравнања преноси на нов рачун. Најзад треба видети да ли су расходи уопште оправдани, било одредбама самих правила било наређењем Управе дотичнога завода.

Ово су, у главном, упутства по којима Управни и Надзорни Одбор треба да врше своју дужност те да се обезбеди од сваке одговорности пред збором, а на основу строгих наређења у закону о удеоичким друштвима, која сваки новчани завод треба да набави за своју потребу.

ПРИМЕР

ЗА

ПРАКТИЧАН РАД

ПРАКТИЧНИ РАД

ПРИМЕР

Овим примером, колико простор допушта, објасниће се главнији послови као: оснивање једног новчаног завода, књижење разноврсних случајева, месечни и годишњи закључак, извештај који се подноси збору, употреба и поделâ добити по решењу збора.

Новембра 1902.

1. — Оснива се у Београду „Обртна Банка“. — Правила која су на ванредном збору 12. Октобра примљена, одобрена су и учињено је претходно све што треба да завод може отпочети рад 1. о. м. (в. одредбе закона о удеон. друшт., по коме треба да је уплаћено 5% пре сазива збора, а 10% при почетку рада). — Привремена управа примила је при упису на свих 1000 удеоница (номинала 100) до 1. нов. 10%. — горње уплате 10% свега Дин. 10.000.—; Исплаћени су ранији трошкови друштвеном председнику по списку и то:
 - Капара за стан Дин. 200.—
 - За израду и препис правила Дин. 250.—
 - „ штампање и повез правила Дин. 420.—
 - „ потврду правила Дин. 500.—
 - „ огласе и објаве Дин. 40.—
 - „ разне штампане предмете Дин. 350.—
 - „ књиге и потврда Дин. 266.50
 - „ разни канцелариски прибор Дин. 480.—
 - „ израду фирме Дин. 82.—
 - „ израду натписа за одељења Дин. 36.—
 - „ намештај по рачунима Дин. 380.40

- За набавку 2 каса по рач. И. Антоновића Дин. 36.—
- „ поштарину за циркуларе Дин. 25.—
- „ ситне оправке локала Дин. 18.—
- „ прање локала Дин. 9.—
- „ спровод електричног осветлења Дин. 86.—
- „ спровод телефона Дин. 125.—
- 2. — Примљене уплате на 500 акција 90%;
- 3. — „ „ „ 160 „ „
- 4. — „ „ „ 140 „ „
- 5. — „ „ „ 80 и 20 „ „
- 7. — „ „ „ 100 „ „
- 8. — Одобрене и исплаћене менице број 1—50 Дин. 55600.—
наплаћено на име интереса до рока Дин. 3215.50.—
за штампане предмете Дин. 16.80; за писарину динара 45.—
- 10. — Ситни трошкови Дин. 3.20; набављено 2 хвата дрва са преносом и сечењем Дин. 140.—
- 11. — Примљено улога од Н. Н. бр. 1 Дин. 400.— са 6%
- 12. — Издат зајам на залогу бр. 1. Заложено: 4 акције Народне Банке à 460.— зајам Дин. 1000.— рок 3 месеца; инт. 9%, пров. $\frac{1}{2}$ ‰, писарине Дин. 1.—; за штампане предмете Дин. 0.50.
- 15. — Исплаћене су цензуром одобрене ове менице:
бр. 51 Дин. 10000.— за 16/1 1903 9%;
„ 52 „ 5000.— „ 15/II „ 10%;
„ 53 „ 15000.— „ 3/1 „ 8%;
За штампане предмете наплаћено 1.50.
- 16. — Примљено Н. Н. улог бр. 1. Дин. 400.—; Н. Н. улог бр. 2 Дин. 3.— за књижицу 1.—.
- 20. — Нааплаћена меница бр. 6. Дин. 3200.—; примљен улог бр. 3.— Дин. 20.—; за књижицу 0.50.
- 21. — Есконтована 1 меница бр. 54 Дин. 2600.— за 25/1 инт. 10% примљено на улог бр. 1 Дин. 1620.—; на бр. 2. Дин. 0.80; на бр. 3. Дин. 4.—
- 23. — Враћено са улога бр. 1. Дин. 150.—; примљено на улог бр. 2. Дин. 1.20; издат зајам на залогу бр. 2. Дин. 60.— (заложено: 1 дијамантски прстен,) процена 100 дин. интерес 4.30; писарине Дин. 0.60; штампани предмети Дин. 0.20, на име процене Дин. 1.

28. — Издат зајам на залогу бр. 4. Дин. 1000,—; (зложено: 15 ком. 2⁰/₀ лут. зајма сер. 5500,— № 1/15 закљ.) на 2 месеца са 12⁰/₀; 1/2⁰/₀₀ провизије и трошка, примљено на улог бр. 1 Дин. 50,—; примљено аконто залоге бр. 1. Дин. 1000,—.
30. — Издата плата по списку Дин. 368.—; дневница¹ Дин. 75,—; поштарина за нов. Дин. 3,70; доплаћена кирија Дин. 15,—; огласи Дин. 16,—; милостиња Дин. 1.35.

Децембар 1902.

2. — Примљен од Бечког Кредитног Завода за наплату К. 300,— на Јов. Божића, овде; К. 650,— на П. Коцића, Ниш, и К. 175,— на Ј. Медину, овде. — Наплаћено од Божића К. 300,— еф. — Послато Нишкој Штедионици даље за наплату К. 650,—.
3. — Наплаћено од Медине К. 175,— (ефективно).
5. — Примљен од Нишке Штедионице чек на Кред. Банку К. 645,— и обрачун, по коме нас задужују са 3¹/₂⁰/₀ провизије и 1,50 трошкова. — Купљен код Андрејевића чек од К. 1125 à 1,055, послат Бечком Кред. Заводу за изравнање, више 5 К. нишке провизије и 1⁰/₀₀ наше и 1 К. трошкова. — Послато Нар. Банци у депо 10 меница у износу од Дин. 25000,— и примљено је од ње Дин. 20000,— на текући рачун са 5⁰/₀. — Исплаћене су менице одобрене цензуром Дин. 31500,—; наплаћена камата Дин. 1866,15; за тискарију 6,80; — наплаћене 3 менице у износу Дин. 6240,—; послата на протест мен. бр. 47 Дин. 680,—; за протест изд. Дин 3,—
8. — Враћена с протеста мен. бр. 47. — Примљен улог на бр. 1 Дин. 4260,—; Издат зајам на залогу бр. 5 Дин. 1613,—; камата Дин. 149,50; процена 16,30; тискарија Дин. 2,20 (зложена драгоценост).
10. — Враћено са улога бр. 2 Дин. 30,—. Послата меница бр. 47 адвокату Дн. 330.— Послата мен. бр. 49 на протест Дин. 500,—; реесконтковано од Ресав. Штедионице Динара 2500,— за 18/III; интереса 61,45; чист износ есконта послат Рес. Штедионици задужујући је са Дин. 1200 у депо, а враћена из депо-а бр. 16 Дин. 1150,—.

¹ ређе месечно већ скоро редовно годишње.

15. — Примљен улог за масу Н. Н. на руковање до пунолетства деце са 6% интереса Дин. 150000,—. На основу овога улога даје се реални кредит на sola-меницу; обрачун тромесечни; процена имања сваких 5 година на терет дужника; даље издају се хипот. зајмови, услови су по правилима (инт. 8%), ануитет одговарајући, да се зајам врати за 15 година. (по Шпиц. Табл.)
16. — Издат зајам на меницу реалног кредита Радоју Брачинцу Дин. 1300,— издато ddo на sola-меницу — Б. Вујићу Дин. 5000,—.
18. — Наплаћена меница бр. 21, 22, Дин. 3200,—; — враћена с протеста мен. бр. 49 Дин. 500,— и наплаћена. — Купљен бон Министарства Финансија Дин. 30000,— за Дин. 28600,— инт. од 5/ix 5%.¹
- Издат зајам на хипотеку бр. 1 Дин. 12000,—
”	”	”	”	”	2	”	8000,—
”	”	”	”	”	3	”	60000,—
”	”	”	”	”	4	”	6500,—
20. — Наплаћен бон Дин. 30000,— на име главнице и Дин. 384,— инт. — Послато Нар. Банци Дин. 20000,— на име главнице и Дин. 384,— инт. и пров. 233,40. Напл. мен. реал. кред. Дин. 1300,— као и интерес за 3 дана.
23. — Издат зајам на залогу 18—30 Дин. 2786,— инт. напл. Дин. 193,05; пров. 19,—; тискарија 6,20; процена 14,80; за поштарину 3,80.— Дрва и сечење Дин. 41,—.
24. — Наплаћ. мен. бр. 23 Дин. 960,—. — Примљен улог од масе Н. Н. Дин. 10000,—. Издата плата Дин. 368,—; издата дневница Дин. 80,—; за поклон послужитељу Дин. 10,—.
28. — Примљено од П. Тодоровића, Краг., 6 вагона à 100 мет. пшенице у комисион; подвоз Дин. 132,—.
29. — Продато 2 вагона млину „Захарија“ à 15.50 fco млин; пренос Дин. 26,—; превејавање Дин. 6,—; отпало очинака 200 кгр. који су продати за Дин. 11,—.
30. — Предата по налогу сва остала пшеница Хлебарској Задрузи; закључен тек. рач. обостран интерес 6%; комис. пров. 5%; пров. т. рач. 1/2%; трошак Дин. 7,50.
31. — Издато за поклоне Дин. 22,—; милостиње Дин. 10,— огласи и депеше Дин. 9,60; кирије Дин. 215.—; плате 800.

¹ У год. 1903. била је то обична ствар!

КЊИГА БЛАГАЈНИЦА

Рачун

1
Дугује

ДАТУМ			Ст. днев.	динара		динара	
1902				динара	пара	динара	пара
Новем.	1	<i>Рну главнице</i> за ранију уплату положену прив. управи 5% за II упл. 5% при почет. рада	1	5000	—	10000	—
"	2	<i>Рну главнице</i> за уплату 55 акц. à 90.— дин. " " 305 " " " " " " 140 " " " "	1	4950	—	45000	—
"	3	<i>Рну главнице</i> за уплаћених 160 à 90.— дин.	1			14400	
"	"	<i>Рну главнице</i> за уплаћених 140 à 90.— дин.	1			12600	
"	5	<i>Рну главнице</i> за уплаћ. 80 акц. à 90.— дин. " " 20 " " " " " " 100 " " " "	1	7200	—	18000	—
"	8	<i>Рну камаше дом. мен.</i> за камату на мен. бр. 1 . " " " " " 2 . " " " " " 3— .	1	150	—	3215	50
	8	<i>Рну тискарија</i> за разне штамп. предм. напл.	1			16	80
	8	<i>Рну писарине</i> за писарину наплаћ.	1			45	—
Пренос Дин.						103277	30

Благајнице

Потражује

1

ДАТУМ			Ст. днев	Динара пара		Динара пара	
1902							
Новем.	1	<i>Од Рна трошкова оснивања</i>	1				
		за раније трошкове накна-					
		ђене г. председнику и то:					
		за израду и препис правила		250	—		
		„ штамп. и повез правила		420	—		
		„ потврду правила		500	—		
		„ огласе		40	—		
		„ потврду Фирме		82	—		
		„ израду натписа за одељ.		36	—		
		„ поштарину за циркуларе		25	—		
		„ ситније оправке локала		18	—		
		„ прање локала		9	—		
		„ спровод електр. осветл.		86	—		
		„ спровод телеф. са инст.		125	—	1591	—
„	1	<i>Од Рна станарине</i>	1				
		за капарисан стан				200	—
„	1	<i>Од Рна тискарџа</i>	1				
		за разне штампане предмете				350	—
„	1	<i>Од Рна књига и прибора</i>	1				
		за књиге и потврду истих		266	50		
		„ разни канцел. прибор, по		—	—		
		рач. Н. Н.		480	—	746	50
„	1	<i>Од Рна намештаја</i>	1				
		за наб. намештај по рач. М М.		388	40		
		„ 2 касе по рач. И. Антоновић		735	—	1123	40
„	1	<i>Од Рна дом. меница</i>	2				
		за есконтов. мен. бр. 1—14.				55600	—
„	1	<i>Од Рна трошкова</i>	2				
		за ситне трошкове		3	20		
		„ 2 хвата дрва á 40 дин.		80	—	83	20
		Пренос Дин.				59692	10

2

Дугује

Рачун

ДАТУМ			Ст. днев.	динара пара		динара пара	
1902				динара	пара	динара	пара
		<u>Пренос Дин.</u>				103277	30
Новем.	11	<i>Рну улагача</i> за примљ. ул. бр. 1. од Н. Н.	2			4000	—
"	12	<i>Рну каматне зајма на зал.</i> за напл. на залогу бр. 1 . . .	2	23	—	23	—
"	12	<i>Рну провизије</i> за $1\frac{1}{2}\%$ провиз. на зал. бр. 1.	2	—	50	—	50
"	12	<i>Рну писарине</i> за писарину на зал. бр. 1.	1	1	—	1	—
"	12	<i>Рну тискарија</i> за штампане предмете . . .	1	—	50	—	50
"	15	<i>Рну кам. дом. меница</i> за камате на бр. 51 " " " " 52 " " " " 53	1	155	—		
				127	80	452	65
				169	85		
"	15	<i>Рну тискарија</i> за штамп. предмете	1				1 50
"	16	<i>Рну улагача</i> за улог бр. 1 од Н. Н. . . . " " " 2 " М. М. . . .	2	400	—	403	50
				3	50		
"	16	<i>Рну тискарија</i> за наплаћену књижицу . . .	1				— 50
"	16	<i>Рну дом. меница</i> за наплаћену бр. 6	3			3200	—
"	20	<i>Рну улагача</i> за примљ. на ул. бр. 3 . . .	2				20 —
"	10	<i>Рну тискарија</i> за наплаћене књиге	1				— 50
		<u>Пренос Дин.</u>				459692	10

Благајнице

Потражује

2

ДАТУМ			Ст. днев.	динара		динара	
1920				динара	пара	динара	пара
		<u>Пренос Дин.</u>				59692	10
Новем.	12	Од Рна зајма на залогe за зајам на залогy бр. 1. .	3			1000	—
„	15	Од Рна дом. меница за есконт. бр. 51 за 16/I 1903 „ „ „ 52 „ 15/II „ „ „ „ 53 „ 3/I „	3	10000 5000 15600	— — —	30600	—
„	21	Од Рна дом. меница за есконт бр. 54 за 25/I .	3			2600	—
		<u>Пренос Дин.</u>				93892	10

3
Дугује

Рачун

ДАТУМ			Ст. днев.	динара		динара	
1902				динара	пара	динара	пара
		<u>Пренос Дин.</u>				111380	45
Новем.	21	<i>Рну камаше дом. меница</i> за камату на бр. 54.	1				46 95
"	21	<i>Рну улагача</i> за улог на бр. 1	2	1620	—		
		" " " " 2			80		
		" " " " 3		4	—	1624	80
"	23	<i>Рну улагача</i> за улог на бр. 2	2				1 20
"	23	<i>Рну камаше зајма на зал.</i> за камату на зал. бр. 2	2		4 30		
"	23	<i>Рну писарине</i> за напл. писарину			— 60		
"	23	<i>Рну шискарија</i> за разне штамп. предм.	1		— 20		5 10
"	28	<i>Рну камаше зајма на зал.</i> за камату на зал. бр. 3	2		20 —		
"	28	<i>Рну провизије</i> за $1\frac{1}{2}\%$ провизије од 1000			— 50		20 50
"	28	<i>Рну улагача</i> за улог на бр. 1.	2				50 —
"	28	<i>Рну зајма на залогe</i> за аконто залогe бр. 1					100 —
						113229	—
Децем.	1	Салдо на нов рачун				17645	85
"	3	<i>Рну стране монеше (валуше)</i> за прод. на име наплате бр. 3 К. 175 à 1.05					195 13
"	5	<i>Рну Нар. Банке ш. р.</i> за прим. на тек. рач. са 5%				20000	—
		<u>Пренос Дин.</u>				37840	98

Благајнице

Потражује

3

ДАТУМ			Ст. днев.	динара		динара	
1902				пара	пара	динара	пара
		<u>Пренос Дин.</u>				93894	10
Новем.	23	Од Рна улагача за враћено са ул. бр. 1 . . .	2			150	—
„	23	Од Рна зајма на залогe за зајам на залогe бр. 2 . . .	2			60	—
„	28	Од Рна зајма на залогe за зајам на залогy бр. 3 . . .	2			1000	—
„	30	Од Рна плаше за издату плату по списку	3			368	—
„	30	Од Рна дневнице за дневн. по овереном списку	3			75	—
„	30	Од Рна поштарине за поштарину у току месеца	2			13	70
„	30	Од Рна шанарине за остатак кирије за ?	2			15	—
„	03	Од Рна трошкова за оглас на милостињу	3	16	—	17	35
	30	Салдо за изравнање				17645	85
						113229	—
Дец.	5	Од Рна Девиза куп. по виђ. К. 1115 à 1.055	10			1186	88
„	5	Од Рна дом. меница за исплаћ. мен. бр. одобр. цензуром	18			31500	
		<u>Пренос Дин.</u>				32686	88

4
Дугује

Рачун

ДАТУМ		Ст. днев.	динара		динара	
1902			динара	пара	динара	пара
					37870	98
Децем.	5	Рну кам. дом. меница за напл. кам. на мен. бр.	2		1866	15
»	5	Рну шискарија за напл. штамп. пред. . . .	3		6	80
»	5	Рну дом. меница за наплаћ. мен. бр.	18		6240	—
»	8	Рну улагача за примљ. на ул. бр. 1. . .	11		4260	—
»	8	Рну кам. зајма на залог за кам. на бр. 1—10	14		149	50
»	8	Рну процене за процену на залог бр.	19		16	30
»	8	Рну шискарије за штамп. предмете	6		2	20
»	10	Рну кам. дом. меница за напл. интер. на мен. бр.	4		61	45
»	15	Рну улагача за примљ. на улог бр.... по уговору са 6%	11		150000	—
»	18	Рну дом. меница за напл. мен. бр. 21. 22.	18		3200	—
»	18	Рну прошестов. меница за напл. мен. бр. 49	21		500	—
»	18	Рну попусша за дисконтирани бон бр.....	30		1400	—
»	20	Рну држ. бонова за напл. бон бр.	27		30000	—
		Рну камаше шек. рач. за 5% ин. од 5. с. са 5,75 дана	35		312	—
		Пренос Дин.			235855	88

Благајнице

Потражује

4

ДАТУМ		Ст. днев.	динара		динара	
1902			динара	пара	динара	пара
					32686	88
Децем.	5	12				5
"	8	20			1613	
"	10	11				30
"	10	18			2500	
"	16	33	1300			
			5000		6300	
"	18	32				
					30000	
"	18	29	12000			
			7000			
			60000			
			6500		86500	
"	20	20			20417	40
					180052	28

5

Дугује

Рачун

ДАТУМ			Ст. дней.	динара пара		динара пара	
1902				динара	пара	динара	пара
		<u>Пренос Дин.</u>				235855	88
Децем.	20	<i>Рну мен. реалн. кред.</i>	26				
»	23	за напл. мен. бр. 1				1300	—
		<i>Рну кам. реалн. кред.</i>	33				
		за напл. кам. на м. бр. 1 .				175	
»	23	<i>Рну кам. зајма на залоге</i>	14				
		за нап. кам. на зал. бр. 18—30				193	05
»	23	<i>Рну провизије</i>	16				
		за напл. провизије				19	—
»	23	<i>Рну шискарија</i>	6				
		за напл. штамп. пред. . . .				6	20
»	23	<i>Рну процене</i>	19				
		за напл. процена				14	80
»	24	<i>Рну дом. меница</i>	18				
		за наплату мен. бр. 23 . .				960	—
»	28	<i>Рну улагача</i>	11				
		за примљ. улог бр. . . .				10000	—
»	29	<i>Рну ком. сшоваришша</i>	41				
		за пр. 2 ваг. Зах. Поп. à 15, ₅₀				3100	—
»	29	<i>Рну ошпадака</i>	42				
		за прод. 256 очинака за .				11	—
						251641	68
1903							
Јануар	1	Салдо на нов рачун				67700	—

Благајнице

Потражује

5

ДАТУМ			Ст. дней.	динара		динара	
1902				динара	пара	динара	пара
		<u>Пренос . . .</u>				180052	28
Децем.	23	Од Рна зајма на залогe за изд. зајам на бр. 18—30	20			2786	—
”	23	Од Рна поштарине за издатих за марке	39				3 80
”	23	Од Рна трошкова за дрва, подвоз и сечење	34			41	—
”	24	Од Рна плаше за изд. плату по списку	36			368	—
”	24	Од Рна дневница за испл. дней. по списку	38			80	—
”	24	Од Рна трошкова за поклон служ.	34			10	—
”	28	Од Рна Петра Тодоровића за плаћ. подвоз за њег. рач.	38			132	—
”	29	Од Рна ком. стоваришта за пренос робе ” превејавање пшенице	41			26	— 6
”	31	Од Рна трошкова за поклон служит. ” милостињу ” огласе у новинама	34		22 — 10 — 9 60	41	60
”	31	Од Рна станарине станарину за месец децембар	25			215	—
”	31	<u>Салдо за изравнање</u>				67700	—
						<u>251461</u>	<u>68</u>
”	1	Од Рна процене		31	10		

ПРВОБЕЛЕЖНИЦА

Децембар 1903.

2	<i>Рач. наплата</i>			
	<i>Рну страних кореспондената</i> ¹⁾			
	за наплату бр. 1 на Божића за ³ / _{XII}	300	—	
	„ „ „ 2 „ Коцића „ ⁶ / _{XII}	650	—	
	„ „ „ 3 „ Медину „ виђ.	175	—	1125 —
	<i>Рач. стране монеше</i>			
	<i>Рну наплата (опште)</i>			
	за наплаћ. од Божића			300 —
	<i>Рач. нишке штедионице</i>			
	<i>Рну наплата</i>			
	за послату наплату бр. 1 даље за нап.			650 —
3	<i>Рач. стране монеше</i>			
	<i>Рну наплата</i>			
	за наплаћ. мен. за напл. бр. 3 . . .			175 —
5	3 дужника,			
	<i>Рну нишке Штедионице</i>			
	<i>Рач. девиза</i>			
	за примљен чек бр. 4 на К Б.	645	—	
	<i>Рач. провизије</i>			
	за провизију по обрачуну	350		
	<i>Рач. поштарине</i>			
	за порто и ост. трошкове	150		650 —
5	<i>Рач. страних кореспондената</i>			
	<i>Рну девиза</i>			
	за послат им чек по виђ.	1107	—	
	<i>Рну провизије</i>			
	за нишку провизију	1650		
	¹ / ₂ ⁰ / ₀ од износа чека . Дин 5.—			
	„ ¹ / ₀ наше провизије „ 11.25			
	за поштарину и остале трошкове	175		1125 —
	Пренос Дин.			4025 —

1) Или Рач. пошиљаоца наплата.

Децембар 1903.

	<u>Пренос Дин.</u>	
		4025 —
5	<i>Рач. депонов. меница</i>	
	<i>Р-ну дом. меница</i>	
	за послатих у депо Н. Б. по спис.	25000 —
	<i>Рач. меница на прошештов.</i>	
	<i>Р-ну дом. меница</i>	
	за дат на протест бр. 47	680 —
8	<i>Рач. прошештов. меница</i>	
	<i>Р-ну меница на прошешту</i>	
	за враћен са прот. бр. 47	680 —
10	<i>Рач. меница код адвоката</i>	
	<i>Р-ну прошештов. меница</i>	
	за послату адвокату мен. бр. 47 .	680 —
	<i>Рач. меница на прошешту</i>	
	<i>Р-ну дом. меница</i>	
	за послат на прот. мен. бр. 49 . .	500 —
	<i>Рач. Ресавске Штедионице</i>	
	<i>Р-ну трошкова</i>	
	за трошак око есконта	150 —
	<i>Рач. депонов. меница</i>	
	<i>Р-ну дом. меница</i>	
	за послат у депо мен. бр. 70 . .	1200 —
	<i>Рач. домаћих меница</i>	
	<i>Р-ну депонов. меница</i>	
	за враћен из депо-а мен. бр. 46 .	1150 —
18	<i>Рач. прошештов. меница</i>	
	<i>Р-ну меница на прошешту</i>	
	за враћен са прот. мен. бр. 49 . .	500 —
20	2 дужника	
	<i>Р-ну Народне Банке шек. рач.</i>	
	<i>Рач. кам. у шек. рачуну</i>	
	за обрачунату кам. по изводу . .	384 —
	<u>Пренос Дин.</u>	<u>384 —</u>
		<u>34416 50</u>

Децембар 1903.

	Пренос Дин.		
	384 —		34416 50
<i>Рач. трошкова</i>			
за трошк. по извозу	33 40		417 40
28 <i>Рач. комис. стоваришћа</i>			
<i>Р-ну Петра Тодоровића Краг.</i>			
за примљ. на ком. прод. 6 вагона			
à 14·10			8460 —
29 <i>Рач. ошпадака</i>			
<i>Р-ну ком. стоваришћа</i>			
за доб. провејавању 256 Кгр.			11 —
30 <i>Рач. Петра Тодоровића</i>			
<i>Р-ну ком. стоваришћа¹</i>			
за пред. по њег. налогу			5640 —
30 <i>Рач. Петра Тодоровића</i>			
4 поверитеља			
<i>Р-ну камаше на шек. рач.</i>			
за 6 ⁰ / ₀ камате од бр. 5556			4 26
<i>Р-ну комис. провизије</i>			
за 5 ⁰ / ₀ провиз. од 8640.—			427 80
<i>Р-ну провизије</i>			
за 1/2 ⁰ / ₀ провизије на 8460.—			4 15
<i>Р-ну поштарине</i>			
за поштарину и ост. трошк.			7 50
			49388 61

¹ За оволико је смањено стовариште.

ДНЕВНИК

Дани	МЕСЕЦ НОВЕМБАР 1902	Стр. глав. књ.	ДНЕВНИК		
			Прво- бележница	Благајница	
				Дугује	Потражује
30	<i>Рн благајнице¹</i>				
30	Следећима Дин. 113229 за примања у току месеца .				
1	<i>Рну главнице</i>	1			
	за уплаћ. 5% на име I. упл.		5000 —		
	” ” ” ” ” II. ”		5000 —		
2	” ” 550 акција à 90 .		45000 —		
3	” ” 160 ” à 90 .		14409 —		
4	” ” 140 ” ” ” .		12600 —		
5	” ” 100 ” ” ” .		9000 —		
7	” ” 100 ” ” ” .		9000 —	100000 —	
	<i>Рну камаше дом. мен.</i>	1			
8	за камате на мен. бр. 1—14		3215 50		
15	” ” ” ” ” 51—53		452 65		
21	” ” ” ” ” 54		46 95	3715 10	
	<i>Рну тискарџа</i>	1			
8	за разне штампане предм. .		16 80		
12	” ” ” ” .		— 50		
15	” ” ” ” .		1 50		
16	” ” ” ” .		— 50		
20	” ” ” ” .		— 50		
23	” ” ” ” .		— 20	20 —	
	<i>Рну писарине</i>	1			
8	за наплаћену писарину . .		45 —		
12	” ” ” ” . .		1 —		
23	” ” ” ” . .		— 60	46 60	
	Пренос Дин.			103781 70	

¹ Ово је пример за месечно збирање.

Дани	МЕСЕЦ НОВЕМБАР 1902	Стр. глав. књ.	ДНЕВНИК		
			Прво- бележница	Благајница	
				Дугује	Потражује
	<u>Пренос Дин.</u>			103781	70
	<i>Рну улагача</i>	2			
11	за примљ. на улог бр. 1		4000	—	
16	” ” ” ” ” 1, 2		403	—	
21	” ” ” ” ” 3		20	—	
21	” ” ” ” ” 1, 2, 3		1624	80	
23	” ” ” ” ” 2		1	20	
28	” ” ” ” ” 1		50	—	6099
	<i>Рну камаше зај. на зал.</i>	2			
12	за напл. кам. на зал. бр. 1		23	—	
23	” ” ” ” ” ” 2		4	30	
28	” ” ” ” ” ” 3		20	—	47 30
	<i>Рну провизије</i>	2			
12	за $1\frac{1}{2}\%$ провиз. на зал. 1		—	50	1 —
28	” ” ” ” ” 2		—	50	
	<i>Рну дом. меница</i>	2			
20	за напл. меницу бр. 1 . .		3200	—	3200 —
	<i>Рну зајма на залог</i>	3			
28	за аконто залог бр. 1 прим.		100	—	100
30	Следећи Дин. 95583·15				
30	<i>Рну благајнице</i>				
	за издавања у току месеца				
1	<i>Рн. трошкова оснивања</i>	1			
	за све раније трошкове .		1591	—	1591 —
1	<i>Рн. станарине</i>	1			
	за станар. унапред полож.		200	—	
30	” ” остатак за нов.		15	—	215 —
	<u>Пренос Дин.</u>				
			113229	—	1806 —

Дани	МЕСЕЦ НОВЕМБАР 1902	Стр. глав. књ.	Д Н Е В Н И К		
			Прво- бележница	Благајница	
				Дугује	Потражује
	<u>Пренос Дин.</u>			113229 —	1806 —
	<i>Рн. тискарија</i>	1			
1	за разне штампане предм.		350 —		350 —
	<i>Рн. књига и прибора</i>	1			
1	за књиге и потврду истих .		746 50		746 50
	<i>Рн. намештаја</i>	1			
1	за разан намештај		1123 40		1123 —
	<i>Рн. дом. меница</i>	2			
8	за исплаћ. ¹ бр. 114		55600 —		
15	” ” ” 51—53		30600 —		
21	” ” ” 54		2600 —		88800 —
	<i>Рн. трошкова</i>	3			
10	за разне трошкове		83 20		
30	” ” ” и милост.		17 35		100 55
	<i>Рн. зајма на залогe</i>	3			
12	зајам на зал. бр. 1		1000		
23	” ” ” ” 2		60 —		
28	” ” ” ” 3		1000 —		2060 —
	<i>Рн. улагача</i>	2			
23	за враћен са улога бр. 3 .		150 —		150 —
	<i>Рн. плаше</i>	3			
30	за издату плату за новембар		368 —		368 —
	<i>Рн. дневница</i>	3			
30	за издату дневницу по за- једн. признаници		75 —		75 —
	<i>Рн. поштарине</i>	3			
30	за поштарину у току месеца		3 70		3 70
	<u>Пренос Дин.</u>			113229 —	95583 15

¹ или есконтоване.

Дати	МЕСЕЦ НОВЕМБАР 1902	Стр. глав. књ.	ДНЕВНИК			
			Прво- бележница	Благајница		Потражује
				Дугује		
	Пренос Дин.			113229 —	95583 15	
30	Салдо за изравнање				17645 85	
				<u>113229 —</u>	<u>113229 —</u>	
	Децембар¹⁾ 1902					
1	Салдо на нов рачун			17645 85		
	<i>Рн. наплаћâ</i> <i>Рну страних коресп.</i> за примљ. бр. 1 и 2 и 2		1125			
	2 дужника					
	<i>Рну наплаћâ</i> <i>Рн. стране монеше</i> за наплаћ. бр. 1	300				
	<i>Рн. Нишке Штедионице</i> за послат бр. 2	<u>650</u>	950			
	<i>Рну стране монеше</i> за прод, на име нап. бр. 3			195 13		
	<i>Рн. стране монеше</i> <i>Рну наплаше</i> за наплаћен бр. 3		175			
	<i>Рну Нар. Банке шек.</i> за примљ. на тек. рач.			20000 —		
	<i>Рну кам. дом. меница</i> за наплаћ. кам. на бр.			1866 15		
	<i>Рну тискарија</i> за наплату штамп. предм.			6 80		
	<i>Рну дам. мен.</i> за наплаћ. менице бр.			6240 —		
	Пренос Дин.		2250	45953 93		

1) У овом месецу збирано је дневно (ажур).

Дани	МЕСЕЦ ДЕЦЕМБАР 1902	Стр. глав. књ.	ДНЕВНИК			
			Прво- бележница	Благајница		Потражује
				Дугује		
	<u>Пренос Дин.</u>		2250 —	45953 93		
5	Од Рна девиза (Беч К 1125.— за купљ. по виђењу				1186 88	
	Од Рна дом. меница за испл. мен. бр.				31500 —	
5	Од Рна мен. прошеста за протст мен. бр.				5 —	
	3 дужника					
	<i>Рну Нишке Штедион.</i>					
	<i>Рн. девиза</i>	Е				
	за примљ. чек на Кр. Б.	Ј	645 —			
	<i>Рн. провизије</i>					
	за провизију по обрач.	И	3 50			
	<i>Рн. поштарине</i>					
	за порто и остале трошк.	Л	1 50			
5	<i>Рн. страних коресп. Б.К.З.</i>	О				
	3-ици повертеља	Ф				
	<i>Рн. девиза</i>					
	за посл. им чек à vista		1107 —			
	<i>Рну провизије</i>					
	за нишку провизију 5.—					
	„ 1% наше „ 11.25		16 25			
	<i>Рну поштарине</i>					
	за поштарину и ост. тр.		1 75			
	<i>Рн. депон. меница</i>					
	<i>Рну дом. меница</i>					
	за посл. у депо по списку Н. Б.		25000 —			
	<u>Пренос Дин.</u>		29025 —	45953 93	32691 88	

Дани	МЕСЕЦ ДЕЦЕМБАР 1902	Стр. глав. књ.	Д Н Е В Н И К		
			Прво- бележница	Благајница	
				Дугује	Потражује
	<u>Пренос Дин.</u>		29025 —	45953 93	23691 88
5	<i>Рн. меница на прош.</i>				
	<i>Рну дом. меница</i>				
	за дат на протест бр. 47 . . .		680 —		
8	<i>Рну улагача</i>				
	за примљ. на улог бр. 1 . . .			4260 —	
	<i>Рну кам. зајма на зал.</i>				
	за кам. на бр. 1—10			149 50	
	<i>Рну процене</i>				
	за процену на зал. бр. 1 . . .			16 30	
	<i>Рну тискарија</i>				
	за наплаћених за штамп. . . .			2 20	
	<i>Од Рна зајма на зал.</i>				
	за издат зајам на зал. бр. 10				1613 —
	<i>Рн. прошесшов. меница</i>				
	<i>Рну меница на прош.</i>				
	за враћен са протеста број . .		680 —		
10	<i>Рну кам. дом. меница</i>				
	за наплаћ. кам. на бр.			61 45	
	<i>Од Рна улагача</i>				
	за враћено са улога бр. 2 . . .				30 —
	<i>Од Рна дом. меница</i>				
	за есконтоване Мен. Рес. Штед.				2500 —
	<i>Рн. меница код адвок.</i>				
	<i>Рну прошесшов. меница</i>				
	за послату меницу бр. 47 ад- вокату ради наплате		680 —		
	<u>Пренос Дин.</u>		31065 —	50443 38	36834 88

Ф О Л И Ј Е

Дани	МЕСЕЦ НОВЕМБАР 1902	Стр глав. књ.	ДНЕВНИК			
			Прво- бележница	Благајница		Потражује
				Дугује		
	<u>Пренос Дин.</u>		31065 —	50443 38	36834 88	
10	<i>Рн. меница на прош.</i> <i>Рну дом. меница</i> за послат на прот. бр. 49 .		500 —			
	<i>Рн. Ресав. Штедион.</i> <i>Рну трошкова</i> за трошак при есконтов. . . .		1 50			
	<i>Рн. депон. меница</i> <i>Рну дом. меница</i> за посл. у депон. менице бр. 70 .		1200 —			
	<i>Рн. дом. меница</i> <i>Рну депон. меница</i> за враћен из депо-а бр. 16 .	Е	1150 —			
15	<i>Рну улагача</i> за примљ. улог по реш. уп. од.	И		150000 —		
16	<i>Од Рна мен. реал. кред.</i> за издат зајам по сола меници број 1 и 2	О			6300 —	
18	<i>Рну дом. меница</i> за напл. мен. бр. 21 и 22	Л		205543 —		
	<i>Рну прошест. меница</i> за напл. мен. бр. 49	И		500 —		
	<i>Рну попусти</i> за дисконтов. бон. бр. 1	Ј		1400 —		
	<i>Од Рна држ. бонова</i> за купљен бон бр. 1 од Н. Н.	Е			30000 —	
	<i>Од Рна хипот. зајма</i> за издат зај. на хип. бр. 1, 2, 3, 4				86500 —	
	<u>Пренос Дин.</u>		33916 50	205543 38	159634 88	

8

Дани	МЕСЕЦ ДЕЦЕМБАР 1920	Стр. глав. књ.	ДНЕВНИК			
			Прво- бележница	Благајница		Потражује
				Дугује		
	<u>Пренос Дин.</u>		33916 50	205543 38	158634 88	
18	<i>Рн. прошестов. меница</i>					
	<i>Рну меница на прош.</i>					
	за враћен са прот. бр. 49		500 —			
20	<i>Рну држ. бонова</i>					
	за напл. бр. 1 бона			30000 —		
	<i>Рну кам. држ. бонова</i>					
	за 5% камате од 5. септ.			312 50		
	<i>Рну меница реал. кред.</i>					
	за напл. мен. бр. 1			1300 —		
	<i>Рну камаше реал. кред.</i>					
	за нап. на мен. бр. 1			1 75		
	<i>Од Рна Нар. Банке</i>					
	за исплату салда					20417 05
	2 дужника					
	<i>Рну Народне Банке</i>					
	<i>Рн. кам. у шек. рач.</i>					
	за обрач. кам. по изводу		384 —			
	<i>Рн. трошкова</i>					
	за трошк. по изводу		33 40			
23	<i>Рну кам. зајма на зал.</i>					
	за кам. на залогe бр. 18—20			193 05		
	<i>Рну провизије</i>					
	за напл. провизију			19 —		
	<i>Рну тискарија</i>					
	за штамп. предм.			6 20		
	<u>Пренос Дин.</u>		34833 90	237376 88	180052 28	

Ф О Л И Ј Е

Дани	МЕСЕЦ ДЕЦЕМБАР 1902	Стр. глав. књ.	ДНЕВНИК			
			Прво- бележница	Благајница		Потражује
				Дугује		
	<u>Пренос Дин.</u>		34833 90	237375 88	180052 28	
23	<i>Рну процене</i> за напл. процену			14 80		
	<i>Од Рна зајма на залоге</i> за издат зајам бр. 18—30				2786 —	
	<i>Од Рна поштарине</i> за издате марке				3 80	
	<i>Од Рна трошкова</i> за дрва, пренос и сечење				41 —	
24	<i>Рну дом. меница</i> за напл. мен. бр. 23.	Е		960 —		
	<i>Рну улагача</i> за примљ. на улог бр. 1	Ј		10000 —		
	<i>Од Рна плаше</i> за изд. плату за месец дец.	И			368 —	
	<i>Од Рна дневнице</i> за испл. дневницу	Л			80 —	
	<i>Од Рна трошкова</i> за допис послужитељима	О			10 —	
28	<i>Од Рна Пешра Тодоровића</i> за плаћен подвоз на 6 ваг.	Ф			132 —	
	<i>Рн ком. стовариштва</i> <i>Рну Пешра Тадоровића Краг.</i> за примљ. на ком. прод. 6 в.		8460 —			
29	<i>Рну комис. стовариштва</i> за продатих за готово Зах. Поповићу 2 в. ш. à 15.50			3100 —		
	<u>Пренос Дин.</u>		43293 90	251450 68	183413 08	

Дани	МЕСЕЦ ДЕЦЕМБАР 1902	Стр. глав. књ.	Д Н Е В Н И К			
			Прво- бележница	Благајница		Потражује
				Дугује		
	<u>Пренос Дин.</u>		43293 90	251450 68	183473 08	
29	<i>Рну опшпадака</i> за прод. 256 кгр. отп. . . .			11 —		
	<i>Од Рна ком. стоваришта</i> за прен. и провејавање пш.					32 —
	<i>Рн. опшпадака</i> <i>Рну ком. стоваришта</i> за 256 кгр. добив при пров.		11 —			
03	<i>Рн Петра Тодоровића</i> <i>Рну ком. стоваришта</i> за прод. по њег. нал. . . .		5640 —			
	<i>Рн Петра Тодоровића</i> 4-ици поверитеља <i>Рну камаше по шек. рач.</i> за 6 ⁰ / ₀ кам. од бр. 5336. . .		4 26			
	<i>Рну ком. провизије</i> за 5 ⁰ / ₀ провизије од 8540 . . .		427 80			
	<i>Рну провизије</i> за 1/2 ⁰ / ₀ провизије		4 15			
	<i>Рну поштарине</i> за пошт. и ост. тр.		7 50			
31	<i>Од Рна трошкова</i> за дат поклон у дин. 22.— „ милостињу . . . „ 10.— „ огласе у нови- нама „ 9.60					41 60
	<u>Пренос Дин.</u>		49388 61	251461 68	183546 68	

Дани	МЕСЕЦ ДЕЦЕМБАР 1902	Стр. глав. књ.	ДНЕВНИК			
			Прво- бележница	Благајница		Потражује
				Дугује		
	<u>Пренос Дин.</u>		49388 61	251461 68	183246 68	
31	<i>Од Рна станарине</i>					
	за плаћ. кирију месеца дец.					215 —
31	Салдо за изравнање . . .					67700 —
	<hr/>		49388 68	251461 68	251461 68	
	Салдо			67700 —		
	Закључно књижење					
31	<i>Рн. процене</i>					
	<i>Рну благајнице</i>					
	за исплаћену зараду 1 ⁰ / ₀ процениоцу закључно до 31 . . .					31 10
	2 дужника					
	<i>Рну преносне камаше</i>					
	за пренос унапред наплаћене камате и то					
	<i>Рн. кам. дом. меница</i>					
	за 9 ⁰ / ₀ од бр. 48440	1211				
	<i>Рн. кам. зајма на залогe</i>					
	за 12 ⁰ / ₀ / од бр. 870	29	1240			
	<i>Рн. кам. на улоге</i>					
	<i>Рну улагача</i>					
	за капиталисану кам. 4 ⁰ / ₀ од кам. бр. 30637		333 75			
	Закључак.					
	<i>Рач. изравнања</i>					
	Следећима 278831 65					
	за активу при попису					
	<i>Рну благајнице</i>		67668 90			67668 90
	<hr/>		69242 65	67700 —	67700 —	
	<u>Пренос Дин.</u>					

Дани	МЕСЕЦ ДЕЦЕМБАР 1902	Стр. глав. књ.	ДНЕВНИК			
			Прво- бележница	Благајница		Потражује
				Дугује		
	<u>Пренос Дин.</u>		69242 65	67700 —	67700 —	
	<i>Рну тискарија</i>		300 —			
	„ <i>дом. меница</i>		82970 —			
	„ <i>зајма на залогe</i>		6359 —			
	„ <i>шрошкова оснивања</i>		1500 —			
	„ <i>књига и прибора</i>		720 50			
	„ <i>намештаја</i>		1100 —			
	„ <i>стране монете</i>		269 87			
	„ <i>девиза</i>		706 88			
	„ <i>меничн. прошеста</i>		5 —			
	„ <i>депон. меница</i>	Е	35050 —			
	„ <i>меница код адв.</i>	Ј	680 —			
	„ <i>ресав штедион.</i>	И	1 50			
	„ <i>мен. реал. кредитш.</i>	Л	5000 —			
	„ <i>хин. зајма</i>	О	86500 —			
	Следећи 278831·65					
	<i>Рну изравнања</i>					
	<i>За пасиву при попису</i>	Ф				
	<i>Рач. главнице</i>		100000 —			
	„ <i>улагача</i>		170512 75			
	„ <i>ком. Петра Тодор.</i>		2244 29			
	„ <i>преносне камаше</i>		1240 —			
	„ <i>доб. и штете</i>		4834 61			
	<i>Рач. чоб. и штете</i>					
	Следећима 7277·35					
	<i>За расходе при закључку</i>					
	<i>Рну тискарија</i>		14 80			
	<u>Пренос Дин.</u>		559251 85	67700 —	67700 —	

Дани	МЕСЕЦ ДЕЦЕМБАР 1902	Стр. глав. књ.	Д Н Е В Н И К			
			Прво- бележница	Благајница		Потражује
				Дугује		
	<u>Пренос Дин.</u>		559251 85	67700 —	67700 —	
	<i>Рну трошкова оснивања</i>		91 —			
	„ <i>штанарине</i>		430 —			
	„ <i>књига и прибора</i>		26 —			
	„ <i>намештаја</i>		23 40			
	„ <i>шрошкова</i>		225 05			
	„ <i>плате</i>		736 —			
	„ <i>дневница</i>		155 —			
	„ <i>стране монете</i>		10 —			
	„ <i>девиза</i>		18 —			
	„ <i>кам. у шек. рач.</i>		379 74			
	„ <i>преносне камате</i>		333 75			
	„ <i>изравнања</i>		4834 61			
	Следећи 7277·35					
	<i>Рну добици и штете</i>					
	<i>За приходе при закљ.</i>					
	<i>Рач. кам. дом. меница</i>		4431 70			
	„ <i>писарине</i>		46 60			
	„ <i>кам. зајма на зал.</i>		360 85			
	„ <i>провизије</i>		36 90			
	„ <i>поштарине</i>		— 25			
	„ <i>попуса</i>		1400 —			
	„ <i>кам. држ. бонова</i>		312 50			
	„ <i>кам. мен. реал. кред.</i>		1 75			
	„ <i>ком. стоваришта</i>		259 —			
	„ <i>комис. провизије</i>		427 80			
	<u>Пренос Дин.</u>		573791 75	67700 —	67700 —	

Дани	МЕСЕЦ ЈАНУАР 1903	Стр. глав. књ.	ДНЕВНИК			
			Прво- бележница	Благајница		Потражује
				Дугује		
	<u>Пренос Дин.</u>		573791 75	67700 —	67700 —	
			57879 —	67700 —	67700 —	
1	Поновно отварање Рачуна					
	Следећи 278831.65					
	<i>Рчу изравнања</i>					
	За пренос активе на нов. рач.					
	<i>Рач. благајнице салдо</i>		67668 90	67668 90		
	„ <i>пискарџа</i>		300 —			
	„ <i>зајма на залогe</i>		6359 —			
	„ <i>домаћих меница</i>		82970 —			
	„ <i>шрошкова оснив.</i>	А	1500 —			
	„ <i>књига и прибора</i>		720 50			
	„ <i>намештаја</i>	Ј	1100 —			
	„ <i>стране монеше</i>	И	269 87			
	„ <i>девиза</i>		706 88			
	„ <i>мен. прошеста</i>	Л	5 —			
	„ <i>депон. меница</i>		25050 —			
	„ <i>мен. код адв.</i>	О	680 —			
	„ <i>Ресав. Штедион. ,</i>		1 50			
	„ <i>мен. реал. кред.</i>	Ф	5000 —			
	„ <i>хип. зајмова</i>		86500 —			
	<i>Рач. изравнања</i>					
	Следећима 278831.65					
	За пренос пасиве					
	<i>Рчу главнице</i>		100000 —			
	„ <i>улагача</i>		170512 75			
	„ <i>Петра Тодоровића</i>		2244 29			
	„ <i>преносне камаше</i>		1240 —			
	<u>Пренос Дин.</u>		112 620 44	67668 60		

Дани	МЕСЕЦ ЈАНУАР 1903	Стр. глав. књ.	Д Н Е В Н И К			
			Прво- бележница	Благајница		Потражује
				Дугује		
	<u>Пренос Дин.</u>		1126620 44	67668 90		
1	<i>Рну добити и шшеше</i>		4834 61			
	употреба добити¹					
	<i>Рач. доб. и шшеше</i>					
	2-ици поверитеља					
	<i>Рну резервног фонда</i>					
	за унос (додат) у смислу ч. 33					
	1% од д. 4834.61 Д. 483.46	Е				
	<i>Рну шансијеме</i>					
	за награду по чл. 57. и то:					
	4% Упр. Одбору Дин. 193.38	И				
	2% чиновницима „ <u>96.66</u>	Л	773 50			
6/III	<i>Рач. доб. и шшеше²</i>					
	3-ици поверитеља					
	за употр. добити у смислу	Ф				
	реш. збора од 5 марта					
	<i>Рну дивиденде</i>					
	за поделу 4% т. ј. 4 дин. по					
	уделу 4000.—					
	<i>Рну трошкова³</i>					
	за изд. по решењу					
	збора на милост. <u>9.96</u>		4009 96			
	ИТД. ИТД.					

¹ У смислу правила ово може да се књижи и при самом закључку ³¹/₁₂

² Ово је књижено после збора ⁶/_{III}. а тантијема се одмах исплаћује и одобрава се благајници.

³ Или Рачун милостиње.

Г Л А В Н А К Њ И Г А
О Б Р Т Н Е Б А Н К Е

1
Дугује

Рачун

ДАТУМ			Ст. днев.	динара		пара	
1902				динара	пара	динара	пара
Дец.	31	Рну Изравнања			100000	—	
						100000	—

Рачун страних

1902						
Дец.	5	Рну девиза	5	1107	—	
		„ провизије	5	16	25	
		„ поштарине	5	1	75	1125
						1125

главнице

Потражује

ДАТУМ			Ст. днев.	динара	пара	динара	пара
1902				динара	пара	динара	пара
Нов.	1	Од Рна благајнице	1	10000	—		
"	2	" " "		45000	—		
"	3	" " "		14000	—		
"	4	" " "		12000	—		
"	5	" " "		9000	—		
"	7	" " "		9000	—	100000	—
						100000	—
1902							
Јан.	1	Од Рна изравнања				100000	—

Кореспондената

1902			Ст. днев.	динара	пара	динара	пара
Дец.				динара	пара	динара	пара
Дец.	2	Од Рна наплата	4	1125	—		
						1125	—

2

Дугује

Рачун

ДАТУМ			Ст. днев.	динара		динара	
1902				динара	пара	динара	пара
Нов.	1/30	Рну 9-ици поверитеља	2			113229	—
Дец.	3	„ стране монете	4	195	13		
„	5	„ Народне Банке	4	20000	—		
„	5	„ тискарија	4	1866	15		
„	5	„ дом. меница	4	6	80		
„	5	„ кам. дом. меница	4	6240	—		
„	8	„ улагача	6	4260	—		
„	8	„ камате зајма на зал.	6	149	50		
„	8	„ процене	6	16	30		
„	8	„ тискарија	6	2	20		
„	10	„ кам. дом. меница	6	61	45		
„	15	„ улагача	7	150000			
„	18	„ дом. меница	7	3200	—		
„	18	„ протестов. меница	7	500	—		
„	18	„ протеста	7	1400	—		
„	18	„ државних бонова	8	30000	—		
„	20	„ камате држ. бонова	8	312	50		
„	20	„ меница реалн. кред.	8	1300	—		
„	20	„ камате	8	1	75		
„	23	„ 5-ици поверитеља	9	233	05		
„	24	„ 2-ици „	9	10960	—		
„	29	„ 2-ици „	10	3111	—	347044	83
						347044	83
1903							
Јан.	1	Рну изравнања				67668	90

Рачун камате

1902		Рну преносне камате	11	1211	—		
	31	„ доб. и штете		4431	70	5642	70
						5642	70

Благајнице

Потражује

ДАТУМ			Ст. днев	динара		динара	
1902				динара	пара	динара	пара
Нов.	1/30	Од Рна 13 дужника	2 и 3	95583	15		
Дец.	5	„ „ девиза	4	1186	18		
„	5	„ „ дом. меница	5	31500	—		
„	5	„ „ меничн. протеста	5	5	—		
„	8	„ „ зајма на залогe	6	1613	—		
„	10	„ „ улагача	6	30	—		
„	10	„ „ дом. меница	6	2500	—		
„	16	„ „ меница реалн. кред.	7	6300	—		
„	18	„ „ државн. бонова	7	30000	—		
„	18	„ „ хипотек. зајма	7	86500	—		
„	20	„ „ Народне Банке	8	20417	40		
„	23	„ „ 3 дужника	9	2830	80		
„	24	„ „ 4 „	9	458	—		
„	28	„ „ Петра Тодоровића	9	132	—		
„	29	„ „ ком. стоваришта	10	32	—		
„	31	„ „ трошкова	10	41	60		
„	31	„ „ станарине	11	215	—		
„	31	„ „ процене	11	31	10		
„	31	салдо за изравнање	11	67668	90	347044	83
						347044 83	

Дом. меница

1902				динара		динара	
				динара	пара	динара	пара
Нов.	1/30	Од Рна благајнице	1	3715	10		
Дец.	5	„ „ „	4	1866	15		
„	8	„ „ „	6	61	45	5642	70
						5642 70	

3

Дугује

Рачун стране

ДАТУМ			Ст. днев.	динара	пара	динара	пара
1902							
Дец.	2	Рну наплата	4	390	—		
"	3	"	4	175	—	475	—
						475	—
1903							
Јан.	1	Рну изравнања					

Рачун

1902			Ст. днев.	динара	пара	динара	пара
Нов.	1/30			Рну благајница	3		
						350	
1903							
Јан.	1	Рну изравнања				300	

Рачун Нишке

1902			Ст. днев.	динара	пара	динара	пара
Дец.	2			Рну наплата	4		
						650	

Рачун

1902			Ст. днев.	динара	пара	динара	пара
Дец.	31			Рну доб. и штете			
						46	60

4

Рачун

Рачун

ДАТУМ			Ст. днев.	динара пара		динара пара	
1902				динара	пара	динара	пара
Дец.	31	Рну благајнице	8			20417	40
		<hr/>		<hr/>		<hr/>	<hr/>
		<hr/>		<hr/>		<hr/>	<hr/>

Рачун

1902							
Дец.	6	Рну благајнице	5	1186	88		
"	5	" Нишке штедионице	5	945	—	1831	88
		<hr/>		<hr/>		<hr/>	<hr/>
		<hr/>		<hr/>		1831	88
1903							
Јан.	1	Рну изравнања				706	88

Рачун

1902							
Нов.	1/30	Рну благајнице	3	150	—		
Дец.		" "	8	30	—		
"	31	" изравнања	12	170512	75	170692	75
		<hr/>		<hr/>		<hr/>	<hr/>
		<hr/>		<hr/>		170692	75
		<hr/>		<hr/>		<hr/>	<hr/>

Рачун меничног

1902							
Дец.	5	Рну благајнице	5	5	—	5	—
		<hr/>		<hr/>		<hr/>	<hr/>
		<hr/>		<hr/>		5	—
1903							
Јан.	1	Рну изравнања				5	—

Народне Банке

Потражује

4

ДАТУМ			Ст. днев.	динара		динара	
1902				динара	пара	динара	пара
Дец.	5	Од Рна благајнице	4	20000	—		
"	20	" " 2 дужника	8	417	40	20417	40
						<u>20417</u>	<u>40</u>

ДЕВИЗА

1902				динара		динара	
				динара	пара	динара	пара
Дец.	5	Од Рна страних кореспон.	4	1107	—		
"	31	" " изравнања ,	11	706	88		
"	31	" " доб. и штете	12	10	—	1831	88
						<u>1831</u>	<u>88</u>

улагача

1902				динара		динара	
				динара	пара	динара	пара
Нов.	1/30	Од Рна благајница	1	6099	—		
Дец.	8	" " "	6	4260	—		
"	10	" " "	7	150000	—		
"	24	" " "	9	10000	—		
"	31	" " камате на улоге		333	75	170692	75
						<u>170692</u>	<u>75</u>
1903							
Јан.	1	Од Рна изравнања				170512	75

протеста

1902				динара		динара	
				динара	пара	динара	пара
Дец.	32	Од Рна изравнања				5	—
						<u>5</u>	<u>—</u>

5

Дугује

Рачун камате

ДАТУМ			Ст. дней.	динара	пара	динара	пара
1902							
Дец.	31	Рну улагача	11			333	75
						<u>333</u>	<u>75</u>

Рачун камате

1902			Ст. дней.	динара	пара	динара	пара
Дец.	31			Рну преносне камате	11	29	—
"	31	" добити и штете	12	360	15	389	85
						<u>389</u>	<u>85</u>

Рачун депонованих

1902			Ст. дней.	динара	пара	динара	пара
Дец.	5			Рну дом. мен.	5	25000	—
"	10	" " "	7	1200	—	26200	—
						<u>26200</u>	<u>—</u>
1903							
Јан.	1	Рну изравнања				25050	—

Рачун

ДАТУМ			Ст. дней.	динара	пара	динара	пара
1902							
Дец.	5	Рну Нишке Штедионице	5	3	50		
"	31	" доб. и штете	12	36	90	40	40
						<u>40</u>	<u>40</u>

на улоге

Потражује

5

ДАТУМ			Ст. днев.	динара		пара	
1902				динара	пара	динара	пара
Дец.	31	Од Рна доб. и штете	12			333	75
						<u>333</u>	<u>75</u>

зајма на залогe

1902			Ст. днев.	динара		пара	
Нов.	1/30			динара	пара	динара	пара
Дец.	8	Од Рна благајнице	2	47	30		
"	23	" " " "	6	149	50		
"	23	" " " "	9	193	05	389	85
						<u>389</u>	<u>85</u>

меница

1902			Ст. днев.	динара		пара	
Дец.	16			динара	пара	динара	пара
"	31	Од Рна дом. меница	7	1150	—		
"	31	" " изравнања	12	25050	—	26200	—
						<u>26200</u>	

провизије

ДАТУМ			Ст. днев.	динара		пара	
1902				динара	пара	динара	пара
Нов.	1/30	Од Рна благајнице	2	1	—		
Дец.	5	" " страних кореспонд.	5	16	25		
"	23	" " благајнице	9	19	—		
"	30	" " Петра Тодоровића	10	4	15	40	40
						<u>40</u>	<u>40</u>

6
Дугује

Рачун меница

1902						
Дец.	5	Рну дом. меница	5	680	—	
"	10	" " "	7	500	—	1180
						<u>1180</u>

Рачун

1902						
Нов.	1/30	Рну благајнице	3	88800	—	
Дец.	5	" "	5	31500	—	
"	8	" "	6	2500	—	
"	10	" депон. меница	7	1150	—	123950
						<u>123950</u>
1903						
Јан.	1	Рну изравнања	12			82970

Рачун

ДАТУМ			Ст. днев.	динара	пара	динара	пара
1903							
Дец.	31	Рну благајнице (исплата)	11	31	10		
					<u>31</u>	<u>10</u>	

Рачун зајма

1902						
Нов.	1/30	Рну благајнице	3	2066	—	
Дец.	1	" "	6	1613	—	
"	23	" "	9	2786	—	6459
						<u>6459</u>
1903						
Јан.	1	Рну изравнања	14			6459

на протесту

Потражује

1902						
Дец.	8	Од Рна протестованих мен.	6	680	—	
"	18	" " " "	7	500	—	1180
						<u>1180</u>

домаћих меница

1902						
Нов.	1/30	Од Рна благајнице	2	3200	—	
Дец.	5	" " " "	4	6240	—	
"	5	" " депон. меница	5	25000	—	
"	5	" " меница на прот.	5	680	—	
"	10	" " " " " "	7	500	—	
"	10	" " депонов. меница	7	1200	—	
"	18	" " благајнице	7	3200	—	
"	23	" " " "	9	960	—	
"	31	" " изравнања	12	82970	—	123950
						<u>123950</u>

процене

ДАТУМ			Ст. дней.	динара	пара	динара	пара
1902							
Дец.	1	Од Рна благајнице (наплаћ.)	6	16	30		
"	23	" " " "	9	14	80	31	10
						<u>31</u>	<u>10</u>

на залогe

1902						
Нов.	20	Од Рна благајнице	2	100	—	
Дец.	31	" " изравнања	13	6359	—	6459
						<u>6459</u>

7
Дугије

Рачун протестованих

1902						
Дец.	8	Рну меница на прот.	6	680	—	
"	11	" " " "	7	500	—	1180
						<u>1180</u>

Рачун трошкова

1902						
Нов.	1	Рну благајнице	2			1591 —
						<u>1591 —</u>
1903						
Јан.	1	Рну изравнања	14			1500 —

Рачун меница

ДАТУМ			Ст. дней.	динара	пара	динара	пара
1902							
Дец.	10	Рну протестованих меница	6	680	—	680	—
						<u>680</u>	<u>—</u>
1903							
Јан.	1	Рну изравнања	14			680	

Рачун Ресавске

1902						
Дец.	10	Рну трошкова	7	150		150
						<u>150</u>
1903						
Јан.	1	Рну изравнања	14			150

8 Дугује

Рачун

1902						
Нов.	1/30	Рну благајнице	2	215	—	
Дец.	31	” ”	11	215	—	430 —
						<u>430 —</u>

Рачун меница̄

1902						
Дец.	18	Рну благајнице	7			6300 —
						<u>6300</u>
1903						
Јан.	1	Рну изравнања	14			5000 —

Рачун државних

ДАТУМ			Ст. днев.	динара	пара	динара	цара
1902							
Дец.	18	Рну благајнице	7	30000		30000	
						<u>30000</u>	

Рачун књига

1902						
Нов.	1/30	Рну Благајнице	3			746 50
						<u>746 50</u>
1903						
Јан.	1	Рну изравнања	14			720 50

станарине

Потражује

1902						
Дец.	31	Од Рна доб. и штете	13			430 —
		<u> </u>				<u>430 —</u>

реалног кредита

1902						
Дец.	20	Од Рна благајнице	8	1300	—	
"	31	" изравнања	12	5000		6300 —
		<u> </u>				<u>6300 —</u>

бонова

ДАТУМ			Ст. днев.	динара	пара	динара	пара
1902							
Дец.	18	Од Рна благајнице	7	30000	—	30000	—
		<u> </u>				<u>30000</u>	<u>—</u>

и прибора

1902						
Дец.	31	Од Рна изравнања		720	60	
"	31	" доб. и штете		26	—	746 50
		<u> </u>				<u>746 50</u>

9

Дугује

Рачун хипо

1902						
Дец.	18	Рну благајнице	7	86500		86500
						80500
1903						
Јан.	1	Рну изравнања	14			86500

Рачун

1902						
Дец.	1/30	Рну доб. и штете	12			1400
						1400

Рачун

1902						
Нов.	1/30	Рну благајнице	3			1123 40
						1123 40
1903						
Јан.	31	Рну изравнања	14			1100

Рачун камате

ДАТУМ			Ст. дней.	динарп	пара	динара	пара
1902							
Дец.	31	Рну доб. и штете	12	312 50		312 50	
						312 50	

Рачун камате

1902						
Дец.	31	Рну добити и штете	13			1 75
						1 76

текарног зајма

Потражује

1902							
Дец.	31	Од Рна изравнања					86500 —
							86500 —

попуста (касашконта)

1902							
Дец.	18	Од Рна благајнице	7	1400 —		1400 —	
						1400 —	

намештаја

1902							
Дец.	31	Од Рна изравнања	12	1100 —			
"	31	" " доб. и штете		23 40		1123 40	
						1123 40	

државних бонова

ДАТУМ			Ст. днев.	динара	пара	динара	пара
1902							
Дец.	20	Од Рна благајнице	8	312 50		312 50	
						312 50	

реалн. кредита

1902							
Дец.	20	Од Рна благајнице	8	1 75		1 75	
						1 75	

10
Дугује

Рачун

1902						
Нов.	1/30	Рну благајнице	3	100	55	
Дец.	20	„ Народне Банке	8	33	40	
„	23	„ благајнице	9	41	—	
„	24	„ „	9	10	—	
„	31	„ „	10	41	60	226 55
						226 55

Рачун камате

1902					
Дец.	20	Рна Народне Банке	8		384 —
					384 —

Рачун

1902						
Нов.	1/30	Рну благајнице	3	368	—	
Дец.	23	„ „	9	368		736 —
						736 —

Рачун Петра

1902						
Дец.	28	Рну благајнице	9	132	—	
„	30	„ ком. стоваришта	10	5440	—	
„	30	„ камате на тек. рач.	10	4	26	
„	30	„ ком. провизије	10	42	80	
„	30	„ провизије	10	4	15	
„	30	„ поштарине	10	7	50	
„	31	„ изравнања	12	2244	29	8460 —
						8460 —

ТРОШКОВА

10

Потражује

1902					
Дец.	10	Од Рна Ресавске Штедион:	6	1 50	
"	31	" „ доб. и Штете . . .	12	225 05	226 55
					226 55

у тек. рачуну

1902					
Дец.	30	Од Рна Петра Тодоровића .	10	4 26	
"	31	" „ доб. и штете . . .	14	379 74	384 —
					384 —

плате

1902					
Дец.	31	Од Рна изравнања	13		736 —
					736 —

Тодоровића

1902					
Дец.	28	Од Рна ком. стовар.	9	8460 —	
				8460 —	
1903					
Јан.	1	Од Рна изравнања	14	2244 29	

11

Дугује

Рачун

ДАТУМ			Ст.днев.	динара		динара	
1902				динара	пара	динара	пара
Нов.	1/30	Рну благајнице	3	75	—		
Дец.	24	„ „	9	80	—	155	—
				<u>155</u>		<u>155</u>	

Рачун

1902			Ст.днев.	динара		динара	
Нов.	Дец.			динара	пара	динара	пара
1/30		Рну благајнице	3	370			
5		„ Нишке Штедионице	5	150			
24		„ благајнице	9	380			
31		„ добит. и штете	13	—	25	925	
						<u>925</u>	

Рачун

1903			Ст.днев.	динара		динара	
Дец.				динара	пара	динара	пара
2		Рну страних кореспонд.	4			1125	—
						<u>1125</u>	

Рачун комисионог

1902			Ст.днев.	динара		динара	
Дец.				динара	пара	динара	пара
28		Рну Петра Тодоровића	9	8460	—		
29		„ благајнице	10	32	—		
31		„ доб. и штете	22	259	—	8751	—
						<u>8751</u>	

Рачун

1892			Ст.днев.	динара		динара	
Дец.				динара	пара	динара	пара
29		Рну ком. стоваришта	10	11	—	11	—
						<u>11</u>	

12
Дугује

Рачун комис.

ДАТУМ			Ст. днев.	динара		динара	
1902				пара	пара		
Дец.	31	Рну доб. и штете	14			427	80
						427	80

Рачун преносне

1902			Ст. днев.	динара		динара	
Дец. 31				пара	пара		
Дец.	31	Рну изравнања	14			1240	
						1240	—

Рачун

1902			Ст. днев.	динара		динара	
Дец. 31				пара	пара		
Дец.	31	Рну 15-ици поверитеља				278831	65
						278831	65
1903							
Јан.	1	Рну 15-ице поверитеља				278831	65

Рачун добити

1902			Ст. днев.	динара		динара	
Дец. 31				пара	пара		
Дец.	31	Рну 13 поверитеља				7277	35
						7277	35
1903							
Јан.	1	Рну резерв. фонда		483	46		
„	1	„ тантијеме		290	04		
Мар.	6	„ дивиденде		4000	—		
„	6	„ трошкове		9	96		

провизије

Потражује ¹²

ДАТУМ			Ст. дней.	динара		динара	
1902				динара	пара	динара	пара
Дец.	30	Од Рна Петра Тодоровића .	10	427	80	427	80
						427	80

камате

1903							
Дец.	31	Од Рна 2 дужника	11	1240	—	1240	—
						1240	—
1903							
Јан.	1	Од Рна изравнања				1240	—

изравнања

1902							
Дец.	31	Од Рна 15-це дужника				278831	65
						278831	65
1903							
Јан.	1	Од Рна 15-це дужника				278831	65

и штете

1902							
Дец.	31	Од Рна 10 дужника				7277	35
						7277	35
1903							
Јан.	1	Од Рна изравнања				4834	61

13
Дугује

Рачун

ДАТУМ		Ст. днев.	динара	пара	динара	пара
1902						

Рачун резервног

Рачун

Рачун

тантијеме

Потражује

ДАТУМ			Ст. дней.	динара		динара	
1903				пара	пара		
Јан.	1	Од Рна доб. и штете . . .	15			290	04

фонда

1903					
Јан.	1				
Јан.	1	Од Рна доб. и штете . . .	15		483 46

дивиденде за 1902 год.

1903					
Јан.	1				
Јан.	1	Од Рач. доб. и штете . . .	15		4000 —

МИЛОСТИЊЕ

1903					
Јан.	1				
Јан.	1	Од Рач. доб. и штете . . .			9 96

**КЊИГА БИЛАНСИЈА
ОБРТНЕ БАНКЕ**

1

Годишњи биланс за 1902. год.

Фолија	РАЧУНИ	ЗБИР 31 ДЕЦ. 1902.		САЛДА	
		Дугује	Потражује	Дугује	Потражује
1	Главнице		100000 —		100000 —
2	Страних кореспонд.	1125 —	1125 —		
3	Благајнице	347044 83	279375 93	67668 90	
4	Камате дом. меница	1211 —	5642 70		4431 70
5	Стране монете	475 —	195 13	279 87	
6	Тискарија	350 —	35 20	314 80	
7	Нишке Штедионице	650 —	650 —		
8	Писарине		46 60		46 60
9	Народне Банке	20417 40	20417 40		
10	Девиза	1831 88	1107 —	724 80	
11	Улагача	180 —	170692 75		170512 75
12	Меничног протеста . .	5 —		5 —	
13	Кам. на улоге	333 75		333 75	
14	Камате зајма на зал.	29 —	389 85		360 85
15	Депон. меница	26200 —	1150 —	25050 —	
16	Провизије	3 50	40 40		36 90
17	Меница на протесту	1180 —	1180 —		
18	Домаћих меница	123950 —	40980 —	82970 —	
19	Процене	31 10	31 10		
20	Зајма на залогe	6459 —	100 —	6359 —	
21	Протестов. меница . . .	1180 —	1180 —		
22	Трошкова оснивања	1591 —		1591 —	
23	Меница код адвоката	680 —		680 —	
24	Ресавске Штедион.	1 50		1 50	
25	Станарине	430 —		430 —	
	Пренос дин.	435358 96	624339 06	186108 70	275388 80

1) За новембар је учињена засебна збирна билансија, што треба ради вежбања покушати.

Закључак 31. дец. 1902 год.

Рачун Изравнања		Рачун Доб. и Штете		НАПОМЕНА
Дугује	Потражује	Дугује	Потражује	
	100000 —			
67668 90			4431 70	по одбитку преносне према курсу ³¹ / ₁₂ 1902 г.
269 87		10 —		
300 —		14 80		
			46 60	
706 88		18 —		по курсу ³¹ / ₁₂ 1902
	170512 75			
5 —			333 75	
			360 85	по одбитку преносне
25050 —				
			36 90	
82970 —				
6359 —				
1500 —		91 —		амортизат. по правилима
680 —				
1 50				
		430 —		
185511 15	270512 75	897 55	4876 05	
(Активa)	(Пасивa)	(Расходи)	(Приходи)	

2

Фолија	РАЧУНИ	ЗБИР		САЛДА	
		Дугује	Потражује	Дугује	Потражује
	<u>Пренос Дин.</u>	435358 96	624339 06	186108 70	275388 80
26	Мен. реал. кред.	6300 —	1300 —	5000 —	—
27	Држ. бонова	30000 —	30000 —		
28	Књига и прибора	746 50		746 50	
29	Хипот. зајма	86500 —		86500 —	
30	Попуста		1400 —		1400 —
31	Намештаја	1123 40		1123 40	
32	Кам. држ. бонова		312 50		312 50
33	Кам. мен. реал. кред.		1 75		1 75
34	Трошкова	226 55	1 50	225 05	
35	Кам. у тек. рачунима	384 —	4 26	379 74	
36	Плате	736 —		736 —	
37	Петра Тодоровића	6215 71	8460 —		2244 29
38	Дневнице	155 —		155 —	
39	Поштарине	9 —	9 25		0 25
40	Наплате	1125 —	1125 —		
41	Ком. стоваришта	8492 —	8751 —		259 —
42	Отпадака	11 —	11 —		
43	Ком. провизије		427 80		427 80
44	Преносне камате		1240 —		1240 —
		<u>677383 12</u>	<u>677383 12</u>	<u>281274 39</u>	<u>281274 39</u>

Надзорни одбор прегледао је овај биланс и закључак, сравнио пису нашао је да је у свему исправан и тачан.

Чланови;

(долазе потписи)

Рачун Изравнања		Рач. Доб. и Штете		НАПОМЕНА		
Дугује	Потражује	Дугује	Потражује			
185511	15	270512	75	897 55	4876 05	
5000	—					
720	50			26 —		
86500	—				1400 —	
1100	—			23 40		одпис за 2 мес. употребе
					312 50	обрачуната до ³¹ / ₁₂ 1902 г.
					1 75	
				225 05		
				379 74		
				736 —		
		2244	29			
				155 —		
					0 25	
					259 —	зарада
					427 80	на менице и залогe
		1240	—			
		4834	61	4834	61	Салдо чисте добити
278831	65	278831	65	7277	35	

Књиговођа,
Н. Н. с. р.

га је са главним и споредним књигама и стварним стањем по по-

Председник:

.....

**ИЗВЕШТАЈ УПРАВНОГ ОДБОРА
БЕОГРАДСКЕ ОБРТНЕ БАНКЕ — БЕОГРАД
О РАДУ У 1902 ГОД.**

ПОДНЕСЕН
ПРВОМ РЕДОВНОМ ГОДИШЊЕМ ЗБОРУ УДЕОНИЧАРА БАНКЕ
на дан 5 марта 1903 г.

Господо.

Управном Одбору је мило што, излазећи пред први збор наше нове установе, може констатовати да су се испуниле наде које су нас руководиле када смо приступили оснивању наше Обртне Банке.

Господо,

И ако је наш завод радио свега 2 месеца, ипак је постигао сјајан резултат и достигао је обрт од:

Дин. 1,354.766,24,

с тога је сасвим оправдано да ми са великом радошћу можемо констатовати да смо поред овако великог обрта покрили све трошкове, па да нам шта више преостаје чисте добити у износу од Дин. 483,46, која се има употребити првенствено по наређењу наших правила, па и поред тога претекло је да се дели удеоничарима Дин. 4,— по уделу, о чему ће збор доцније решавати.

Изволите саслушати кретање¹ појединих послова, из којих резултира стање, које је изложено у Рачуну изравнања, као и расходи и приходи који су изложени у Рачуну добити и штете.

¹) Ово се види из закључног збира и годишњег биланса.

Гошовина.

Благајница је примила свега	„	347044,83
„ „ издала свега	„	279373,93
Остало је стање готовине 31 децембра	Дин.	67668,90

Менице:

Есконтвано је ком. 365		
у износу	Дин.	123950,—
Наплаћено је	„	40980,—
Остало је у портфељу стање 31 децем.	Дин.	82970,—
У депоу код Народне Банке	„	25050,—
Код адвоката за паплату	„	680,—
Менице реалног кредита	„	5000,—
Једна страна меница	„	706,88
Свега стање 31. децембра	Дин.	114406,88

Зајмови;

Издато на залогe у вред-		
ности	Дин.	6459,—
Наплаћено	„	100,—
Издато на хипотеку	„	86500,—
Свега стање 31. децем.	Дин.	92859,—
итд. итд. итд. ¹		

Прихода је било;

Интерес:

на менице наплаћено	Дин.	5642,70	
пренето за 1903	„	1211,—	Дин. 4431,70
на залогe наплаћено	Дин.	389,85	
пренето за 1903	„	29,—	Дин. 360,85
на бонове и менице реалног кредита	„	314,80	
Свега	Динара	5106,80	

Зарада:

на комисионом послу	Дин.	259,—
на попусту	„	1400,—
Свега	Динара	1659,—
Разни приходи:	Свега	Динара 514,50

итд. итд. итд.

¹⁾ Ради веџбања треба израдити све по билансу и закључку.

Пошто сте саслушали овај рачунски део који се јасно види у Рачуну изравнања и Рачуну добити и штете, част је Управи да предложи збору да прими извештај Управног Одбора пошто саслуша извештај Надзорног Одбора, и моли да му збор изда разрешницу за свој рад у 1902 год.

Потпредседник,

.....

Председник Управе,

.....

Чланови:

.....

.....

Управник,

.....

РАЧУН ИЗРАВНАЊА (БИЛАНС)¹
И
РАЧУН ДОБИТИ И ШТЕТЕ

¹) Правило је да се износи на првом месту Рачун изравнања, а за овим Рачун добити и штете, пошто је Рачун изравнања главнији Рачун, јер он износи стварно стање на основу којих резултат или добит или штета (види стр. 26. ове књиге). Ова два Рачуна предају се јавности пре збора путем новина.

ИЗВЕШТАЈ НАДЗОРНОГ ОДБОРА БЕОГРАДСКЕ ОБРТНЕ БАНКЕ

О РАДУ У 1902 ГОД.

Господо,

На основу чл. 23. правила наше Банке вршио је Надзорни Одбор своју дужност, и прегледао је редовно рад и књиге банчине, контролисао рад Управног Одбора и посленог особља; вршио је прегледе благајнице, ручне и главне, редовно и изненадно; прегледао је месечни па и овај годишњи рачун; сравнио је рачунска стања са стварним и нашао је да је све тачно и исправно.

Надзорном је Одбору част предложити да се приме завршни рачуни наше Банке као исправни и да се за овај исправни рад разреши Управни, а према томе и Надзорни Одбор од сваке даље одговорности.

Потпредседник,

Председник,

Чланови:

(Имаовина) Дугује

Рачун изравнања

А К Т И В А					
I	Готовина:				
	у сребру и ситнини	67668	90		
	у страној монети К. 257 по курсу .	269	87	67938	77
II	Меница:				
	у портфељу	82970	—		
	депонованих	25050	—		
	код адвоката за наплату	680	—		
	менице реалног кредита	5000	—		
	у страној монети К. 706,88	706	88	114406	88
III	Зајмови:				
	по залогама	6359	—		
	хипотекарни	86500	—	92859	—
IV	Намештај и прибор:				
	намештај Дин. 1123,40				
	отпис „ 23,40	1100	—		
	канцелар. прибор . Дин. 746,50				
	отпис „ 26,—	720	50		
	пискарије Дин. 314,80				
	расходовано „ 14,80	300	—	2120	50
V	Трошак оснивања: Дин. 1591,—				
	отписано „ 91,—			1500	—
VI	Два дужника:				
				6	50
				278831	65

Упрввиик,

Сравнили смо овај Рачун изравнања са свима главним и споредним књигама, и нашли смо да је у свему тачан и исправан.

Председник Надзорног Одбора,

Чланови:

на дан 31. дец. 1902. Г. Потражује (Дуг)

П А С И В А			
I	Главница:		
	уплаћених 1000 удеоница à 100		100000 —
II	Резервни фонд:		
	образован по чл. 33. од добити 4834,61, 10%		483 86
III	Улози на штедњу:		
	стање 31. дец. са капитал. кам. .		170512 75
IV	Катата за пренос:		
	пренос унапред наплаћ. за 1903. г. на домаће менице и залогe		1240 —
V	Један поверилац:		2244 29
VI	Добит: Дин. 4834,61		
	од ове у Рез. фонд Дин. 483,46		
	4% Управ. и Надзорном Одбору	193 38	
	% тантијеме чиновницима	96 66	
	милостиње	9 96	
	дивиденда за поделу Дин. 4,—		
	по уделу	4000 —	
	пренос за идућу годину	51 15	4351 15
			278831 15

Београд, 1. Јануара 1903. г.

Књиговођа,

Председник Управног Одбора,

Чланови:

(Расходи) Дугује

Рачун добити и штете

I	Трошкови:			
	а) плата особљу	736	—	
	б) дневница	155	—	
	в) станарина	430	—	
	г) милостиња	11	35	
	д) трошкови	213	70	1546 05
II	Камата:			
	а) капиталисано на улоге	333	75	
	б) обрачунато по текућем рачуну	379	74	713 49
III	Отписи: при трош. за основиње	19	—	
	од књига и прибора од 746,50	26	—	
	„ намештаја 1123,40	23	40	
	„ тискарија (расходовано)	14	08	254 20
IV	Губитак:			
	на страниј монети	10	—	
	на девизама	18	—	28 —
V	Добит за изравнање:			
	10% Рез. Фонду	483	46	
	6% тант. управи и чинов.	290	04	
	милостиње	9	96	
	пренос за 1902. г.	51	15	
	за поделу удеоничарима (дивиден.)	4000	—	4834 61

Управник,

Надзорни Одбор прегледао је овај рачун доб. и штете, сравнио га је са свима књигама, и нашао да је у свему тачан и исправан.

Председник,

Чланови:

на дан 31. дец. 1902 г.

Приходи

I Камата:			
а) на дом. меницама Дин. 5642,70 пренесена „ 1211,—		4431 70	
б) на залогe Дин 389,85 пренесена „ 29,—		360 85	
в) на боновима		312 50	
г) на менице реалног кредита .		1 75	5106 80
II Разни приходи:			
а) од писарине		46 60	
б) „ провизије		32 75	
в) „ поштарине		25	
г) „ рабата		1400 —	
д) „ комисионог посла		259 —	
ђ) „ провизије		43 95	2170 55
			7277 35

Књиговођа,

Председник,

Чланови:

ФАБРИЧКО КЊИГОВОДСТВО

Фабрика уопште зове се радионица за израду нарочитих предмета, у којој се поделом рада и употребом разних справа, радне снаге човечје, парне и водене, долази до савршенства у изради и до што јевтинијих израђевина (фабриката).

При оснивању фабрике треба имати иста правила на уму као и при оснивању некога новчаног завода, т. ј. треба оценити да ли има потребе и могућности за остварење; да ли ће моћи опстати и издржати утакмицу (конкуренцију) већ подигнутих фабрика за истоветне артикле и, најзад, да ли има за то стручних лица и јевтине радне снаге. Тек ако има ових погодаба, тек се тада приступа оснивању фабрике, коју може основати једно или више приватних лица (индустријалаца), или је оснивају удеоничка друштва, нарочито ако је потребан већи капитал.

Било да је фабрика својина једног лица, другарске (ортачке) фирме или удеоничког друштва, она треба своје трговачке књиге да води по систему двојнога књиговодства с највећом тачношћу, до најмањих ситница, тако рећи с правом педантеријом. То се „*фабричко књиговодство*“ у главном, ни мало не разликује од онога с којим смо се већ упознали; сва до сада наведена правила о оснивању књига за самца, за другаре и за удеоничка друштва, даље о току и начину књижења итд., важе и за фабричко књиговодство. Једино што ће бити ново то је сам закључак, годишњи па и месечни који се разликује од до сада наведених, као и упознавање неких главнијих Рачуна које до сада нисмо имали а који имају главни задатак да се дође до жељенога циља.

Циљ је фабричком књиговодству да се стара о имаовини и да нам покаже не само тачна стања већ и приходе и расходе, до најмањих ситница; да нам покаже уједно и

оно што је најглавније, а то је цену стајања (prix de revient, Erzeugungs-Kostenpreis) израђених предмета (фабриката). Даље нам служи фабрично књиговодство као саветодавац, јер нам оно показује и откуда има штетних последица у раду (ако их има), те да се још за времена учини што треба да се оне отклоне, нпр. набавком нових машина (справа), бољом поделом рада, смањивањем трошкова ит.д., дакле уопште реорганизацијом фабрике и начина рада.

Цена стајања фабриката је управо душа — језгра — целоме послу; стога се на израду, тј. на саму фабрикацију, обраћа највећа пажња, јер и најмања нехатност, непажња или рад без рачуна доводе до недогледних штетних последица, које су на први поглед, истина, неприметне, али, при огромном послу оне се често понављају те најзад донесу *осешну шшешу!* *Фабрикацији*, којом рукује шеф — стручњак, *циљ је да по квалишешу (каквоћи) израђује што боље и што јевтиније фабрикате*, да доноси добити а да ипак издржи конкуренцију са другим сличним установама.

Да би се овај циљ постигао потребно је пре свега да је управник (руководалац) фабрике стручно техничко лице, а да поред тога има и трговачкога духа и образовања. Он треба да располаже спремним, извежбаним и опробаним шефом фабрикације, а овај опет ваљаним, вредним, поштеним и вештим надзорницима за поједина одељења, који би умели упутити и научити раднике и раднице да дођу до савршенства у изради те да тиме користе и фабрици и себи самима, имајући и већу зараду, па ће у фабрици наћи и свој опстанак.

Фабричке раднике треба свака фабрика помоћу свога управника, техничкога шефа и својих надзорника сама себи да спреми за дотични посао, да их упутити и оспособити за рад, тако да радници имају у фабрици толико зараде да од ње могу живети и издржати своју породицу, из које се обично опет регрутују нови радници, нов подмладак. Фабрици је даље дужност, а већ и сама човечност то налаже, да се стара о здрављу радничкога особља, о доброј, крепкој а сразмерно јевтиној храни, здравој води, здравом локалу у коме раде, и о становима у којима живе, а тако исто и да им у случају болести или смрти укажу сваку помоћ.

Већа подuzeћа, веће фабрике (нпр. гвожђа, стакла ит.д.), која већ по закону не могу постојати у самим градовима, граде

својим радницима и чиновницима засебне станове. Ове радничке колоније чине утисак једнога села у коме су куће једна као друга, све једнаке. Ове колоније имају за животне намирнице и своје продавнице, апотеке, школе, па чак и своју богомољу.

Правило је да свака фабрика има и свога лекара, коме је обично стављено у дужност не само да лечи оболеле раднике, већ да их и редовно прегледа више пута преко године, па да уклони оне који би даљим радом шкодили себи или осталим радницима, долазећи с њима у додир. Нарочита статистика води се о здрављу радника, о поболевању, онеспособљењу за рад несрећним случајевима¹ и о умирању њихову, па се гледа, ма и већих материјалних жртава стало, да се стање поправи.

Болнички фонд, у који радници улажу од своје зараде редовно сваке недеље, када се и исплаћују, има циљ да у првом реду радницима буде материјална помоћ при руци; да добивају помоћ ради набавке лекова итд. Ну пошто овај фонд не би био довољан да подмирује и веће потребе, то су скоро све фабрике усвојиле да од своје чисте зараде уносе неки део као дотацију у болнички фонд.

Радници добивају код већих, уређенијих фабрика и своју радничку књижицу, којом се радник легитимира и у којој је његова личност тачно описана, као и то: откада ради, у којој је фабрици и колико је времена провео, на каквом послу, па и како се владао за све то време. Ове књижице издају саме фабрике, а надлежна их власт потврђује, или их саме власти издају, као што је код нас заведено.

За сваког се радника отвара у радничкој књизи засебна партија, у којој се оно што је у његовој књижици већ наведено преписује, а даље се у њој бележи све што се на тога радника односи, као одсуство, болест, казна итд.

Сваки настојник или надзорник одељења води о својим радницима засебну радничку књигу, у коју, поред имена радникова, записује и посао који му је предан на израду, те да му се на основу тога одреди и зарада (Accord) и заведе у платној листи (Lohnliste) при исплати а према утврђеном мерилу или од комада израђенога артикла, или од туцета, на стотину, хиљаду комада итд.

¹ За које постоје нарочита осигуравајућа друштва.

Вештији радници израђују више па више и примају, а то уједно подстрекава и остале да се боље извежбају у раду, да не дангубе, те да и они до што веће зараде дођу.

Надничари који обављају послове по свима одељењима, који дакле не израђују артикле, већ врше разне друге послове, плаћају се *на дан*, а сви остали према израђеној количини.

Подизање саме фабрике бива на месту које је, према артиклима које израђује, најподесније. Веће се фабрике подижу ван градова, а најподесније на каквој реци или потоку; али се при том, из здравствених разлога, пази да се фабрика, ако је иоле могућно, подигне на реци или потоку ниже града или села, да не би фабрички измеци, ако су шткодљиви, кужили воду и ваздух.

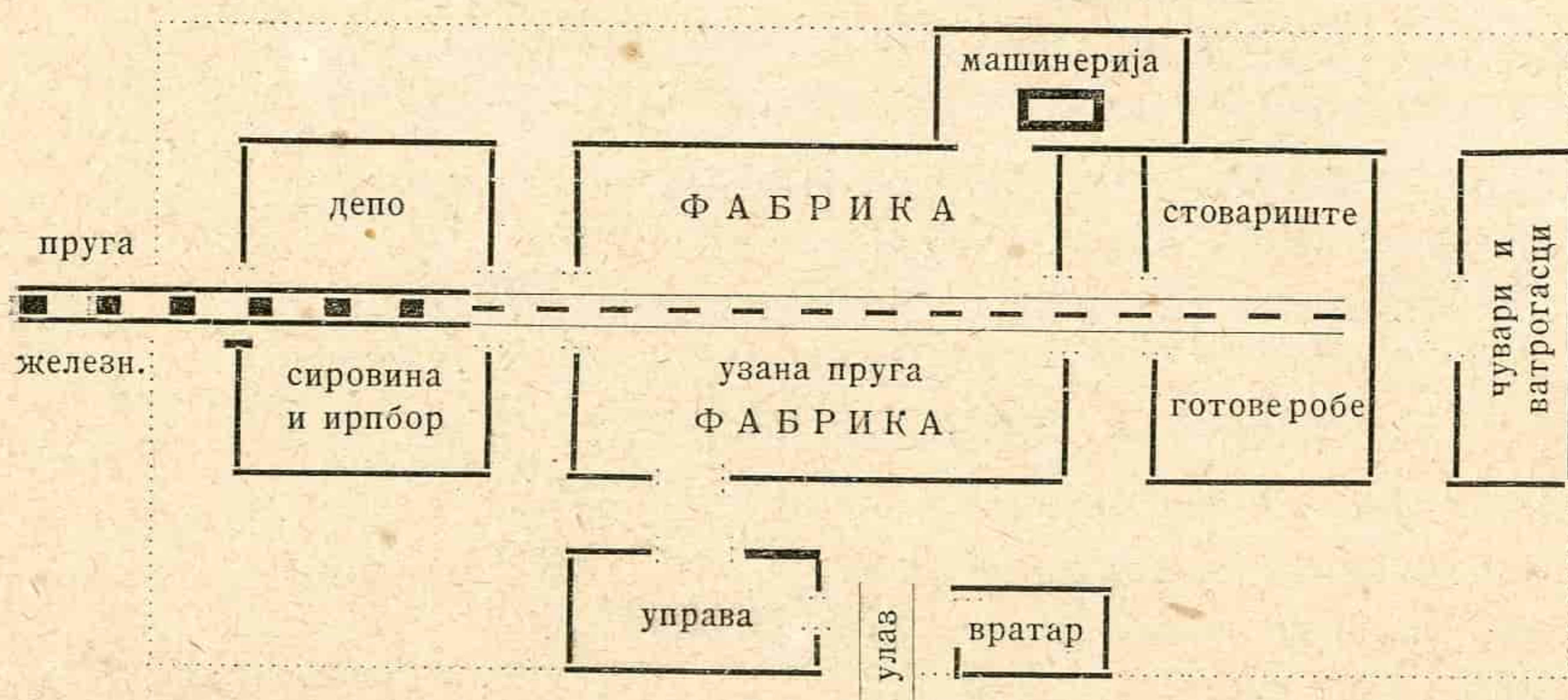
При подизању фабрике гледа се, даље, да она лежи или близу железничке пруге, или на таквом месту на коме се лако може добити веза са железничком мрежом. Фабрика треба пре свега да је *добро ограђена* и да има свега један улазак, да би се могла водити контрола при улазу и излазу радника и осталогa фабричког особља. На вратима фабрике треба да има вратар (Portier), коме је искључива дужност да пази да нико од радника или ко било не би изнео што из фабрике. Раднике пушта вратар из фабрике само ако овај покаже допуст свога старешине. Вратар прегледа сваког радника који излази из фабрике, а при напуштању рада (у подне и у вече) сви се радници подвргавају прегледу, нарочито ако се за израду употребљавају предмети који су и иначе свакоме, па и раднику, потребни (алати и т. д.). Ова такозвана „визитација“ врши се редовно над свима радницима без изузетка.¹

Распоред у згради једне фабрике треба да је добро смишљен, и обично се удешава по овом главном начелу:

Сместиште сировина и прибора треба да је уза саму реку или пругу; до ове зграде треба да је зграда за израду (фабрика), а одмах до ове зграда за сместиште израђене робе. Спроћу ових зграда треба да је, по могућству, у средини

¹ Ако се посумња, нарочито у женску радницу, може се она одвојити и подврћи телесној визитацији у засебној одаји, у којој женска лица врше преглед.

зграда за управу (дирекцију). Како би отприлике изгледао такав распоред фабричких зграда показује ова скица:

Сем ових главних зграда има још и разних других које су потребне за стан чувара¹, ватрогасаца за коњушницу итд.

Фабричко књиговодство, као што је речено, ни мало се не разликује од осталог до сада познатог; једино што код фабрика има још неких Рачуна којих иначе у трговачким радњама и новчаним заводима нема. Какви су то Рачуни може се у главном видети већ из саме поделе рада као што горњи нацрт показује, те су према томе у фабрикама најважнији Рачуни, које до сада још нисмо спомињали, ови:

Рачун сировина;

- „ **прибора** разног (економски артикли);
- „ **фабрикације** (израде);
- „ **стоваришта** израђене робе;
- „ **управе** са главним трошковима.

Ови су Рачуни језгра или центар фабричког књиговодства, стога ћемо о сваком засебно овде навести што је потребно.

Рачун сировина (Derôt) стара се о сировини која је набављена за прераду, и води се као такав само ако има *раз-*

¹ Ноћни чувари морају наизменце целу ноћ бити на ногама, јер их контролише такозвани „контролни сат“, који је врло вешто удешен и навија се преко ноћ сваког сата, пола или сваке четврти сата на разним местима фабрике и то кључевима који су утврђени у зиду зграде. Чувар дакле мора да иде од кључа до кључа да би сат могао навити, а ако то пропусти то ће сат на пантлици тачно показати у колико је сати пропустио навити сат на том и том месту.

них земаљских производа итд. који се набављају у циљу да се од њих прерадом добива фабрикат. Ако се само *једна* врста или *мањи број* сировина прерађује, онда се за сваку отвара нарочити Рачун, као нпр. код млинова Рачун пшенице, Рачун ражи, кукуруза итд.; или, код пиварâ, Рачун јечма или Рачун слâде итд. Било да се води заједнички Рачун сировина, или да се за сваку отвори засебан Рачун, увек важи правило, да ти Рачуни *дугују* при улазу сировине у радњу (фабрику) по *цени стајања*,¹ а потражују при излазу *по истој* цени од Рачуна Фабрикације, којој се сировина предаје на израду. Разлика је дакле између овога Рачуна и Рачуна робе једино у томе што роба при излазу потражује по цени *продајној*, што овде не може бити случај јер се сировином не тргује. Што се год јевтиније сировина набавља, то ће и фабрикати бити јевтинији.

При закључку закључује се Рачун сировина Рачуном изравнања, који прима стање сировине колико вреди према цени, стајања; па све да је сировина иначе и скочила у цени ипак се узима по цени стајања, јер ће се добит показати на јевтинијој фабрикацији а скупљој продаји, која мора наступити баш стога што је сировина скочила у цени па ће и фабрикти скочити, нпр. фабрикати од свиле, памука, гвожђа, шећера итд.

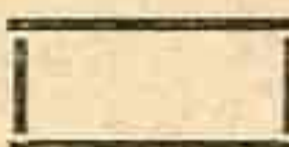

На челу одељења за сировину има код већих фабрика нарочити шеф, који треба да је прави трговац, пошто је његово одељење трговина, која набавља где боље и јевтиније нађе, а издаје (продаје) своју робу по цени стајања само фабрикацији, и то на основу требовања (Bedarfschein, Com-mande), која морају бити оверена од шефа фабрикације и контролора фабрике, или баш и од самога управника, како је већ у фабрици заведено.

За сировину се води и засебно шконтро, које се закључује свакога месеца ради месечнога закључка, о чем ће бити доцније говора.

Рачун прибора, или боље **Рачун економских артикала** (Economieartikeln) води се или као заједнички Рачун екон. артикала, који се тада стара о свима стварима што се или додају си-

¹ т. ј. куповна цена заједно са трошковима око преноса, за царину ажију, као код робе,

ровини као сурогати, или су иначе потребни за рад, као *алаши гориво, зејшин* итд.; или се дели на поједине Рачуне, као нпр. што то чини Зајечарско Индустријско Удружење,¹ које своје годишње извештаје износе у „Трговинском Гласнику“, а ти извештаји могу служити за углед. Сви ови Рачуни дугују при улазу дотичне ствари по цени стајања (коштања), а потражују од Рачуна фабрикације по истој цени, као и код сировине. Ови се Рачуни закључују Рачуном изравнања, и о њима се, за сваки артикал, води засебно шконтро, а поред тога су, код већих и уређенијих фабрика, уведени такозвани „*лиштови штања*“ (Standtafel,-zettel). Ови листићи висе код свакога артикла, као оно листић са ценама код тканина, и на њима се одмах забележи шта је докупљено (дометнуто) а шта је извађено од дотичног артикла, тако да се увек на први поглед види *штање* те се тако може контролисати — упоредити са шконтро-књигама а ове опет са дотичним Рачуном. Овакав се листић прилепљује на крутој хартији (картону), и кад се испише прилепи се преко тога нова, чиста хартија, или се, према укусу, другчије удеси. Такав би листић изгледао нпр. овако :

Пиле (турпије)		
165 ком. 	140 ком. 	300 ком.
— 20	+ 40	+ 6
<hr/>	<hr/>	<hr/>
145	180	306
+ 10	— 15	
<hr/>	<hr/>	
155	165	
		1) (облик)

Одељењем овим рукује економ Фабрике, који набавља све потребне артикле; стога треба да је трговачки образован а сем тога поштен и веран, јер му се даје прилика да се при набавци корисги, пошто се његови артикли не набављају у већим партијама, као сировина. Код државних се фабрика набављају и сировина и прибор и економски артикли путем лицитације, само да се добију што јевтиније и да се избегну злоупотребе. Наша фабрика дувана, кад је црешла у државне

¹ Писац је имао част да оснује књиге овом вредном удружењу.

руке, имала је већ то горко искуство да су се њени чиновници, понајвише странци, користили при набавци на штету саме фабрике и монопола,¹ о чем је у своје време било толико говора и у самој штампи па и у Народној Скупштини (год. 1889).

Рачун фабрикације, овај најважнији фабрички Рачун, јесте средиште или центар свију Рачуна и свега рада фабричког. Он се стара о самој изради фабриката и треба, ако се све тачно води, да покаже и најмању промену у цени стајања, била она у корист или на штету фабрике. Рачун фабрикације води се само код оних фабрика које израђују више врста фабриката прерађивањем разне сировине; напротив, фабрике које производе или само један артикал или мањи број врста, не воде Рачун фабрикације, *већ воде Рач. за дошични артикал*; нпр. код пиваре замењује Рачун фабрикације Рачун пива (Рачун шпиритуса, Рачун брашна итд.). Сви ови Рачуни, као и Рачуни фабрикације, дугују Рачуну сировина и Рачуну економских артикала за изузете вредности по цени стајања дотичних артикала. Они, даље, дугују за све остале трошкове, издатке, употребу алата, плате, порез, амортизацију итд. Тим се задуживањем добива тачна цена стајања за све израђене артикле, које фабрика предаје стоваришту израђене робе и потражује од њега по цени по коју ће се продавати (продајна цена), те стога у Рачуну фабрикације резултира добит, ако је има, а тако исто и штета.

Контролор и књиговођа, који оверавањем појединих требовања имају пред собом тачан преглед колико је утрошено сировине и економских артикала, као и о осталим трошковима итд., а имају сем тога и извешће из фабрике, колико је предала стоваришту, а ово, колико је примило (контрола), те према томе калкулишу шта *сразмерно* стаје свака врста артикла. Овакав се преглед чини на крају свакога месеца и подноси се, понекад и са извештајем, управи на увиђај.

Рачун фабрикације, или одговарајући поједини Рачуни (пива, брашна итд.), закључује се само Рачуном Доб. и Штет. претпостављајући да је сва сировина утрошена (прерађена) и предата стоваришту као фабрикат, што обично и бива јер

¹ Писац је баш у ово доба био књиговођа у фабрици дувана, па је, бранећи интересе тога завода, имао доста неприлике!

се на крају године удеси тако да $\frac{31}{12}$ буде фабрика празна. Али се дешава и то да фабрике нису у стању да удесе тако да баш $\frac{31}{12}$ све буде прерађено, већ се тога дана затече још и сировине и прибора, или у пола израђених фабриката, или отпадака. У таквом се случају за вредност тих предмета оду- жује Рачун фабрикације а задужују се дотични Рачуни, као Рачун полуфабриката, Рачун отпадака итд., па се ови Рачуни при закључку закључују Рачуном изравнања. Сутрадан врати Рачун изравнања стања наведеним Рачунима, а ови предају вредност поново Рачуну фабрикације, те се тиме изравнају. (Рачун отпадака може да се стара или о отпадцима који имају неку вредност, или који су без вредности.)

Рефабрикација, тј. поновно израђивање једном већ израђених артикала, врши се, истина, у фабрици, али се о томе послу стара засебан рачун рефабрикације. Он се задужује вредношћу примљене робе¹ и поновном изработом, а одобрава му се вредност коју, ради продаје, уступа даље стоваришту.

Одељењем фабрике рукује шеф фабрикације. Он је стручно лице, које издаје за фабрику све потребне наредбе и упутства. Њему су сви настојници појединих одељења потчињени. Шеф фабрикације врши поруџбину потребних сировина од стоваришта сировина, прибора, екон. артикала итд.; он одређује кад ће неко одељење почети кад престати радити, колико ће израђивати, да ли ће и ноћу радити, ако се у редовно време рада послови не би могли свршити (за ноћни се рад више плаћа). Шеф је фабрикације управо душа целе фабрике, и од њега зависи и ред и рад у самој фабрици.

Рачун стоваришта фабриката. Стовариште израђене робе као што се види из нацрта, јесте одељење које из фабрике прима фабрикате ради продаје. Продаја се врши или непосредно потрошачима, или, као што је код већих фабрика, имају једнога главног продавца, који узима робу за свој (чврст) рачун, те фабрика нема ни вересије нити икаква рачуна са самим потрошачима. Ово је случај и са продајом дувана.

¹ Вредност се одређује при пријему за фабрикацију, и може да буде знатно мања од продајне цене, ако су нпр. артикли били изложени квару.

Раније имала је једна фирма сву великопродају за целу земљу а сада је то подељено по окрузима.

Рачун стоваришта фабриката прима робу по списку шефа фабрикации, и дугује по цени продајној а *пошражује* по истој цени, те према томе не показује ни приход ни расход, а закључује се Рачуном изравнања.

Има случајева да се роба на самом стоваришту поквари или да каквим било случајем изгуби од своје вредности. Тада се та штета преноси на Рачун добити и штете, ако се ни рефабрикацијом не може довести у првобитно стање. За констатовање (утврђење, доказ) да је роба покварена, састави се протокол — записник — који потписују сви присутни и на основу којег се расходује неупотребљива роба. То се исто чини кад год се што расходује, као ембалажа, стари сандуци, алати (као старо гвожђе) итд. Ако фабрика отвори и детаљну продају за свој рачун, онда се детаљна продаја¹ задужује овим ставом:

Рачун дешаљне продаје

Рачуну стоваришта робе

За датих на дет. продају по списку
(или се ређају сви фабрикати)

Детаљна се продаја одужује или готовим новцем, или, ако се даје на кредит, меницама, што јој се одобрава; нпр.

Рачун дом. меница^â (или благајнице)

Рачуну дешаљне продаје

За примљ. мен. број 11 Дин.
(или за аконто прим.)

Рачун детаљне продаје закључује се Рачуном изравнања, а може и са Рачуном добити и штете, ако се у детаљној продаји артикли продају по већој цени (а не по лимитованој.)

У стоваришту израђене робе води се засебно шконтро за сваки артикал, а стовариштем рукује дотични шеф који је дужан да се стара да се купци на време задовоље, да нађе нове потрошаче, да огласима чини понуде и рекламе, и да увек састави предрачун, колико ће требати од појединих ар-

¹ Ово исто важи и за случај кад би се отворио и неки филијал за продају; овај би се задуживао још и свима трошковима.

тикала за неко време (за сезону) итд. Овај шеф је дакле одговоран ако неких артикала нестане, или ако је више израђено но што је потребно.

Код мануфактуре, а нарочито код тканина које су модни артикли, или само за неку сезону (летњу, зимску итд.) израђује се тканина у неколико квалитета, али без боје, без десеца, све у једној природној боји (Uniware), па се тек после по добивеној поруџбини израђују боје и десени и то *само онолико колико је поручено*. Ово је најпре завела Енглеска, а сада су већ и остали фабриканти ово као корисно усвојили.

Рачун управних трошкова, или Рачун главних трошкова стара се о свима трошковима који нису учињени за рачун ни једног од до сада наведених фабричких Рачуна. Овај Рачун *дугује* за све управне трошкове, а код неких фабрика и за Рефабрикацију, за административне трошкове, као плату, поштарину итд. Код неких дугује овај Рачун још и за осигурање, за провизију, и уопште за све издатке који нису чињени за неко фабричко одељење.

Рачун општих трошкова потражује износ целог дуговања од Рачуна фабрикације, те према томе неће предати своје салдо Рачуну добити и штете. Тако се ради само код оних фабрика које израђују *разне* артикле; напротив, при изради једнога или мањег броја артикала закључује се Рачун управних (општих) трошкова Рачуном добити и штете. Тада се и остали Рачуни који показују расходе, као плата, провизија, камата, поштарина итд., закључују Рачуном добити и штете, што ће се видети из примера који је овде доцније изложен.

Књиге фабричке, које се морају удесети по систему двојнога књиговодства, воде се онако како смо то већ видели, а споредних књига може свака фабрика себи удесити према потреби (сушове за поруџбине, за спискове, премере итд.).

Ток књижења је код фабрика као и код каквога већега, уређеног новчаног завода. Сва одељења дају књиговођи, ради даљег књижења, своја извешћа са дотичним требовањима, списковима, записницима и т. д., који претходно морају бити оверени од стране контролора.

Месечни закључак фабричких књига врши се на крају сваког месеца, и тада треба сва одељења фабрике да закључе своје шконтро-књиге, да се у свима одељењима фабрике изврше „премери“ (Rückwage,) те да се констатује колико се

при крају месеца затекло у одељењу сировине, прибора, отпадака, полуфабриката (недовршених), а у то ликоће олакшати Рачун фабрикации, који је при улазу у фабрику и стом вредношћу задужен.

Овим се премеравањем врши тачна контрола над одељењем, јер се зна шта је одељење примило, колико је утрошило и колико му је остало при месечном закључку у одељењу. Књиге једнога одељења морају се слагати с књигама одељења од којег је оно примило предмете на даљу прераду, а морају се слагати и с књигама онога одељења коме је предало на даљу израду, или на довршење, или на паковање, етикетирање итд.

Главна је контрола дакле у томе, да се сазна шта је учињено са сировином, у којој је количини утрошена и колико је фабриката од ње добивено.

ГОДИШЊИ ЗАКЉУЧАК

При годишњем закључку фабричких књига врши се онакав исти посао какав је већ наведен за месечни закључак, т.ј. шконтрирају се сва одељења, пошто су дотичне шконтро књиге закључене. Премери који су вршени у одељењу за фабрикацију при месечним закључцима, не врше се при годишњем закључку у том одељењу, пошто се увек удеси тако да је сва сировина прерађена и прибори утрошени, и да је фабрика празна. Да би се ово могло потпуно извршити, обично фабрике, ако им је то иоле могућно, обуставе рад при крају године за дан, два раније. За отпатке (употребљиве и неупотребљиве) начини се као што је познато, записник, и вредношћу коју ти отпатци представљају одужује се Рачун фабрикации.

Примери у облику пописа врше се у осталим одељењима при закључку књига, да би се сазнало стварно стање, и да би се водила контрола.

Остали закључак књига врши се као, што је већ наведено, т.ј. спроводи се све у Дневник, а из овога у Главну Књигу; начини се збир за децембар и, ако се све слаже, начини се годишњи збир (закључно књижење) а из закључног биланса начини се и сам закључак закључним ставом.

При овом закључку може да буде разлике од закључак, који су нам до сада познати, *само онда ако фабрика израђује*

више разних аршикала. У таквом случају прима Рачун изравнања Активу и Пасиву као обично, а Рачун добити и штете прима приход од Рачуна фабрикације (потражује); расходе пак може само неке да прими, као отписе од покретности, а остали се расходи и не појављују, пошто се још при закључном књижењу сви Рачуни расхода одужују, а задужује се Рачун фабрикације.

Напротив, код фабрика које израђују само један или мали број артикала и које, као што је познато, и не воде Рачун фабрикације већ Рачуне за дотичну врсту артикала, прима приходе и расходе Рачун добити и штете и упоређује их онако као што се обично ради у трговачкој радњи или у новчаном заводу.

Пример Рачуна добити и штете при изради једног артикла:

Дугује		Рачун добити и штете		Потражује	
31/12	РАСХОДИ:	31/12	ПРИХОДИ:		
	Рачуну плате	8500	Од Рачуна пива		
	„ огрева и гор.	1850	(зарада бруто) Дин. 52640		
	„ осветљења	730			
	„ пренос. трошк.	2460			
	„ трошарине	20200			
	„ попутнине	300			
	„ отписа	2166			
	„ оп. трошкови.	424			
	Чиста добит	16010			
		<u>52640</u>			<u>52640</u>

Пример Рачуна добити и штете при изради разноврсних артикала:

Дугује		Рачун добити и штете		Потражује	
	ОТПИСИ:				
	Рачуну непокретности	4214	Од Рач. фабрик. Дин. 45910		
	„ покретности	1420			
	Чиста добит	40276			
		<u>52640</u>			<u>52640</u>

Пример који следује објасниће и ток књижења и сам закључак фабричких књига.

ПРИМЕР

ЗА

ФАБРИЧКО КЊИГОВОДСТВО

ПРИМЕР ЗА ФАБРИЧКО КЊИГОВОДСТВО

СЛУЧАЈЕВИ:

1. *Маја*. Оснива се X. фабрика у Београду. Капитал је: 114000.—
Дин. у готову;
Ефеката: 50 акција Н. Банке à дин. 495.—; непо-
кретно имање на крагујевачком друму вредн. Дин.
28000.—
Фабрика дугује при оснивању: Управи Фондова
Дин. 14000.—; „Браћи Крсмановићи“ по облигац.
Дин. 5000.—.

ТРОШАК ОСНИВАЊА:

- Потврда, огласи, пут, трошк. итд. Дин. 1233.—
Књига и прибора набављено . . . „ 512.—
10. *Маја*. За ограду фабричног плаца . . . „ 4624.—
15. „ „ нивелисање плаца . . . „ 413·50
Дата капара предузимачу Дин. 5000.—; дата ка-
пара Ганцу и Комп. 8000 к. по 1·10 Дин. 8800.—
20. *Маја*. За личну употребу Дин. 150.— За надницу 3·60 —;
уложено код Беогр. Задруге са 4% 80.000; дато је
предузимачу Дин. 3000.—.
28. *Маја*. Плаћен подвоз и доплата за примљени казан 9870.—
у зл. Ажија 6% за купљено злато.
30. *Маја*. Трошкови преноса казана Дин. 28.—; купљено је
6 балвана по рачуну П. Тадића Дин. 143.—; послат
је путни трошак монтеру 250.—; поштарина и де-
пеше у току месеца 9·15; — дијурна општинској ко-
мисији 3 члана à 5 Дин. 15.—.

31. *Маја.* Плата чиновнику и чувару Дин. 50.—; за храну псета 4 Дин.; награда привременим послужитељима Дин. 30.—; хонорар књиговођи Дин. 300.—
1. *Јуна.* Дато аконто предузимачу Дин. 3000.—
5. „ Дигнуто са улога код Б. Зад. Дин. 20000.—; плаћено за дрвенарију Дин. 11000.—; дато је предузимачу Дин. 2000.—
10. *Јуна.* Дато је за подвоз машине Дин. 783.—; машине износе по фактури Сименса и Комп. 11580.— к. Да се исплати и то одмах 1580 у готову а остатак у 3 мен. пријема са роковима за 3 м., за год. и за 2 год.
23. *Јуна.* Подигнуто од Беогр. Зад. Дин. 400000.—; дато предузимачу 15000.—; за спровод електрике 146.—; инсталацију елект. у фаб. 384.—
30. *Јуна.* За спровод водовода Дин. 82.—; за израду водов. канала 538.50. за два громобрана и спровод 150.—; личан трошак 186.—; огласи 16 Дин.; поштарина 4 Дин.; плата сталном особљу 275.
2. *Јула.* Купљено сировине за 22000.—; трошак експед. и пренос 1600.—; враћено је са улога код Б. Задруге 14000.—; набављено раз. прибора 7266.—; и плаћено за прибор у готову 266.— а 7000 дат је менични пријем.
5. *Јула.* Дато је у фабрикацију сировине Дин. 4600.—; прибора 718.—.
9. „ исплаћене су акорди и наднице 428.—; предато је стоваришту гот. роб. за 3110.—.
10. *Јула.* Продато је са стоваришта Дин. 2960.— на отв. рачун. Унето је у стовариште из фабрике вредн. Дин. 1620.—; дато је сировине Дин. 1000.—; прибора 1164.—; издато надница и акорди 988.—; предато у стовариште 4600.—; продато је са стоваришта за готово 3000.—; продато је са стоваришта на меницу Бр. Дин. 1800.—.
18. *Јула.* Предато је стов. робе Дин. 8000.—; продато је за гот. 5000 Дин. са 2% каса шконта; продато је остатак стране монете за 812.—; примљено од разних особа аконто 330.—; исплаћен мен. пријем 4000.—
20. *Јула.* Примљено за рефабрикацију разне робе у вредн. 422.— Дин.; издата надница 1115.—; предато је стоваришту 2644.—; наплаћена је једна меница Бр. 620 Дин.

25. Јула. Заложени су ефекти код Пром. Банке у процењеној вредности од 25000.— и примљен је зајам Дин. 16000.— по залози; враћена је сва готовина од Беог. Задр. и наплаћен је интерес 163·20. на овај улог

Плаћен је мен. пријем Дин. 7000.— са 3% каса шконта; купљено је сировине за 6820.— К. и прибора за 2945.— К. и за обе суме издат је мен. пријем по нар. Срп. Кред. Банке.

31. Јула. Ситни трошкови у току месеца 244.—; плата 620.—; поштарина 84·40; обезбеђење 203·50 —; предато је стовар. робе за 4985.—

Пример: При премеру је нађено у фабрици отпадака и то: употребљивих у вредн. Дин. 412.—; неупотребљивих Дин. 26.—; непрерађене сировине 1820.—; неупотребљеног прибора 194.—; полуфабриката 1560.—;

У стоваришту робе констатовано, да је влагом уништено робе у вредн. Дин. 74.— што има да се расходује. Код прибора отпис 122.—; код разних особа сумњива потраж. 240 Дин.

ДНЕВНИК

При овом фабричком књиговодству књижено је из података све дневно непосредно у „Дневник“ који је спојен (тј. Благајница и Првобележница).

Ради вежбања, добро је да се из овог Дневника књижи у Благајници и у Првобележници (засебно).

Дани	МЕСЕЦ МАЈ 192	Стр. глав. књ.	Д Н Е В Н И К		
			Прво- бележница	Благајница	
				Дугује	Потражује
1	3 дужника 166750				
	<i>Рну главнице</i> за активу при оснивању				
	<i>Рн благајнице</i> за готовину		114000		
	<i>Рн ефикаша</i> за 50 акција Н. Б. à 445	24750	—		
	<i>Рн непокрешности</i> за имање на крагујев. друму	28000	—		
	<i>Рн главнице</i> <i>Рну интаб. облигац.</i> за дуг интаб. и то Управи Фондова 14000.— Браћи Крсмановић <u>5000.—</u>	19000	—		
	<i>Од Рна трошкова оснивања</i> за потврду, огласе пут итд. по рачуну				1233 —
	<i>Од Рна књига и прибора</i> за књиге и ост. приб.				512 —
	<i>Од Рна непокрешности</i> за ограду плаца фабричког.				4614 —
10	<i>Од Рна непокрешности</i> за нивел. плаца				413 50
15	<i>Од Рна непокрешности</i> за капару предуз. Н. Н.				5000 —
	<i>Од Рна стране монеше</i> за купл. К 8000.— а Дин. 110				8800 —
	<u>Пренос Дин.</u>	71750	—	114000	— 20582 50

2

Дани	МЕСЕЦ МАЈ 1902	Стр. глав. књ.	ДНЕВНИК					
			Прво- бележница	Благајнице		Потражује		
				Дугује				
	<u>Пренос Дин.</u>		71750	—	114000	—	20582	50
15	Од Рна личних трошкова за личну употребу шефа .						150	—
15	Рн машинерије Рну стране монете за машинерије Ганцу и К.		8000	—				
20	Од Рн трошкова за наднице à 1·80 дневно .						360	60
	Од Рна улога код Б. Задруге за уложено по 4 ⁰ / ₀ на штед.						80000	—
	Од Рна непокретности за датих пон. акон. предузим						3000	—
2	Од Рна машинерије за плаћену доплату и подвоз на казан						10451	60
30	Од Рна машинерије за пренос казана						28	—
	Од Рна непокретности за 6 балвана по рач. П. Т. .						143	—
	Од Рна машинерије за путни трошак монтеру .						250	—
	Од Рна поштарине за депеше и писма у месецу						9	15
	Од Рна трошкова за дијурну општ. ком. 3 чл.						15	—
31	Од Рна плаше за изд. посленику, чувару .						50	
	<u>Пренос Дин.</u>		79750	—	114000	—	114682	85

Дани	МЕСЕЦ МАЈ 1902	Стр. глав. књ.	ДНЕВНИК			
			Прво- бележница	Благајница		Потражује
				Дугује		
	<u>Пренос Дин.</u>		79750 —	114000 —	114682 85	
31	<i>Од Рна трошкова</i> за храну псета				4 —	
	<i>Од Рна трошкова</i> за награду привр. пословођи „ хонорар књиговођи . . .				30 — 300 —	
	<i>Рну улога код Б. Задруге</i> за враћен са ул. књиж. . . .			5000 —		
	<u>Салдо за изравнања</u>				3983 15	
			<u>79750</u>	<u>119000</u> —	<u>119000</u>	
	Јуни 1903					
1/1	Салдо за нов рачун ,				3983 15	
	<i>Од Рна непокрешности</i> за датих предузим. аконто.				3000 —	
5	<i>Рну улога код Б. Задруге</i> за враћено са ул. књиж. . .			20000 —		
	<i>Од Рна непокрешности</i> за дрвенарију по 3 рач. . . .				11000 —	
	„ аконто предузимачу				2000	
10	<i>Од Рна машинерије</i> подвоз за машине				783 —	
	<i>Рач машинерије</i> <i>Рну Сименс и Комп.</i> за машине по Факт. К. 11580		12622 20			
	<i>Рач Сименс и Комп. К 11722</i> 2-ици поверитеља					
	<i>Рну благајнице</i> за датих аконто		1722 20		1722 20	
	<u>Пренос Дин.</u>		<u>14344 40</u>	<u>23983 15</u>	<u>18505 20</u>	

4

Дани	МЕСЕЦ ЈУНИ 1903	Стр. глав. књ.	ДНЕВНИК			
			Прво- бележница	Благајница		Потражује
				Дугује		
	<u>Пренос Дин.</u>		14344 40	23983 15	18505 20	
23	<i>Рну мен. пријема</i> за датих му 3. менична при- јема К. 10000		10900 —			
	<i>Рну улога код Б. Задруге</i> за враћ. са улога			40000 —		
	<i>Од Рна непокрешности</i> за датих предуз. по обрач.				15000 —	
	<i>Од Рна прибора</i> за спровод електрите „ инсталац. елек. у фабр.				146 — 384 —	
30	<i>Од Рна шроткова</i> за спровод водовода 82.— „ израду п. вод. кан. <u>538.50</u>				620 50	
	<i>Од Рна непокрешности</i> за 2 громобрана				150 —	
	<i>Од Рна личних шроткова</i> за личну употребу				186 —	
	<i>Од Рна шроткова</i> за огласе				16 —	
	<i>Од Рна потшарине</i> за поштарину и депеше				4 —	
	<i>Од Рна плаше</i> за плату особљу				275 —	
	<u>Салдо за изравнање за 1 јули</u>				28696 45	
			<u>25244 40</u>	<u>63983 15</u>	<u>63983 15</u>	

Дани	МЕСЕЦ ЈУЛИ 1902	Стр. глав. књ.	Д Н Е В Н И К			
			Прво- бележница	Б л а г а ј н и ц а		Потражује
				Дугује		
	Салдо на нов рачун			28696	45	
2	Од Рна сировина за сировину под рач. „ пренос, експед. и трош.					22000 — 1600 —
	Рну улога код Б. Задруге за враћених са улога			14000	—	
	Рн прибора 2-ици поверитеља					
	Рну благајнице за датих у готову 266					266 —
	Рну мен. пријема за изд. мен. пријем. 7000		7266	—		
5	Рн фабрикације 2-ици поверитеља					
	Рну сировина за датих по требов. 1 4600					
	Рну прибора за датих по требов. 2 718		5318	—		
	Од Рна фабрикације за исплаћ. зараду радниц.					428 —
9	Рн сшовариште гош. робе Рну фабрикације за предато стовар. по спи- ску бр. 1			3110	—	
	Рн. дом. особа Рну сшовар. гош. робе за продату робу разним			2960	—	
	<u>Пренос Дин.</u>		18654	—	42696 45	24294 —

Дани	МЕСЕЦ ЈУЛИ 1903	Стр. глав. књ.	ДНЕВНИК		
			Прво- бележница	Благајница	
				Дугује	Потражује
	<u>Пренос Дин.</u>		18654 —	42696 45	24294 —
10	<i>Рн сшовар. гош. робе</i>				
	<i>Рну фабрикације</i>				
	за пред. робу по требов. .		1620 —		
	<i>Рна фабрикације</i>				
	2-ици поверитеља				
	<i>Рну сировина</i>				
	за датих по треб. бр. 10000				
	<i>Рну прибора</i>				
	за датих по треб. бр. <u>1164</u>		11164 —		
	<i>Од Рна фабрикације</i>				
	за испл. наднице по списку				988 —
	<i>Рн сшовар. гошов. робе</i>				
	<i>Рну фабрикације</i>				
	за пред. стов. по треб бр.		4600 —		
	<i>Рну стоваришша</i>				
	за прод. за гот. по рач. бр. 1			3000 —	
	<i>Рн дом. меница</i>				
	<i>Рну стоваришша робе</i>				
	за мен. бр. 1. по рач. бр. 2.		1800 —		
18	<i>Рн сшов. робе</i>				
	<i>Рн фабрикације</i>				
	за пред. по треб. бр. . . .		8000 —		
	<i>Рну стоваришша</i>				
	за прод. за гот. по рач. бр. 3			5000 —	
	<i>Од Рна каса шконша</i>				
	за 2% каса шк. на 5000 .				100 —
	<u>Пренос Дин.</u>		45838 —	50696 45	25382 —

Дани	МЕСЕЦ ЈУЛИ 1902	Стр. глав. књ.	ДНЕВНИК			
			Прво- бележница	Благајница		Потражује
				Дугује		
	<u>Пренос Дин.</u>		45838 —	50696 45	25382 —	
	<i>Рну стране монеше</i> за прод. монету			812 —		
	<i>Рну дом. особа</i> за примљ. аконто од Н. Н.			380		
	<i>Од Рна мен. пријема</i> за исплаћен. мен. пр. бр. .				4800 —	
20	<i>Рн рефабрикације</i> <i>Рну дом. особа</i> за враћ. на реф. по писму....		422 —			
	<i>Рну фабрикације</i> <i>Рну рефабрикације</i> за примљ. на прер. по сп.		305 —			
	<i>Од Рна фабрикације</i> за плату акорде и надн. .				1115 —	
	<i>Рн стоваришта робе</i> <i>Рну фабрикације</i> за предату робу по сп. бр.		2644 —			
	<i>Рну дом. меница</i> за наплаћ. бр. 21.			620 —		
25	<i>Рн залож. ефикаша</i> <i>Рну ефикаша</i> за залож. ефект по спис. .		25000 —			
	<i>Рну зајма па залози</i> за примљ. по зал. од П. Б.			16000 —		
	<i>Рну улога код Б. З.</i> за враћени остатак улога .			1000 —		
	<u>Пренос Дин.</u>		74209 —	69508 45	31297 —	

Дани	МЕСЕЦ ЈУЛИ 1903	Стр. глав. књ.	ДНЕВНИК			
			Прво- бележница	Благајница		Потражује
				Дугује		
	<u>Пренос Дин.</u>		74209 —	69508 45	31297 —	
	<i>Рну камаше улога</i> зз наплаћ. кам. на улог Б. З.			163 20		
	<i>Од Рна мен. пријема</i> за испл. бр. 4.				7000 —	
	<i>Рну каса шконша</i> за 3% каса шк. од 7000 .			210 —		
	2 дужника					
	<i>Рну мен. пријема</i> <i>Рну сировина</i> за купљ. сировине		6829 —			
	<i>Рн прибора</i> за купљ. приб. и дат мен. пријем		2945 —			
31	<i>Од Рна трошкова</i> за трошк. у току месеца .				244 —	
	<i>Од Рна плаше</i> за плату по списку				620	
	<i>Од Рна поштарине</i> за пошт. у току месеца .				84 40	
	<i>Од Рна обезбеђења</i> за обезб. фабрике				203 50	
	<i>Рн стоваришша робе</i> <i>Рну фабрикације</i> за пред. робу по списку бр.		4985 —			
	Следећи 3986—					
	<i>Рну фабрикације</i> <i>Рну упошреб. ошпадака</i>		412 —			
	<u>Пренос Дин.</u>		89371	69881 65	39448 90	

Дани	МЕСЕЦ ЈУЛИ 1903	Стр. глав. књ.	ДНЕВНИК			
			Прво- бележница	Благајница		Потражује
				Дугује		
	<u>Пренос Дин.</u>		89371 —	69881 65	39448 90	
31	<i>Рн полуфабриката</i>					
	за нађених при премеру		1560 —			
	<i>Рн непрерађене сировине</i>					
	за нађ. при премеру		1820 —			
	<i>Рн неупотр. прибора</i>					
	за нађ. при премеру		194 —			
	<u>Салдо за изравнање за 1. авг.</u>				30432 75	
			<u>92945 —</u>	<u>69881 65</u>	<u>69881 65</u>	
31	Закључно књижење:					
	<i>Рн дубиозе</i>					
	<i>Рну дом. особа</i>					
	као сумњиво одписано		240 —			
	Закључак					
	<i>Рн изравнања</i>					
	Следећима Дин. 203496·10					
	за активу при закљ. по поп.					
	<i>Рну благајнице</i>		30432 75			
	„ <i>непокрешности</i>		70883 90			
	„ <i>шрошкова оснивања</i>		1100 —			
	„ <i>књига и прибора</i>		500 —			
	„ <i>машинерије</i>		31813 45			
	„ <i>прибора</i>		8737 —			
	„ <i>сировина</i>		15820 —			
	<u>Пренос Дин.</u>		<u>159287 10</u>			

10

Дани	МЕСЕЦ ЈУЛИ 1902	ДНЕВНИК			
		Стр. глав. књ.	Прво- бележница	Благајница	
				Дугује	Потражује
	<u>Пренос Дин.</u>		159287 10	30432 75	
31	<i>Рну стоваришта робе</i>		12125 —		
	„ <i>дом. особа</i>		1918 —		
	„ <i>дом. меница</i>		1180 —		
	„ <i>зложених ефикашта</i>		25000 —		
	„ <i>употр. општадака</i>		412 —		
	„ <i>полуфабриката</i>		1560 —		
	„ <i>непрерађене сировине</i>		1820 —		
	„ <i>неупотребљеног прибора</i>		194 —		
	Следећи 203.496·10				
	<i>Рну изравнања</i>				
	за пасиву при закљ.				
	<i>Рн главнице</i>		147750 —		
	„ <i>инш. облигација</i>		19000 —		
	„ <i>мен. пријема</i>		15865 —		
	„ <i>зајма на залогу</i>		16000 —		
	„ <i>добити и штете</i>		4881 10		
	<i>Рач. добити и штете</i>				
	Следећима 10162·20				
	за све расходе у току рада				
	<i>Рну непокрешности</i>		1446 60		
	„ <i>шрошкова оснив.</i>		133 —		
	„ <i>књига и прибора</i>		12 —		
	„ <i>личних шрошкова</i>		336 —		
	„ <i>машинерије</i>		321 35		
	„ <i>шрошкова</i>		1233 10		
	„ <i>поштарине</i>		97 55		
	<u>Пренос Дин.</u>		409587 80		

Дани	МЕСЕЦ ДЕЦЕМБАР 1902	Стр. глав. књ.	ДНЕВНИК		
			Прво- бележница	Благајница	
				Дугује	Петражује
	<u>Пренос Дин.</u>		409587 80		
	<i>Рну</i> плаше		945 —		
	„ прибора		112 —		
	„ штоваришта робе		74 —		
	„ рефабрикација		117 —		
	„ обезбеђења		203 50		
	„ дубиозе		240 —		
	изравнања (добити)		4881 10		
	Следећи 10162·20				
	<i>Рну</i> добиши и штете за приходе у току рада				
	<i>Рн</i> ефикаша		250 —		
	„ стране монете		12 —		
	„ каса шконта		110 —		
	„ камате улога		163 20		
	„ фабрикације		9627 —		
	Месец август 1903.				
1	Поновно отварање рач.				
	Следећи 203.496·10				
	<i>Рну</i> изравнања за поврачај активе				
	<i>Рн</i> благајнице		30432 75	30432 75	
	„ непокрешности		70883 90		
	„ трошкова оснивања		1100 —		
	„ књига и прибора		500 —		
	„ машинерије		31813 45		
	„ прибора		8737 —		
	„ сировина		15820 —		
	<u>Пренос Дин.</u>		785448 60	30432 75	

Дани	МЕСЕЦ АВГУСТ 1903	Стр. глав. књ.	Д Н Е В Н И К			
			Прво- бележница	Благајница		Потражује
				Дугује		
	<u>Пренос Дин.</u>		785448 60	20432 75		
	<i>Рн стоваришша</i>		12125 —			
	„ <i>дом. особа</i>		1918 —			
	„ <i>дом. меница</i>		1180 —			
	„ <i>зал. ефикаша</i>		25000 —			
	„ <i>упошр. општадака</i>		412 —			
	„ <i>полуфабрикаша</i>		1560 —			
	„ <i>непрерађене сировине</i>		1820 —			
	„ <i>неупошр. прибора</i>		194 —			
	<i>Рач. изравнања</i>					
	Следећима 203.496.10					
	за пасиву на нов рачун . . .					
	<i>Рну главнице</i>		147750 —			
	„ <i>инш. облигације</i>		19000 —			
	„ <i>мен. пријема</i>		15865 —			
	„ <i>зајма на залогу</i>		16000 —			
	„ <i>добити и штете</i>		4881 10			
	Дописивање капиталу					
	<i>Рн добити и штете</i>					
	<i>Рну главнице</i>					
	за унесену добит		4881 10			
	итд. итд.					

РУДАРСКО КЊИГОВОДСТВО

О П Ш Т И Д Е О

Рударство је у нас последњих деценија узело полета у толикој мери, да сада имамо у Краљевини Србији не само много и разноврсних рудних поља, већ имамо и таквих приватних, државних и удеоначких рударских предузећа која су стекла светскога глака. Бакарни рудник у Бору (окр. тимочки) отворио је прво наш познати рудар г. Ђ. Вајферт који је после дугогодишњега истраживања у овом руднику нашао прави мајдан или још боље стовариште бакарне руде која садржи у себи 99% бакра и нешто злата. Кад је већ био развијен посао у пуној целини, тада је овај рудник претворен у удеоначко француско друштво, које је инвентирало још огроман капитал и учинило је да овај рудник заузима једно од првих места међу бакарним рудницама на свету. Поред колоније, цркве, школе, пијаце, осветљења, представља овај рудник праву оазу културе у овом, иначе пустом и голом крају.

Остали су рудници у Србији за гвожђе, олово, сребро и т. д. и угљених мајдана имамо сада у свима крајевима од којих су најзнаменитији Сењски (државни), Вршка Чука (француско друштво), Ртањски (ковачки угаљ) Боговина (близу Сењ. Руд.), Равна река, Подвис и Костолац (Вајфертов) као нама најближи који Београд снабдева горивом.

Костолачки угљени мајдан јесте један од најстаријих и по своме положају, крај саме дунавске обале јединствен и најподеснији за експлоатацију. Село Костолац (одмах уз сам мајдан) лежи на рушевинама старе римске вароши Виминацијуму (Viminacium) некад главни град римске провинције.

Ископине, које је понајвише прикупио г. Вајферт биле су изложене при згради Управе рудника, али су од непријатеља у светском рату развучене и делом поништене, а намера је сопственика била да подигне мали музеј у стилу римског доба, што би било од неоцењиве вредности.

У нас постоји рударски закон по коме се даје право истраживања рудних поља и у овом закону има сва потребна наређења о експлоатацији; о рударима и њиховим односима према сопственику; о братинској каси, болничком Фонду итд.

По овом рударском закону све су руде (у земљи) својина државе; а земљишта над самим рудником, припадају обично разним приватним сопственицима.

Приступ самим рудницима (мајданима) може бити двојак т. ј. или се улази у рудник хоризонтално (подкоп) или се спушта у њ вертикално (окно),¹ а у оба случаја потребно је да се приступи — ходници (улази) обезбеде (да се не би одрошили и претрпали) нарочитим подупирачима — рударском грађом. што код већине рудника и чини највећи издатак сем код оних, код којих воде подкопи кроз тврд слој (камен).

Рударско књиговодство има циљ као и код осталих до сада наведених предузећа, да се стара о капиталу и његовом напретку, али поред овога поглавишто има за циљ да покаже *реншабилност* т. ј. да ли има рачуна да се рад у предузећу обавља и продужи и да се тачним вођењем књига дознају тачно цене израде дотичне руде

Сви Рачуни, који су нам до сада познати, употребљавају се по потреби и код рударства и имало бисмо само још неколико нових Рачуна, који се по природи самог посла морају отварати, а то су ови Рачуни:

Рачун истражних радова;

„ обделавање рудника, са огранцима;

„ одржавање рудника са огранцима;

„ грађе рудничке (дрва) (Stollenholz);

„ прерова (при напуштању рудника (Abbau);

„ братинске касе и болничког фонда.

Сем ових чисто рударских Рачуна отвара свако предузеће по потреби још и разних Рачуна као: Рачун за економију, за виноградарство, ако таквих има рудник; Рачун Стругаре (ако је има); Рачун подвозних средстава (кола вагонете); Рачун

¹ или раскоп ако је на површини (Tagebau).

теглеће стоке, железнице, лађа; Рачун непокретног имања (на површини, са зградама); Рачун машинерија разних, и Вентилације, канализације, одвођење воде и т. д. По до сада познатом правилу сви се ови Рачуни задужују са вредношћу са којом они улазе у саставни део имања дотичног рудника. При закључку прима Рачун изравнања од свију Рачуна који показују дотично *Сшање*, по стварној вредности т. ј. сведену вредност на дан закључка. Висина одписа код појединих Рачуна предвиђена је правилима код Удеоничких Друштава, а проценат одписа одређује се увек према времену за које време може дотична вредност неког Рачуна да се амортизује према трајању; код подвозних средстава, ако могу да истрају 5 година, одписује се од њих 2⁰/₀; код алата (према употреби и издржљивости) 25, 30, 50 и више ⁰/₀. Рачуни напротив као виноградарство и економија закључују се поред Рачуна Изравнања још и Рачуном Добити и Штете, ако је било зараде или губитка. О самом мајдану — руднику не води се Рачуна, јер је цело подузеће ствар среће, те може при поремећеном земљишту да изчезне сваки траг руде; као што је био случај са рудником живе под Авалом. Отуда и долази рударски поздрав: „Добра срећа“ како се они редовно здраве.

РАЧУН ИСТРАЖНИХ РАДОВА

Овај Рачун стара се о свима издатцима при трагању, испитивању, истраживању по рудним пољима (Schurpf-Arbeiten) и закључује са Рачуном Доб. и Штете, а ако је већа сума утрошена пре почетка самога рада, то може да се амортизује за неколико година. Разуме се да рудар никад не пропушта да даљим истраживањем створи ново предузеће или да прошири постојећа, те се и за време рада чине непрекидно нова истраживања.

РАЧУН ОБДЕЛАВАЊА РУДНИКА

Овај Рачун ретко се води овако груписан за све радове (само код мањих предузећа) већ се дели на много огранака по природи самога рада као: за копање, бушење итд.

Рачун материјала, фитиља, динамита, дрва, плата раденицима (наднице или акорд) итд. Сви ови Рачуни као и груписан Рачун дугују за издатке¹ Рачуну Благајнице и сви се

¹ може и за грађу.

морају узети у обзир при налажењу цене стајања израђене руде, стога се сви закључују Рачуном Доб. и Штете као расходи. Ово нарочито важи за удеон. друштва, а самац сопственик може све ове Рачуне да закључи Рач. обделавања рудника, као код фабрикиције.

РАЧУН ОДРЖАВАЊА РУДНИКА

За одржавање рудника чине се велики издатци као: чишћење рудника, одвођење воде (канализација) осветлење и т.д. и за све такве и сличне издатке дугује овај Рачун и закључује се Рачуном Доб. и Штете.

РАЧУН РУДАРСКЕ ГРАЂЕ (Stollenholz)

Овај Рачун стара се о набављеним трупцима (дебла) потребним за израду подупирача и дугује куповну цену више пренос и рад (тесачима), а потражује за добивене одпадке (од рач. горива) и од *Рачуна обделавања или од Рачуна одржавања рудника* пошто се код разних рудника разно и употребљава. Стање грађе, неупотребљене на стоваришту закључује се Рачуном изравнања.

РАЧУН ПРЕРОВА (Abbau)¹

Преров значи повлачење, кад је руда у једном правцу исцрпена или је подкоп дошао већ до одређене границе према добивеном праву за обделавање. При напуштању вади се све утрошено дрво, колико је то могућно и ако је оно још употребљиво, то се и даље употребљава за подкопе, а што није то служи за гориво (обично рударима бесплатно).

Трошак око прерова иде на Рачун прерова који дугује за издатке, а потражује за вредност добивеног употребљивог дрвета од Рачуна грађе и закључује се Рач. Доб. и Штете.

Ако је преровом оштећено неко замљиште на површини, нарочито ако је оно страна имовина то се накнадом учињене штете задужује Рачун прерова. Ово је штета отуда што се

¹ Страни, нарочито немачки изрази (као овај и Halde) употребљавали су се до скоро код нас, пошто су први рудари били Саси, који су још за време наше старе српске државе доведени у Србију. Отуда су свакако порекла имена брда Русман, Штурац, од „Штурц“ тј. место на које се претурају колица, којима је изношена руда.

подкоп временом сруши, скљока и земља на површини добије пукотине и увале, које се временом саме заспу и поравнају.

РАЧУН БРАТИНСКЕ КАСЕ (Bruderladecassa)

У њу уносе и рудари 5% од зараде и сопственици 50% од уноса рудара у смислу рударског закона. Овај Рачун потражује за унос у благајницу, а дугује при давању помоћи итд. Рачуну благајнице и закључује се Рачуном Изравнању (као пасива).

Сем наведених чисто рударских Рачуна има још много разних других према природи рудника као Рачун топионице, Регални данак, (за гвожђе, бакар, олово) за метале. Најзад за стовариште израђене руде или навученог угља на руднику (Халда) или се отвара засебан Рачун Стоваришта, у том и том месту, као и код фабричног књиговодства.

ПРИМЕР ЗА КЊИЖЕЊЕ И ЗА ЗАКЉУЧАК

Случајеве за књижење нећемо овде нарочито износити с тога, што су сви опширно изложени у „Дневнику америкаанском“ и задовољићемо се према малом простору да све Рачуне групишемо у најпотребније као обделавање, одржавање рудника и главне трошкове (frais gener.) по француском обичају.

Види у примеру на идућој страни у којем је јасно и само оснивање књига; књижење, а закључак за овај мањи угљени мајдан треба учинити ради вежбања на засебном билансу. Одписе и амортизацију треба узети по наведеном објашњењу претходне теорије.

Д Н Е В Н И К			Р А Ч У Н И ¹⁾				
Дан	ф пар.	Месец децембар 1920.	Износ	Благајнице		Обделавања	
				Дугује	Потраж	Дугује	Потраж
2	1	Уложено у радњу при оснивању:					
		у готову	81000 —	81000 —			
		Плаћ. за непокрет. за све	250000 —				
		„ „ покрет. (све обухв)	135000 —				
		„ „ све постојеће машин.	48600 —				
		„ „ сву грађ (дрво) труп.	26430 —				
		„ сав материјал (динам)	21108 40				
		Трошак преноса рудника ²⁾	1307 60		1307 60		
15		Испл. за набав. дрва и трош. m ³	14000 —		14000 —		
		Издат материјал по требов.	6110 —			6110 —	
20		Набављено сточне хране	3264 40		2264 40		
		За оправку кола и ков коња	753 30		753 30		
		Исплаћ. наднице по списку	7808 50		7808 80	7808 80	
		Наплаћено за братинску касу	585 60	585 60			
		Извађено угља X m ³ на Халди	81350 —				81350 —
		Предато потрошач. за готово	43600 —	43600 —			
25		Издат материјал по требовању	2830 —			2830 —	
		Издати трупци за подкопе m ³	7500 —			7500 —	
28		Наднице за преров издато	678 50		678 50		
		Добивено преров упот. дрва m ³	477 —				
		За лекове издато	143 30	143 30			
		Издата помоћ двојници рудара	300 —		300 —		
		Исплаћ. наднице на „Халди“	240 —		240 —	240 —	
		Стоварено угља на „Халди“	75530 —				75530 —
		Послато угљастовар. у X (месту)	103201 —				
		Прод ситна угља цигл. „леш“	2220 —	2220 —			
30		Исплаћене наднице по списку	15873 30		15873 40	15873 30	
		Издата плата за децембар 1920	7606 —		8606 —		
31		На одржав рудника издато свега	8426 —			8426 —	
		Утрошена сточна храна до ³¹ / ₁₂	2800 —			2809 —	
		На истражне радове издато	732 —		732 —		
31	31	Преровом добив употр. дрва	1900 —				1910 —
		Разни ситни трошкови	14 60		14 60		
31		Закључак: Актива и расх.			39885		
		„ Пасива и прих.				158796 —	
			обрт!	и з р а в н а т и			

1) Због скученог простора овде су изнети само најважнији Рачуни.

2) При куповини.

У Г Л А В Н О Ј К Њ И З И

Одржавања		Гл. трошкови		Угаљ на халди		Разни Рачуни	Дугује	Потраж
Дугује	Потраж	Дугује	Потраж	Дугује	Потраж			
						Главница *)		562138 40
						Непокретност	250000	—
						Покретност .	135000	—
						Машинерије .	48600	—
						Гр. др. за под.	26430	—
						Материјала .	21108	40
		1307	60					
						Дрва	14000	—
						Материјала .		6110
						Сточна храна	3264	40
		753	30					
						Братин. каса		585 60
				81350	—			
					43600	—		
						Материјала .		2839
						Дрва		7500
						Прерова . . .	678	50
						Прерова . . .		477
						Дрва	477	—
		300	—			Болничке касе	143	30
				75430	—			
					103200	—		
						Стовар. у ?...	103200	—
		7606	—					
8436	—							
						Сточне хране		2830
						Истр. радова	732	—
						Дрва		1910
		14	60					
	8426	—		9966	90			
				47310	—			
Р а ч у н и						1)	З б и р	

*) Укупну Активу.

1) За ове Рачуне отварају се фолије у тајној књизи (в. II део, стр. 156).

САДРЖАЈ

Понављање сист. двој. књигов.	стр.	5—25
Употреба двојн. књиг. код Удеон. друштава	„	27—30
О акционар. друштвима	„	31—39
О новчаним заводима у опште	„	40—41
Послови новчаних завода	„	42—68
О текућим рачунима	„	69—76
О комисионим пословима	„	77—84
Шпекулативни и општи послови	„	84—88
О књигама и току књижења	„	89—96
Упутство за Управни и Над. Одбор	„	97—104
Пример за рад, књижење и књиге	„	105—169
Биланс Закључак и извештај	„	171—185
Фабричко књиговодство	„	186—200
Пример књижења и Закључак	„	200—216
Рударско књиговодство	„	217—223

ИСПРАВКЕ

У књизи нема таквих грешака, које би реметиле смисао, али се ипак, поред све пажње, подкрала по нека мања штампарска грешка. Стога се моле читаоци да ово извине.

НЗ. После стр. 179. треба да дође Извештај Надзорног Одбора а
за овим Рачун Изравнања и Добити и Штете.

30
Цена ~~20~~ Динара.